

PRÓZY ZE ŽIVOTA LIDŮ

PROROCTVÍ LIDU

a výňatek z proroctví slepého mládence

Podávajíc tuto veřejnosti *vzdělané* výňatky z podání a báchorek lidu našeho, z proroctví to, o kterém zajisté každý Čech v mládí svém povídati slyšel, které se však později, když by se zdravým rozumem posouditi mohlo, málokomu do rukou naskytuje, myslíme, že nám snad nebude vykládáno od jisté dobře známé strany v ten smysl, jako bychom tím lid chtěli drážditi a fanatisovati. Věk náš nynější a ty okolnosti, ve kterých naše vlast již nyní neodvratně stojí, nemůže beztoho ani připustiti u rozumného člověka podobné myšlénky.

My aspoň považujem toto proroctví jako bolestnou upomínku na mnohé žalosti a strasti naší vlasti a jakožto odlehčení českého zkormouceného srdce.

I

Povídají si staří, že až na trůn opět přijde císař, který se Josef jmenovat bude, zpět se navrátí císař Josef I., miláček selského lidu, který posud nevěří na jeho smrt.

II

Než se snědí svatodušní koláče, vypukne — dle proroctví lidu — v Čechách povstání, to se ale brzy ukončí, potom ale vypukne druhé a to bude dlouho trvat.

III

Až povstanou Chodové, bude velmi zle v Čechách; oni mají rozhodnout jednu velkou bitvu, kterou Čechové bojovat budou proti svým nepřátelům. Potom pokoj bude.

IV

Až budou jíst lidé z mezí chléb, potom bude v Čechách zle; než děvečka krávu podojí, vtrhnou do země krutí nepřátelé, aniž bude kdo vědět, odkud byli přišli. Ti budou lid ubíjet a zem hubit, ale Češi se jim postavějí hrdinsky naproti; však ale nepřítel mnohem silnější zvítězil by nad nimi, kdyby v pravou dobu jim nepřišla pomoc. Bude to strakatý národ, který přijde Čechům na pomoc a s jehož pomocí nepřítele dokonce potrou a zahubí. Ta vojna bude se jmenovat strakatá, poněvadž národy, kteří s Čechy bojovat budou, v předivných strakatých krojích oblečení budou.

V

Je staré proroctví mezi lidem, že bude Praha jedenkrát vytopena a zkažena; tenkrát má voda dosahovat u Týnského kostela až na štít k obrazu Panny Marie a u svatoštěpánského kostela až na třetí stupeň. Co nevytopí voda, to zkazí oheň nepřátelský, takže když pojede někdy přes rummy vozka, bičem práskne a řekne: „Zde stála někdy Praha; tam byla rádnice, tam kostel“ atd. V tu samou dobu přijdou ke zkáze i mnohá venkovská města, jmenovitě Hora Kutná, Králové Hradec, Žatec a j. v. Země Česká bude na koňských kopytách roznešena.

VI

O vrchu Bláníku. Jedenkrát přijede prý do německé říše válečný národ a ten celou říši proleze, a naposled se to všecko vrhne do Čech, kteroužto zem docela bude chtít vyhubit. Ta bída bude trvat celé tři léta. Tu se Čechové zdvihnou a to vojenské tažení potáhne se k vrchu Bláníku, a zde se strhne krvavá bitva mezi Bláníkem a Načeradcem, nejvíce u vsi Bejkovicí. Pod tou vsí je rybník a ten bude místo vodou krví naplněn. Naposled, když již Čechové sílu ztrácet budou

a klesat, tu se vyřítějí z vrchu mocí boží tam odedávna spící boží bojovníci a ti Čechům pomohou. Jak je nepřítel zhlédne, přijde na něho strach, takže na překot utíkat budou ku Praze, kteréžto město ve své moci míti budou. Tu se všickni Češi shledají u Krče, měšťané, sedláci, páni i vojsko, tam se uradějí, potom se do nepřátel dají a mocně Prahu opanujou a Němce napořád bít budou, takže více než půl Prahy prázdnou zůstane. Krev od Strahovské brány až dolů k mostu poteče. Tu svatý Václav na bílém koni s kopím v ruce se ukáže a Čechy k udatnosti napomínat bude a svatý Prokop s berlou v ruce duchovní osoby povzbuzovat, kteří budou všude raditi, a bude s berlou svou Němce a všecken cizí pronárod ze země vyháněti. Tak s pomocí božích bojovníků z Bláníka poženou nepřátele až k Rýnu-Kolínu a tu budou v nic obráceni a boží věrní zvítězí. Tenkráté také konec bude učiněn německému císařství. Avšak málo Čechů zůstane v zemi, neboť bude mnoho tisíc lidu pobitých, ale ti, co zůstanou, budou hodní a bude v nich česká udatnost a poctivost. Budou všickni vespolek jako bratři živi; duchovní budou vést lid k pravému náboženství, představení soudcové budou spravedlivě soudit a pořádek ve všem vést, jeden druhému bude roveň jako bratři a také jako bratři si pomáhat budou. Česká řeč bude panovat všade a nebude jiné v zemi. Škoda zase všecka se napraví, co se rozbožilo, znovu se vystaví, dolové čeští dají zlata a stříbra i jiných kovů v hojnosti, Bůh požehná zemi, by hojně urodila, a nebude bídy a nouze žádné. Řemesla a umění budou kvést, a tak bude zem Česká šťastná, dokud se opět lid nezkazí.

VII

„I přijdou časové,“ řekl také slepý mládenec císaři Karlu IV., „že Čechové dokonce svého slavného jména pamětliví nebudou a svých hrdinných předků, ba i za svou řeč stydět se budou, a když se kdo Čecha zeptá, co jsi zač, zapře národ svůj a za cizince vydávati se bude. Panský stav dokonce

cizou řeč a cizé mravy a kroj na se přijme, své vlasti docela se odcizí, aniž o její zdar dbáti bude. Svůj krásný kroj odhodí a bude se oblékat brzy jako Němec, brzy jako Španěl, Vlach, Francouz aneb Moskvan. Budou jeden k druhému neupřímní, budou zhejřilí, hrdí a nemilosrdní; místo žen svých kuběny držet si budou a děti své od leccjakých najatých cizinců vychovati dají. Peníze své budou mrhat v cizině, a na poddané své dokonce dbáti nebudou, byť je ouředníci cizinci do naha svlékli. Také krásného umění hleděti nebudou a milejší jim budou hry v karty a kostky, koně a psi a jiné drahé rozmařilosti, za které velké sumy rozhazovat budou.

Měšťanský stav též bude zkažen od šlechty; budou chtít všecku nádheru pánů napodobňovat, budou se stydět za svá poctivá řemesla a svůj měšťanský stav a každý bude chtít být jen pánem. Budou mezi nimi nemilosrdní lichváři a budou nadmíru chudý lid utiskovat a proti nim se nafukovat. Hrdinská a statná mysl česká ta ale dokonce mezi nimi nebude, a tak budou zotročilí, že jim budou Němci „českých psů“ nadávat a oni to trpět budou. Budou rozmařilí, chlípni a falešní, nebudou ctít víru, nebudou milovat bližního svého a ženám svým nevěrní budou, a tak sami sobě hrob kopati budou. Mezi ženským pohlavím bude ale zvlášť velká zkáza; budou ženy tak zatvrzelé proti národu svému, že si mnohem raději dá přezdívat Němkyně, než by se k svému rodu znala, a bude mluvit každá raději špatně cizou řeč než dobře svou. Budou zhejřilé, nestoudné, falešné a hrdé jedna k druhé, a těžko bude hodné, české panny k nalezení. Nebudou se jim líbit domácí mládenci, ale raději budou hledět po hrdých cizincích. Pěkný svůj kroj odloží a do divných a předivných krojů cizích jako opice vždy a vždy převlékat se budou. Brzy budou nosit šat dlouhý, brzo krátký, brzy hlavy jako koně přistrojené, hned zase vlasy, tuto okrasu žen, si do krátka ostříhají. Budou chodit vyšperkované a obnažené světu na odív, a dcery své budou matky samy na trh vodit. Touto nádherou a zhejřilostí své muže na mizinu přivedou. Zhusta se bude dívat, že ne žena muže, ale muž ženu poslouchat přinucen bude, a že i k zlému muži od žen svěsti se dají. Nebu-

dou dbát ženy a panny o umění hospodářské, ani o dobré vychování dětí svých, a tak ztratí ve světě všecku vážnost. Děti budou špatným a nepřiměřeným vychováním již hned z mládí zkaženy na těle i na duši. Rozum, jakýto teprva dospělý mládenec nabývá, již desíletý chlapec bude si přivlastňovat a na této své moudrosti mnoho si zakládat; proto však z takovýchto dětí nebudou moudří lidé, ale nedozrálkové.

Tato zkáza až na selský stav se vztáhne; sedlák bude vždy řeči české milovník, ale národa svého nebude umět si vážit, on nebude k tomu učen. Bude velmi zotročilý, falešný a lícoměrný, a to proto, že bude mít nad sebou pány cizé, kteří ho utiskovat budou na statku, na těle i na duši a jimž bude muset pacholčit. I nebude docela otrok ani nebude svobodný, a v své ducha opuštěnosti jen tak živi budou jako ta nemá tvář. I nezůstanou kroji svému věrní a opičiti se budou po městských, zdvihajíce to, co onino zahodí. I palčivým nápojům a hejření naučí se sedláci a budou hospodářství své zanedbávat. Také nemilosrdnosti naučí se sedlák od pánů, a jako pán k němu, bude i on k chudším pánovitým a nelitostivým, začez se Bůh na něho rozhněvá.

Úředníci budou nazvíce cizinci, zlí, Čechů nenávidět budou, úplatku milovní, takže se za peníze všechno dostane, i zásluhy i nejvyšší důstojenství prodávat se budou, a spravedlnost v nenávisti bude u nich.

Kněži budou nemilosrdní, pyšní, marniví a jako vlci hltaví; s nikým nebudou mít slitování, kdo jim nebude moct zaplatit. Třeba by mrtvé tělo tři dni a více v domě ležeti zůstalo, nepochová jej, dokud peníze neuvidí. Budou příliš statku žádostiví a s penězi i začasté lichvařit budou. Při službách božích roztržití budou a mysl jejich více na světské věci obrácena bude než k Bohu; marnost a rozkoše světské více jim budou na srdci ležet než spasení svěřených jim duší. Za svůj kněžský šat stydět se budou a po furiantsku se budou oblékat, ano i vlasy si budou v kudrlinky zatáčet. Přísah svých dokonce držet nebudou a konečně u lidu docela ve vážnosti klesnou. Tím způsobem stane se, že nebudou lidé

jich učení věřit, a což bude to největší zlé, že se spustí náboženství.

Chudý lid bude ze všech stran utlačován a opovrhován; bude volat o pomoc, ale nikdo nebude ho slyšet, hladem mřít bude, a nikdo nedá z plného stolu a měšce almužnu. Kdekoliv o pomoc volati bude, oslyšán bude. Bída jeho tak hrozná bude, že k Bohu pronikavým hlasem o pomoc a pomstu volat bude, a spravedlivý Bůh neoslyší hlas lidu svého. I přijdou velké tresty na všecken lid bezbožný a nemilosrdný. Přijdou velké povodně, krupobití, ukrutné zimy, mor, hlad a vojny; ta nejpřísnější metla ale, kterou Čechové dostanou, budou králové z národu cizého, kteří přísně nad nimi panovat budou. Ti uloží hrozně daně a platy; clo bude ze všeho, co kdo do úst vezme; daně budou z domů, z usedlostí, z řemesel, z vína, piva, ze všeho zboží, ano i z hudby; také nastane nový plat turecký, totiž z hlavy. Stříbro a zlato do veliké přijde vážnosti, neboť nastanou takové peníze, že je budou lidé po ulicích nosit a nikdo je nebude chtít brát. V Praze málo Čechů bude, neboť větším dílem Němci Prahu opanujou; českého jazyka nebude ani od pánů ani od duchovenstva šetřeno, ba budou Čechům „psů“ spílat.

Tenkráte povstane nad Evropou jeden veliký tyran, který ji bude chtít vrub na vrub obrátit. I do České země vtrhne a bude ji chtít vyhubit a zvrátit. Tu ale jako dopuštěním božím Čechové se vzdají a povstanou jako jeden muž proti tomu tyranu. I Němci jim ruku podají a přátelsky k nim míti se budou. — Strhne se bitva veliká, a to opět na Bílé hoře, a bude tak krutá, že krev až k Svaté Markýtě poteče. Praporce Čechů budou se skvíti bílými lvy v červeném poli, a také vskutku budou Čechové bojovat jako lití lvové, až konečně zvítězí.

Tenkráte celá Evropa bude děkovat Čechům, že je od toho tyrana vysvobodili, i přijdou u všech pronárodů do velké vážnosti, budou se učit národové jejich jazyku, by s nimi obcovat mohli. Oni si vydobudou opět všecky staré své privilegia a královská Praha bude zase sídelní město a království České slavné. Krále budou mít sobě nakloněného

a milostivého; panský stav nebude se již stydět za českou řeč, bude o zdar své vlasti dbát a zamiluje si namísto her a rozmařilosti všeliká prospěšná a krásná umění. Bude ke každému stavu upřímný, jako by bratr byl každého. Též městský stav bude spořádanější, upřímnější, bude mezi nimi svobodná, svorná a poctivá mysl. Selský stav nebude od nikoho utlačován a tím stane se vlídnějším a lepším. Bude hledět prospěchu celé obce, jako by jeho statek byla, a nebude v ničem to, co býval. Úředníci budou Češi, spravedliví, dbalí, upřímní a hájitelé práv lidských. Kněží též budou praví následovníci Krista Pána, a nikoli farizeové, jako dříve byli. I ženy budou opak toho co dříve; a tak bude se mít až na toho nejmenšího každý dobře. Jazykem českým bude se všude mluvit, v kostele, ve škole, v úřadě i ve spolcích, a tak bude lid snáze se učit a moudřejším se stane. I nastanou nové a dobré časy, a štěstí a blaho pokvete po celém království Českém.

Voják přišel na exekuci do jedné vesnice, a vida stát na návsi sedláka, ptá se ho, kde bydlí rychtář.

„Rychtář, to je pěkný rychtář, darebák, je taškář prokletý, zloděj zlodějská, jen nás okrádá; tamhle v tom statku zůstává ten šibal.“

Voják šel k rychtářovi, a když své věci vyřídil, musel si ještě chvíli za stůl zasednout.

„A co vám to rychtářství do roka vynáší?“ ptal se voják rychtáře, když se byli trochu rozhovořili.

„Ani halíře při tom nemám, trochu škody, a kdybych to nedělal tak pro tu čest a dobrou reputaci, dávno bych se již s tím nemořil,“ odpověděl rychtář.

Voják ale vzpomněv si na sedláka, který byl před chvílí na návsi rychtáři čest vzdával, musel se v duchu usmát.

Jedenkrátě když Josef císař právě na bavorských hranicích v Šumavě cestoval, přišel přestrojen v ošumělém vandrovním kabátě také do vesnice Luženice a šel zrovna do prvního statku. Selka právě seděla u pece a chtěla sázet chleb. „Nemám, holečku, ani kousek staropečeného chleba a rozpičky jsou ještě horky,“ řekla, když ho viděla stát u dveří, držíc ho za vandrovního; — „ale mohl byste být tak dobrý a ten chleb mi sem k ruce podávat, nemám nikoho doma, vždyť nic nezmeškáte, a já vám dám potom rozpiček a do hrnka mléka.“

Císař nedal si dvakrát říct, i ochotně sehnul se a podával ošatky s chlebem selce k ruce. I viděl, že je ten boží dárek jako z plevů. Selka když zahradila pec, vstala a přinesla císaři do hrnka mléka a rozpiček s doložením, že by dala lepší, ale že sama nemá.

„Ale matko, řekněte mi,“ ptal se císař, když byl placku rozlomil, „proč máte ten boží dar tak tuze černý, což vám je tak zle?“

„Inu, milý člověče, ono by nebylo, ale to máte tak, kde co je, vezmou páni, oni snědí běl, nám zůstane černá mouka, oni seberou smetanu, my musíme jíst holé modré mléko.“

„A proč nestěžujete si u císaře, když vás páni tak dřou, on by tomu zajisté nepřipustil, aby se vám nepráví dělo.“

„Císaři! Oh to je vidět, že nevíte, jak to chodí. Císař je největší šelma, ten bere nejvíc; k tomu ještě napadne mu každou chvílku pro nějaký capart vojnu vést, a my musíme hned dávat syny a muže, by je zabili, musíme dávat peníze a kde co je, našema mozoly musíme ho živit. O ten císař, to je pěkný, kdybych já takhle s ním mluvit mohla, já bych mu pověděla jináče do pravdy.“

„Nuže matko, pověz mi pravdu, já sám jsem císař Josef!“ řekl přívětivě mocnář a rozepnul kabát; selka viděla na spodním kabátě lesknout se krásnou hvězdu, a tu hned padla na

kolena a prosila císaře o odpuštění. Ale císař ji zdvihl, musela k němu sednout a všechny své stížnosti mu povědít. Když odcházel, obdaroval hojně prostosrdečnou selku, která mu byla mnohou trpkou pravdu pověděla. Půl placky vzal s sebou s tím předsevzetím, že neustane, dokud jeho poddaní v lepším stavu nebudou.

Tak se to v Šumavě vypravuje.

MALIČKÝ PŘÍBĚH O JEZOVITSKÉ POBOŽNOSTI V ČECHÁCH

Mnohý snad se divil nad pronásledováním jezovitů; kdo však činy jejich zná, ten zajisté vyhnání jejich spravedlivým nazývá. Přisámboh, již za pekelné skutky, které ve vlasti naší spáchali, zasloužili nejenom vyhnání, ale i smrt! Méně známý bude následující příběh:

Ještě v předešlém století se ctil v Klatovech, kde jezoviti kolej svou měli, kříž co zázračný. Když totiž jezoviti k nemocnému povolání byli, vzali s sebou onen kříž. Po zpovědi přišla řada na odkazy; odkázal-li jim umírající málo, hrozil mu Spasitel na kříži, a teprva když hněvem Spasitele pohnut, velkým odkazem jezovity obohatil, kýval mu tento pochvalu! Po vyhnání jezovitů z vlasti naší stal se kříž onen majetností měšťana klatovského Z . . . , který jej s vítězoslávou do domu svého přinesl. Jaký však byl úžas jeho, když hledě pozorněji na kříž, nitky a dráty spatřil, jichž pomocí údy Ježíše pohybovati mohl, jak se mu jen líbilo. Tu byla teprv ohavnost a šalba jezovitská odhalena, a měšťan onen sundav drátky a nitky, pověsil zneuctěný kříž do pokojíka svého, kde jej až podnes syn jeho chová.

Hus káral veřejně zkaženost kněžstva a zpupnost papežskou, a proto byl za kacíře prohlášen a upálen. Jezoviti se dopouštěli nejohavnějších skutků a zlehčovali náboženství, jehož kněžími byli; to nejsvětější jim bylo záštitou jejich náruživostí, jejich stříbrochtivosti: jakého osudu a trestu byli oni hodni, jak se oni měli nazývati, když byl Hus kacířem jmenován a upálen?

Sedlák byl v Praze, kde obilí prodával; po skončeném dobrém prodeji se procházel po městě. Také přišel k universitě, kam právě houfy studentů se hnaly; táže se, co to znamená, nač se mu odpovědělo, že právě studie počínají. „Tak tady ty studie rozdávají,“ řekl sedlák; „i toť je krásné, již dávno jsem si přál viděti, jak ty studie se provozují; jestlipak by mi přáno bylo se tam podívati?“

„Proč ne,“ odvece veselý student, „jen pojdte s námi, všechno vám ukážem.“ Studenti vedli sedláka do posluchárny, kde profesor ještě nebyl. „Zde, milý kmotře,“ povídá student, „se dávají otázky; kdo na otázku trefně neodpoví, musí platit pět zlatých.“ Sedlák vytáhne měšec, a položiv pět zlatých na stůl, žádal studenty, by také své peníze složili, což oni také učinili. Student vážným hlasem se tázal: „Jak se jmenuje matka Boží?“ Náš soused se dlouho nerozpomínal a odpověděl: „Matka Boží se jmenuje Marie, která syna Božího porodila.“

„Dobře, výborně!“ ze všech stran se ozvalo.

„Teď ale, pánové,“ začne sedlák znova, „já vám dám otázku.“

„Dejte, dejte otázku,“ křičeli studenti jedním hlasem a velkým úsměchem. Sedlák vstane a vážně se ptá: „Jak se jmenovala má nebožka máma?“ Studenti překvapeni se ohlíželi jeden na druhého, sedlák ale shrnul peníze se stolu do klobouku a poroučel se řka: „Já jsem vyhrál, a mějte se dobře; když byste mě zase potřebovali v těch studiích, jen pro mne pošlete!“

„Šťěstí mi přálo, našla jsem na cestě husí vejce,“ pravila selka vrátivši se z pole. „Budeš mít dobrý svítek z něho.“

Sedlák leže na lavici za stolem se díval chvíli na vejce, jež selka před něho na stůl položila, a řekl:

„Z tohoto vejce te nebuděláš svítek.“ —

„Nu ha co s ním?“

„Nasadíš je.“ —

„Nu ha co potom?“

„Co potom? Hlupá selka, potom bude húse. Húse vyroste, bude hus. Hus nám nanosí vajec, budú húsata. Húsata haž vyrostú, prodáme ha kúpíme prasátko. Prasátko vykrmíme na tučného vepře. Vepře prodáme ha kúpíme jalovičku. Jalovičku budem chovat, bude dobrá kravička a dá tele. Tele pak vezmu a zanesu panu vrchnímu.“ —

„Panu vrchnímu? K čemu by tuto bylo? Ten má sám dost,“ hněvala se hospodyně. —

„Když mu dám tele, hudělá mne rychtářem; cožpak tomu nerozumíš?“ odpověděl sedlák.

„Tuto hano,“ přisvědčila selka spokojeně. Pak se ale na chvíli zamyslela, a obrátíc se k muži, pravila prosebným hlasem: „Za to tě hale prosím, sedláku, suď spravedlivě, haby všude dobře bylo ha súsedé na nás neláli jako na tu-toho rychtáře.“ —

„Co je mi do súsedů; hať se jen který ozve, já mu pohádám! Ty se mi do mých práv nepleť, tuto ti povídám, s to já jsem!“ vykřikl sedlák, udeřil pěstí na stůl — a nastojte! — vejce rozbil! — Bylo po huse i housatech, vepři, jalovici, krávě i teleti, bylo po rychtářství, ba ani svítek nebyl; a ještě ke všemu musel sedlák s lavice vstát a ruku si umýt! —

Z JIŽNÍCH ZEMÍ SLOVANSKÝCH

NÁRODNÍ SLAVNOST SLOVINCŮ V DOLINĚ ZILSKÉ V KORUTANECH

Z přátelského dopisu sděluje B. Němcová

Slovinci v Korutanech, ač takořka ze všech stran cizími národnostmi obklopeni jsou, zachovali přese všechny jich národnímu vyvinování nepříznivé okolnosti až podnes, jmenovitě v dolině Zilské (Gaital), mnohou ze svých starobylých národních slavností, mnoho krásných písní, obyčejů a zvyků, jakož i starodávní kroj národní. Ten však ryze jen u ženského pohlaví zachován. Slovinec zilský starobylého svého kroje buď zcela zanechal, aneb jej cizím pokazil; z většího dílu jezdí každý po světě co vozka, a tuť se mnohá cizí věc s sebou domů přinese. — Přece však se od zdejších obyvatelů německých, kteří dokonce vlastního kroje nemají a jen poloměstsky se odívají, velice liší i tím svým nemalebým krojem.

Slovinec zde nosí úzké, černé kožené nohavice s bílými švy, boty až nad kolena vysoké (jako u nás horští formani), dlouhou kazajku buď z černého manšestru, neb tmavého sukna, vestu dlouhou s lesknoucími se knoflíky, límec od košile přehrnutý a pod ním strakatý šátek okolo krku uvázaný. Klobouk nízký kulatý, s nevelkou střechem, okolo níž o slavnosti ovinuta stužka zlatem protkaná se zlatým třapcem. Pod kloboukem nosí vždy čepičku černou buď hedbávnou, neb bavlněnou na způsob nočních. Na konci je trapec strakatý, který visí do týla. Klobouk se nosí jen do kostela, jinak chodí Slovinec jen v čepici. V zimě vezme přes ten oblek bílý kožich s černým vyložením. Ač kroj ten vkusný není, přece těm vysokým, silným a štíhlým postavám pěkně sluší. — Co se kroje ženských týče, jest věru malebný, a tak obracuje na sebe zvláštní pozornost všech cizinců dolinu tu navštěvujících. Slovinky z doliny

Zilské (die Gaitalerinnen) liší se v tom ode všech ostatních. — Pokusím se, pokud možná, kroj ten popsati. — Sukně je vždy jak při práci, tak i ve svátek z vlněné, s přízí smíšené a v domácnosti zhotovené látky. Je vždy jednobarevná, u žen černá, u děvčat tmavo- neb světločervená, v mnohé záhyby složená, krátká jen po kolena, beze všech okras. — Punčochy vždy bílé, v letě stávkové bavlněné, v zimě vlněné, vždy velmi čisté. Střevíce nízké z černé kůže. Košile je dvojitá, spodní hrubá a vrchní tenká. Vrchní je krátká, buď plátěná, neb bavlněná, jde až ke krku a má široké a dlouhé rukávy, u ruky ale jsou stažené a kolem ruky je okružít. Při té košilce mají široký límec k přeložení, který vzadu do špice jde a šátek tvoří; kolem něho je okružít. — Přes tu košilku mají kartounový květovaný živůtek s poramenicemi. Zadní díl živůtku je vysoký, přední je ale hluboce vykrojen. K živůtku tomu vezmou všední den kartounový, v neděli hedbávný strakatý šátek. Ten přeloží ve tři rohy, jako se obyčejně překládá, potom vezmou prostřední cíp, připnou ho u samého hrdla ke košilce velikým, lesknoucími se kaménky ozdobeným spínadlem, položí přes prsa, oba dva konce táhnou okolo živůtku a vzadu svážou. — Šátek ten zakrývá celá prsa. Zástěra, též tak dlouhá jako sukně, z kartounu nebo barveného plátna, řídí se dle barvy sukně. Okolo pasu nosí as na čtyry prsty široký kožený pás, na němž vyšíváné květiny a mnoho okras i z bílého pštrošího peří. — Jeden cíp od toho pasu, zároveň tak vyšitý, jen něco užší, visí u pravého boku dolů až skoro ke kolenu a na konci toho cípu je připnův malý nožík, ozdobně vykládaný. — Největší a nejdražší ozdobou při ženských je tento pás; dle šířky a vyšívání pozná se zámožnost majitelky. — Vlasy nosí spletené ve dva dolů visící vrkoče; hlava pokryta je v neděli a k slavnostem, v letě i v zimě bílým malým šátkem, jehož přední dva konce jen lehce dozadu se zavážou. — Podél skrání je přišita na tom šátku hustě do záhybku několikrát na sobě složená tkanina, na způsob krajek. Při práci ve všední den kryjí ženské hlavu červeným šátkem, jakž i namnoze v Čechách viděti. V letě nenosí ženské žádných kabátků, byť počasí jaké-

koli bylo ; v zimě nosí dlouhé, bílé kožichy z ovčí kůže, beze všech okras, po kolena dlouhé, docela otevřené, jen u krku spjaté. — Slovinky v dolině té jsou pěkně urostlé, příjemných tváří a pohled na ně v tom malebném kroji je utěšený.

V tomto zde popsaném kroji viděl jsem zilinské Slovincy při slavnosti posvěcení chrámu Páně, které se druhý svátek svatodušní ve vesnici Bystřici (Feistritz) slaví a ku kterému jsem laskavým nabídnutím pana faráře M . . . pozván byl. — Posvěcení chrámu Páně, u Slovinců *žegnanie*, je z národních slavností jedna, která se až podnes zvláštním způsobem slaví. Nežli začnu popisovati tu slavnost, musím ještě něco podotknouti. — U starých Slovanů ctěný strom lípa až posud i u zdejších Slovinců u veliké je vážnosti. V každé vesnici nalezneš, mimo ty, co při kostelích stojí, na prostranném místě zasazenou lípu, jejíž peň, aby stromu se neuškodilo, zvlášť ohrazen je ; okolo té ohrady bývají sedadla a při těch lipách slavívají se každoročně ony slavnosti, a tak snad již po kolik set let, jak stáří stromů těch ukazuje. U lípy na Gorjciach se jistě po kolik set let již ty slavnosti světí. Na takové stáří ukazuje objem pně, větve, výška i kořeny ; a posud stojí bujará a neporušená, k radosti všem. — Že lípa u Slovinců vždy ve vážnosti byla, dokazuje i mnoho národních písní, v nichž se opěvuje.

Národní slavnost *žegnanie* začíná již zrána před hrubou. Všecka dospělá chasa mužská, majíc v čele svého zvoleného staršího, sejde se k tomu cíli v hospodě. — Ten den pije se jen z cínových konvic. Při víně zpívají se národní písně. V tu dobu sejdou se do hospody i všickni dospělejší chlapci, by též do spolku prvnějších přijmuti byli, neboť žádný z mladých chlapců nesmí při tanci a jiných veselostech s druhými podílu bráti, který by dříve při výroční této slavnosti do spolku *dospělých* vesnických chlapců přijat nebyl. — Přijímání to děje se s jakousi vážností.

Starší ptá se jednoho každého z nováčků, co žádá ; načež mu tento odpoví, že chce být mezi druhé přijmut. Když není proti němu žádné námítky, přijme se do spolku a zaplatí za přestoupenou několik mázů vína, dle možnosti. Potom mu

dá starší napomenutí: aby se vždy choval, jak se na pořádného chlapce sluší a patří, zvláště ale, aby večer nikdy sám za děvčaty nechodil, nýbrž vždy ještě ve společnosti druhého chlapce. Aby, čeho se o děvčatech a o jiných vesnických chlapcích doví, jiným nevyzrazoval a jich nepomlouval. — Je zde ten obyčej, že na takové, kteří se večerního a nočního času samotni po vesnici toulají, zvláště pozor dávají. Natreťí-li kterého, že sám a sám chodí, neujde hanbě a posměchu. Tu se ho druzí zmocní a bývá pak za trest, že domácí pořádek přestoupil, jako kůň ke pluhu neb vozu zapřáhnut a musí ho kus cesty táhnouti.

Když je již čas, aby se šlo na hrubou, zvedne se všeska mužská chasa a táhne s průvodem hudby do kostela. Na cestě do kostela zpívají nějakou oblíbenou národní píseň na způsob pochodu, po každé strofě hudba nápěv opakuje. — Před kostelem se celý průvod zastaví a zazpívá se ještě několik sloh té písně. Dokud nevejde chasa do kostela, nezačnou se služby boží. Po jich skončení postaví se všeska chasa před kostelem do kruhu a čeká, až se odzvoní poledne, při čemž se modlí, načež celý ten kruh jednohlasně si zavýskne a potom se odebere zpívaje opět do hospody. Na zpáteční cestě zpívá se *poputnica*, jedna z národních písní, též jako pochod; je to chvalo zpěv na uherského krále Matyáše Korvina, který též jednou v Korutanech panoval a posud v této písni u lidí v paměti zůstal. — Začíná se takto:

*Lepa je krona vogerska,
še lepší je Matijova Matiašova.¹*

Od hospody rozejde se vše k obědu, který se ale jen nakrátce odbyde, by se mohlo přikročiti k dalším oblíbeným zábavám. — První je jízda na koních. Vyberou se k tomu cíli nejbystřejší koně a každý jezdec ozbrojen je silným železným prutem na způsob kopí. — Na prostranném místě u vsi je

¹ Krásná je koruna uherská,
ještě krásnější je Matijova Matyášova.

zaražen kůl a na něm nastrčen prázdný soudek (obyčejně spotřebované vědro), který má uprostřed větší otvor. — Jezdec v největším trysku se rozjede a snaží se, aby když k sloupu se přiblíží, své železné kopí do otvoru toho soudku tak hodil, aby v otvoru vězeti zůstalo. Že se ten pokus jen málokterému podaří, rozumí se samo sebou, neboť se jede kolem sloupu v největším trysku, a tím, že každý těžké kopí se vší silou do nádoby metá, stává se, že dlouho celá nezůstane. Když je soudek rozbit házením, zavěsí jedna z dívek na ten samý kůl zelený věnec a jízda počne znova tím samým způsobem. Každý se vynasnažuje, by věnec na své kopí dostal. Kterému z těch rytířských junáků náhoda přízniva, že věnec na kopí dostane, ten je po celý rok co vítěz v paměti všech krásek vesnických. Mohu říci, že jsem s velikým potěšením na ty junáky hleděl, jak se na bystrých koních s jakousi samolibostí projížděli, při čemž důkaz podali, že jsou naskrze smělí jezdcí.

Po této kratochvíli odebere se všechna dospělá mužská chasa a za nimi staří mladí k posvátné lípě, pod kterou již byli hudebníci na vyvýšeném místě usedli. Též tam jest dřevěná kulatá podlaha k tanci přichystána. Mužská chasa předstoupí před hudebníky, všechno jiné stojí kolem podlahy, děvčata ale v jedné řadě opodál za diváky, v svátečním obleku, s očima k zemi sklopenýma. Tu zazní hudba a zahraje nápěv národní písně. Je to chvalozpěv na lípu, a chlapci začnou zpívati. Podávám zde první verš:

*Koj mi, lípca, precvetuješ,
der mi sadja ne neseš?
Jes pa lípca precvetujan
usan veselan pobičan.¹*

¹ Proč, lípečko, kveteš,
když žádného ovoce neneseš?
Já lípečka květu
všem veselým chlapcům.

Na tuto následuje chvalozpěv na králeviče Marka, srbského hrdinu, jež zde „knez“ jmenují. Podávám zde první slohu:

*Turci pod gradam dirjajo,
po Marki knezi barajo.
Pa Marka kneza doma ni!
Je šu na goro visoko.¹*

Třetí na tuto následující píseň podávám celou pro její zvláštnost:

*Barčica je spuvena,
od kraja preč odtisnjana,
oj od kraja preč,
oj od kraja preč,
nazaj nikoli več.*

*Barka začne puovati,
dečva začne jakati ;
oj ne joči več,
oj ne joči več,
ki ne pomaga nič.*

*Koj si pobič meni djau,
ko zadnič si pri meni spau :
Oj ne vdajej se,
le počaj na me,
jes gvišno vzemam te!*

*Jes pa čakati ne mo,
mam masa hudo mačeho ;
jes se vdava bou,
se oženiva bou,
tebe zapuštiva bou.*

¹ Doslovně:

Turci pod hradem lomoží,
ptají se po Marku knížeti.
Marka knížete doma není!
Šel na horu vysokou.

*Tam stojí sdej lipica,
sua s moja lubco rajana ;
tačice pojo,
rožice cvefo,
najna lubezen v kraji bo.¹*

Ještě se nepočalo tančiti. — Nežli se přikročí k prvnímu tanci, který zovou *visoki, ali pervi raj pri Zili* (vysoký a čestný tanec v oudolí Zilském, anebo při Zile řece), zazpívají tuto píseň:

*Bog daj en dober čes,
te pervi raj začeti,*

- ¹ Lodka jest dohotovena,
od břehu odstrčena,
ach od břehu pryč,
ach od břehu pryč,
nenavratí se víc.

Lod začíná plovati,
děvče začne plakati;
ach neplač,
ach neplač,
to nepomůže nic.

Cože jsi pravil mně,
když jsi posledně spal u mne:
Ach nevdávej se,
jen počkej na mne,
jistě že si vezmu tě!

Já čekat nemohu,
mám velmi zlou macechu;
já se vdám,
já se vdám,
tebe zanechám.

Tam stojí nyní lípečka,
tam jsme s mojí milou plesali
(tancovali);
ptáčkové pějou,
růže květou
a naší lásky je konec.

*tekaj da smo začeli,
še nah ga' neb' mo neli.*

*Per Zili rože rastajo
po zime no po lete,
tor hoče tergat je,
naj gre k Zili po nje.*

*Kdor je z Bogan, Bog je š njim,
sam Ježiš je Marijin sin.
Lepa je Bistricka ves,
k' je pobčov notre glih zan ples.¹*

Každoročně se tyto písně opakují a v tom samém pořádku. Po odzpívání poslední písně jde každý z chlapců pro svoji tanečnici a vstoupí s ní do kola. — K tomuto čestnému tanci nesmí mladík žádnou jinou vzíti nežli svou sestru neboli některou ze svých nejbližších svobodných příbuzných. Je-li čeledín a nemá-li sestry ani příbuzné, je povinen vzíti k tanci dceru svého domácího hospodáře. V kole je všecko po páru

¹ Bože, dej dobrý čas
tento první tanec začítí.
Sotva že jsme ho začali,
neskončíme ho ještě.

U Zili rostou růže
v zimě i v letě,
kdo chce trhat jich,
necht' jde k Zile pro ně.

Kdo je s Bohem, Bůh je s ním,
jediný Ježiš je Mariin syn.
Krásná je bystrická ves,
v ní jsou chlapci rovni za jeden tanec.

Nářečí zilských Slovinců liší se poněkud od nářečí druhých korutanských i krajinských Slovinců. Písně zde uvedené jsou docela v tom nářečí, jak lid v Zilském oudolí mluví. Mnohá slova přijmuli od blízkých Vlachů i Němců, na př. barka (loď), masa (mnoho), gvišno (gewiß) a jiné.

sestaveno, ta samá píseň k čestnému tanci se opakuje. Při hudbě se tancuje, potom se ale zase sloha po sloze zpívá, při zpěvu se ale netančí, jen dokola chodí. — Tento tanec je skoro podoben naší staré polce.

Po čestném tanci je každému volno kteroukoli z dívek k tanci vybrati si. Tance nejsou zvláštní, obyčejně valčík, štajryš atd., ale ta chasa tak pěkně a slušně je tančí, že se čemu diviti. — Po každém tanci odejdou děvčata z kola a postaví se opět do jedné řady na svá předešlá místa.

Je obyčej, že se při této slavnosti chlapci z okolních vesnic obapolně navštěvují. Navštíví-li tedy chasa cizí tuto taneční zábavu, oznamuje svůj příchod zdaleka již zpěvem. Ve vesnici se pak spořádají do dvou řad a tak zpívajíce jdou k lípě, nedaleko od ní se ale všickni zastaví. Jakmile domácí chasa příchod cizích hostů zpozoruje, dá se, byť i nebyla právě tancovala, rychle do tance, by tím svou veselost najevo dali. — Příchozí čekají, až se tanec skončí, potom vyjdou do kola před hudebníky a zazpívají píseň k čestnému tanci. Mezi tím časem jde jeden z nově do spolku přijmutých mladíků, by pro hosti k čestnému tanci tanečnice objednal, potom se vrátí a oznámí hostům, pro kterou si který má jíti. — To jest také jedna z jeho povinností pro první rok. — Při tomto tanci žádný jiný netancuje než hosté. Této cti jsou všickni cizí mladíci účastni; po prvním tanci tancují vespolek ve vší svornosti a pořádku a není příkladu, že by se kdy při této taneční zábavě výtržnost jaká byla stala.

Nad pořádkem bdí vždy *starší* vesnických chlapců. Jak se počne smrákati, je po tanci, každý odebere se domů, by si domácí práci při dobytku odbyl. Večer se netančí, neboť není způsob, aby děvčata večer z domů vycházela, to rodiče nedovolí. Ale druhý den ráno, jak si chasa domácí práci odbyde, sejde se opět u lípy a tančí, až je čas jíti do kostela na smuteční mši za zemřelé osadníky. Po mši jde se opět k taneční zábavě, ale na té již mladý lid podílu neběře, ta je pro ženaté hospodáře. Jak první den starší obyvatelstvo při zábavě mládeže jen divákem bylo, tak to druhý den je naopak. Ženatí ale mají větší svobodu, ti zůstávají při tanci

i do půlnoci. Půlnoc je ale znamení, že je všecka zábava skončena. Jakmile dvanáctá odbije, shromáždí se mladíci, zazpívají společně několik písní a zalejou oblíbenou lípu vínem, z vděčnosti, že jim tohoto roku popřáno bylo pod ní se veselit, a s přáním, by se i budoucího roku v celé své živosti rozvila a neporušena zůstala. Tímto je vše ukončeno. Slavnost ta opakuje se každoročně jedním a tím samým způsobem po dlouhé již věky.

Ještě se musím zmíniti o zvláštním způsobu, který v oudolí Zilském u Slovinců panuje při zasubování se. Když se chce mladík oženiti, přistrojí se do svátečního šatu, jde do domu děvčete, které si byl oblíbil, projeví rodičům svoji žádost a zase odejde. Ti sdělí to dceři, a jsou-li rodiče i dcera srozumění, přichystá si děvče pěknou kytici. Druhý den, když vše již na odpočnutí je, vezme děvče kytici, jde v průvodu vyvolené svobodné družky do domu svého námluvčího a tam mu kytici podá, na znamení, že je s jeho nabídnutím srozuměna. Od té chvíle je nevěstou jeho. Neobdrží-li námluvník kytici, je tolik, jako že je odmrštěn.

Při této příležitosti musím vám projeviti, že chvalně známý pracovník na poli literatury slovenské Matija Majar, farář na Gorjach, chová v rukopise valnou sbírku slovenských národních písní, posud neznámých, kterou ještě doplniti a svým časem spolu s popisem všech zdejších národních slavností, zvyků a obyčejů tiskem uveřejniti zamýšlí. — Tím by se obohatila nejen skrovná posud literatura slovinská, ale zvláštní ráz a mluva těch písní staly by se pramenem badání rozličného. Zajisté zavděčí se pan Majar svou prací celému Slovanstvu, anť k obávání je, že by časem poklad nazmar přijíti mohl.

Ze sbírky Vuka Karadžiće, přeložila Božena Němcová

I. Proč není u lidí tlapa rovná

Když jsou byli ďáblové od Boha odpadli, utekli na zem, a tehdáž i slunce s sebou odnesli. — Kníže ďáblů nasadil si je na kopí a nosil je na rameně.

Když si již země Bohu žalovala, že vše od slunce shoří, tu poslal Bůh svatého archanděla, aby se postaral o to, kterak ďáblu slunce vzítí.

Sešelť svatý archanděl na zem a přidružil se ke knížeti ďáblů; — ale ďábelský kníže čul, co onen zamýšlí, a měl se na pozoru. — Takto pospolu chodili po světě, až došli jednoho času k moři; chtěvše se vykoupati, stanuli a ďábel zarazil kopí se sluncem do země. Koupali se. — Když se byli trochu prokoupali, propoví svatý archanděl: „Nuže, potápějme se, který déle vydrží?“ —

„Nu, pojďme!“ — odpověděl mu ďábel. — Tu svatý archanděl se potopil až na dno moře a na důkaz vynesl v zubech písku mořského. — Byla řada na ďáblu, ale ten počal se obávat, aby mu, zatím co on potápěti se bude, svatý archanděl slunce neodnesl. Vtom padlo mu na um, kterak si pomoci; plivnul na zem, a z plivánek těch straka se utvořila. Té dal hlídati slunce, dokud by on potápěje se nevynesl v zubech písku mořského. — Jak se ďábel potopil, tu svatý archanděl přežehnal moře, a hned na něm povstal led s devíti loktů tloušťky. Potom uchytil slunce a utíkal s ním k Bohu; straka pustila se do skřeku. — Když ďábel uslyšel stračin hlas, tu již věděl, co se stalo, a co nejrychleji vracel se nazpět. — Vyplavaje k vrchu viděl, že moře zamrzlé a že na zem nemůže; v největší rychlosti vrátí se opět na dno moře, uchopí kámen, tím si led probíje, a jsa nahoře, pustí se za svatým archandělem. — Ten utíká, ale ďábel rychle za ním. — Tu když svatý archanděl jednou již nohou do nebe krácel, ďábel

ho dostihl, a za druhou nohu uchytna ho, kus tlapy nehtami mu vytrhl. — Svatý archanděl takto poraněn předstoupil se sluncem před Boha a zaplakal: „Co, Bože, se mnou, takto zohyzděným?“ — I odpoví mu Bůh: „Poslyš a neboj se. Od nynčka ustanovím tak, aby všickni lidé na tlapě takovou malou jamku měli, jako ty máš!“ —

I tak Bůh ustanovil, aby u všech lidí na obou nohou malá jamka byla, a tak zůstalo až podnes. —

II. *Kopání pokladu*

Nějakému člověku zdálo se o pokladu. Přišlo k němu ve snu dítě křídlaté, bílé jak sníh a takto k němu pravilo: „Jdi na nejvyšší brdo, co znáš, tam najdeš vysokou borovici, pod borovicí trojúhelný kámen, z něhož prýští voda jako slza. Vykopej pod kamenem takovou hlubinu, jako je kámen vysoký, a objeví se ti oblá skříň se zlatým záklopem plna dukátů. Zdvíhni záklop, dukáty vyber, skříni i záklop tam nechej, nepovídej o tom nikomu, aby tě litá zmíje neudávil.“¹ —

Když se člověk probudil, obveselil se, vstal, oblékl se a rychle dal se na cestu k onomu místu, o němž mu bylo řečeno. — Když našel onu borovici a pod ní kámen trojúhelný, slzovitý, počal kopati. — Jak ale po třetíkrátě motyčkou do země zakopl, ozval se mu zdola hlas, jako dětský: „Zanech, kdokoli jsi, té práce dnes!“ Jak toto uslyšel, padl strachem na zem a usnul, jak by mu učaroval. — A v tom spaní přijde k němu zase ono křídlaté dítě a propoví k němu takto: „Vstal jsi, umyls se, obléks se, v pochod jsi vybral se, ale požehtati se zapomenuls. Děkuj Bohu a děkovati nepřestávej! — Kdyby mne nebylo, zvěděl bys byl, co by se bylo s tebou dělo, neboť když vstaneš, máš se přežehtati, jak to Bůh přikazuje, a než jakoukoli milou mu práci počneš, vždy

¹ U Srbů říká se, že hadi poklady hlídají, jako u nás černí psi, a že lidi za to pronásledují.

se dříve přežehnej!“ — Dítě zmizelo. — Když se člověk probudil a vystřízlivěl, neshledal se na onom místě, kde byl upadl, nýbrž v malínové zahradě, plné květů. — Přežehnaje se vzal motyku a ubíral se opět na předešlé místo. — Než počal pracovati, obrátil se k právě vycházejícímu slunci, a třikráte se přežehnávaje, říkal přitom: „Slunce na východě a ty mocný Bože, přispějte mi!“ —

Potom se pustil do kopání, ale s nemalým strachem, aby se opět onen hlas zdola neozval. — Kopaje a zem vyhrnuje, zasvitne mu tu cosi najednou do očí, jako by mu bylo slunce všecky svoje paprsky do nich všinulo. — Co to bylo? — Zmaj¹ to byl, spící na pokladu. — Když člověk viděl, že pro něho k pokladu se dostat nemožno, zaprosil ho do třetice, aby se pohnul. Na tuto prosbu zmaj se probudí i praví mu: „Já se odtudto nehnu, protože toto bohatství není tvoje ani moje. Ale když sčítáš všechny prameny, koliko jich je v této planině,² přijď mi to povědít a já hnu se ti pak z místa, jinak nikoli.“ — Když toto onen člověk zaslechl, odešel, a chodě od pramenu k pramenu, začal je řadou čítati, ale nemohl k žádnému konci přijíti, vždy se v počtu zmátl a musel znovu začít. Zarmoucen již nad tím sedl pod vysoký jeden strom, jemuž snad roveň na světě nebylo. — Tu slyšel nad stromem dva hlasy, kteréžto se o něco velmi přely, a když se vzhůru podíval, v tom okamžení doletěli na vrchol stromu víla a víleník (muž vílin). Víleník chtěl mermomocí, aby mu víla cosi zjevila, ale ona mu odporovala, a když to na ní přece věděti chtěl, jakoby ve strachu, zaklela se mu: „U všech sedmdesáti sedmi pramenů, co jich v této planině, — já to nevím!“ — přeřekši to kamsi uletěla, víleník ale upozornil onoho člověka, že již může jít a poklad si vyzdvihnouti. Člověk věda již, co věděti chtěl, poslechl dobré rady a odešel k pokladu. Hada tam již nebylo. — Zdvihl tedy zlatý záklop, v největší rychlosti zlato vybral a domů pospíchal, skříní i se zlatým záklopem tam ale zanechal. —

¹ Had, saň (Lindwurm).

² Pustá hora, holá alpa.

III. Cár Trojan má kozí uši

Byl jeden cár, který se zval Trojan. Cár ten měl kozí uši. Kdykoliv se nechal holiť, bylo třeba nového zavolati holiče, neboť žádný z těch, kteří cára oholit šli, zpět se od něho nevrátil. Když k němu holič přišel a oholil ho, ptal se ho cár, co při něm viděl, — a když řekl holič „kozí uši“, na místě ho rozsekal. — Došla řada na jednoho holiče, starého mistra, ten ale udělal se chorým a poslal svého pomocníka, mladého ještě chasníka. Když před cára předstoupil, ptal se ho cár nejdříve, proč nepřišel mistr; chasník odpověděl, že je chorý. Cár sedl a nechal se od chasníka oholiti. — Při holení zpozoroval chasník ovšem, že má cár kozí uši, ale když se ho cár tázal, co při něm viděl, — odpověděl, že nic. — To se cárovi líbilo, dal mu dvanáct dukátů a přikázal mu, aby povždy on jen holiť ho přicházel.

Když se chasník domů vrátil, divil se mistr, že zdrav se navracuje; i ptal se ho, jak bylo u cára. — „Dobře,“ odpověděl chasník, ukázal dukáty, řekl, že mu cár přikázal, aby jen on holiť ho přicházel, ale že má cár kozí uši, o tom se nezmínil žádnému. — Konečně ale chasníka tajemství to začalo tlačiti, a tak ho to mrzelo a mučilo, že všecek vadl a chudnul.

Mistr zpozorovav to na něm, začal se ho vyptávati, co ho trápí; chasník dlouho se vymlouval, že mu nic není, až konečně na mnohé poptávky mistrovi svěřil, že má něco na srdci, že to ale nesmí nikomu povědět, „a kdybych to mohl komukoli svěřiti, hned by se mi odlehčilo,“ dodal. — Tu mu pravil mistr: „Řekni to mně, já to nikomu neřeknu, bojíš-li se mně to říci, pověz knězi. Nechceš-li ani knězi to říci, zajdi ty do pole, vykopej jámu, vstrč hlavu do ní a pověz zemi do třetice, co jinému říci se bojíš. — Potom jámu opět zakopej.“

Tato poslední rada se chasníkovi nejlépe líbila, i zašel hned do pole, vykopal jámu, hlavu do ní vecpal a třikrát zavolal: „U cára Trojana kozí uši! — U cára Trojana kozí uši! — U cára Trojana kozí uši!“ Potom rychle jámu zahrabal a domů odešel. — Odlehčilo se mu.

Po nějakém čase vyrostly z té jámy tři bezové letorostě, pěkné rovné jako svíce. — Ovčáci jak ty proutky našli, hned si udělali z jednoho píšťaly. — Ale jaký div! Všechny ty píšťaly, jak na ně zapískali, vydávaly hlas: „U círa Trojana kozí uši!“ — To se rychle rozneslo po celém okolí, a konečně slyšel sám cár, jak si děti pískají „U círa Trojana kozí uši“. — I poslal si pro onoho mladíka. — Mladík přišel. — „Chlape, co jsi ty ohlásil národu o mně?“ obořil se naň přísně. — Ubohý chasník počal se zaříkávati, že on nikomu neřekl, co u círa viděl. I vytáhl car šavli, chtě ho rozsekati, tu padl mladík před ním na kolena a vše mu svěřil, kterak a co udělal; že jen zemi to pověděl, kterak nyní na tom místě vyrostl bez, z něhož nařezané píšťaly to rozhlašují. — I sedl cár i s mladíkem na koně a jeli na ono místo, aby se přesvědčil, zdali to pravda.

Našli tam již jen jediný proutek. — Cár poručil mladíku udělati píšťalu. Když mladík píšťalu udělal a na ní zapískal, milá píšťalice píská: „U círa Trojana kozí uši!“

Tu teprv cár Trojan viděl, že se nedá na zemi nic ukrýti. I daroval mladíku život a od té doby nechal se od každého oholiti.

IV. Řemeslo má zlaté dno

Jakýs cár vyjel si jedenkrát na lodce, by se trochu se svojí ženou a dcerkou po moři projížděl. — Když se byli na kus cesty od břehu vzdálili, zadul tu najednou vichr a zanesl loďku do jakési země, kterou neznal aniž kdy čeho o ní byli slyšeli, jakož i v té zemi o jejich cárstvu nevěděli a neslyšeli. Cár nemaje peněz s sebou a řemesla nejsa znalý, vyjda na zem, ani se nepochlubil, že je cár. Ale kterak se živiti? — Nezbyvalo mu nic jiného než se najmouti k selskému dobytku za pastýře. — Tak se živili kolik let. Zatím dcerka vyrostla jim do vdání a stala se velmi krásnou pannou. Jednou viděl ji cárův syn — té země, co v ní byli — a hned otci a matce řekl, jiné děvče že si nevezme než pastýřovu dceru z té a té dědiny. — Otec i matka i všickni dvořanínové domlouvali cáreviči,

aby se zprostil té hanby, dáti přednost pastýřově dceři před dcerami císařskými, královskými a zemanskými. Ale vše darmo. On zůstal při svém: „Ji, žádnou jinou!“ — Vida, že jinak nedá, poslal cár jednoho ze svých vezírů k pastýři, aby mu oznámil, že cár žádá jeho dceru pro svého syna. Když vezír k pastýři přišel a žádost císařovu mu vyjevil, zeptal se ho pastýř: „Jaké řemeslo zná císařův syn?“ Když tuto otázku vezír slyšel, všecek zdřevěněl. „Bůh s tebou, člověče! Jaké má znáti řemeslo syn císařův? K čemu má býti řemeslo císařovu synu? Řemeslu učí se lidé potřební, by se ním živili, a císařův syn má hrady, má zem!“ —

„Eh, jak nezná řemeslo, nedám mu svoji dceru,“ odpověděl mu na to pastýř. — Vezír se vrátil k císařovi a odpověď pastýřovu mu vyřídil. — I povstalo mezi všemi největší divení. Každému se zdálo, že by si to měl pastýř za největší čest pokládati, že by měl poníženež děkovati, když císařský syn jeho dceru vzíti si chce, — a on sprosták se opovází ptáti, jaké řemeslo zná císařský syn! I poslal k němu cár druhého vezíra; než pastýř zůstal při svém. „Dokud císařův syn,“ povídal vezírovi, „nějakému řemeslu se nenaučí a svoji *rukotvorinu*¹ mi nepřinese, nevejdeme spolu v přátelství!“

Když vezír se vrátil a císařovi vyřídil, že pastýř císařskému synu dceru nedá, dokud se nenaučí řemeslu — jakémukoli, jen když bude řemeslo — a rukotvorinu svoji mu nepřinese, tu se císařův syn sebral a odešel na tržiště, by si nějaké řemeslo vyhlídl. — Chodil ode krámu ke krámu, přihlížel, kterak mistři pracují, až přišel k jednomu krámku, kde pletli rohože. To zdálo se mu být nejlehčím řemeslem a tomu počal se učit. I naučil se mu za několik dní; když je uměl, upletl pěknou rohožinu a poslal ji k pastýři se vzkázáním, takovému řemeslu že se naučil císařův syn a to že práce jeho rukou. — Pastýř vzal rohožinu, prohlížel ji na vše strany a pak se ptal: „Zač to stojí?“ — „Za čtyry pary,“² odpověděli mu. — „Eh dobře,“ mínil pastýř, „čtyry pary dnes, čtyry zítra, to je osm,

¹ Práci svých rukou.

² Drobný peníz turecký.

a čtyry pozejtří, to je dvanáct, atd. Kdybych já byl jen toto řemeslo znal, nemusel jsem dobytek pásti.“ — Potom začal jim vypravovati, kdo je a kterak do země přišel, nad čímž se všickni velice zaradovali, nejvíce ovšem proto, že nevěsta nebyla dcera pasákova, ale cárova. — Slavně junáka s dívkou sdali a veselou strojili svatbu. Potom dali onomu cáru loď i vojsko a on odploul přes moře zpátky do své země.

V. Úsud¹

Byliť dva bratří a žili spolu v jednom stavení. — Jeden vše spravoval a druhý nic nedělal, o nic se nestaral, jen z hotového jedl a pil. Bůh dával jim zdaru při všem, jak při dobytku, koních, ovcích, sviních, včelách, tak i při všem ostatním. — Jedenkrátě pomyslí si onen pracovitý: „A co bych já i za onoho lenivce pracoval? Lepší mi bude, když se oddělíme, já budu alespoň pracovati jen za sebe a on ať dělá, jak mu vděk.“ — I šel k bratrovi, řka mu: „Bratře, nepravě jednáš, že mne vždy jen pracovati necháváš, v ničem mi nepomáháš a jen z hotového jíš a piješ. — Já si umínil oddělit se od tebe!“ —

Bratr počal ho odvracet: „Nedělej to, bratře, dobře nám je tak oběma, ty máš všechno v rukou, i moje i tvoje, a já jsem spokojen se vším, jak ty co uspořádáš.“ — Než onen zůstal při svém, a tudy i ten přivolil řka: „Když jinak nechceš, máš vůli jíti, rozděl nás sám, jak znáš!“

Tu onen pracovitý rozdělil vše řadou na dva díly; a pak každý převzal svůj podíl. Onen najmul k hovězímu dobytku „govedára“ (pasáka), ke koňům „koňušara“, k ovčím „ovčara“, ke kozám „kozara“, k sviním „sviňara“, k včelám hlídače², a vše jim to odevzdávaje, pravil: „Ponechávám celé svoje jmění vám a Bohu!“ —

Od té chvíle nestaral se o nic a tak žil jako předtím. —

¹ Co je komu usouzeno, lépe úsudem než osudem se nazývá.

² Kovanciju, srb.

Onen pracovitý trdil se a namáhal při tom svém statku, sám všude přihlížel, hlídal, nikdy neustál v práci, a v ničem neviděl prospěchu, naopak jen zkázu. — Den ode dne vedlo se mu hůře, až konečně tak na mizinu přišel, že bos zůstal, nemaje ani opánků. — Tu pravil sám sobě: „Půjdu k bratrovi, abych viděl, jak se jemu daří.“ — Jda viděl na louce stádo ovec se pásiti. Nebylo u nich ovčáka, jen dívka přadlena u nich seděla, předouc zlaté nitě. „Pomáhej Panbůh!“ pozdraví ji, a když mu poděkuje, ptá se jí, čím ty ovce jsou. „Čím já jsem, toho i ovce jsou,“ odpoví mu dívka. —

„A čím jsi ty?“ ptá se jí onen dále.

„Já jsem bratra tvého štěstí,“ odpoví mu opět dívka. — Rozhněván ptá se jí: „A kde je moje štěstí?“ — „Tvoje štěstí daleko od tebe.“ — „A mohu-li je najít?“ — „Můžeš, hledej je,“ odpoví mu ona. Když to slyšel a viděl, že ovce bratrovy tak dobře chovány jsou, že ani lépe být nemohou, nešel ani druhá stáda obzírati, ale dal se rovnou cestou k bratrovi. Když ho bratr spatřil, rozželil se nad ním řka: „Kde tě bylo po tolik času?“ — Vida pak, že je bos a ničehož nemá, dal mu nové opánky a peníze. — Po několika dnech, když ho byl bratr velmi vlídně pohostil, zdvihl se a do svého domova se vrátil. Přijda domů, vzal torbu přes plece, do ní si dal kousek chleba, do ruky vzal hůl a vydal se na cestu hledati svoje štěstí. Takto putující přišel do velkého lesa, a jda tímto lesem, spatřil starou, šedivou již dívku, an pod keřem spí. — I rozpráhl se a opálil ji po zádech. — Ta zdvihla se, a sotvaže oči od spaní zapuštěné otevřela, zvolala: „Děkuj Bohu, že jsem spala, kdybych byla bděla, nebyl bys k těm novým opánkům přišel!“ —

„Jak ty můžeš tak mluvit, že bych nebyl přišel k těm opánkům. — Kdo jsi ty?“ —

„Já jsem tvoje štěstí!“ odpoví mu stará dívka.

„I ty-li jsi moje štěstí, Bůh tě ubíj! — Kdo medle mně tebe dal?“ — Tu se ona ihned pochlubila: „*Úsud* mne tobě dal!“

„A kde je ten *Úsud*?“ zeptal se on. „Jdi a hledej si ho,“ odpověděla mu ona a zmizela. —

I šel milý člověk hledati Úsud. — Putující přišel do jedné dědiny i viděl v té dědině veliké stavení a v tom stavení velikou vatru (ohněň). „Tamto zajisté slaví se svatba neb nějaké veselí,“ pomyslnil si a vešel dovnitř. — Když do stavení vešel, viděl nad ohněm veliký kotel, v jakovém obyčejně pálenka se pálí; v tom kotli se vařila ale jen večeře, při ohni seděl hospodář sám. — Člověk onen pocestný, jak do stavení vešel, dal domácímú „dobrý večer“. — „Bůh ti požehnej,“ — odslovil mu hospodář, a pobídna ho, aby přisedl k němu, začal se ho vyptávati, odkud a kam jde. I vypravoval mu pocestný všecko, kterak i on gazdou byl, kterak padl opět do chudoby a že jde právě k Úsudu, aby se ho zeptal, proč je chudobný.

Když vše o sobě vypověděl, ptal se gazdy, k čemu takové množství jídla připravuje. I odpověděl mu hospodář: „Eh bratře, já jsem gazda, mám všeho dosti, ale svoji družinu nemohu nikterak dosytiti, vždy jako by z nich *Ala*¹ ssála. Však uvidíš, až k večeři přisedneme, co se bude díti.“ — Jak sedli k večeři, tu jeden víc než druhý drali se pro jídlo, jak by týden nic nebyli jedli, takže vskutku za chvíli kotel prázden zůstal. Po večeři přišla hospodyně, smetla kosti na jednu hromádku a hodila je za pec. — Divil se pocestný, kam ta mladá ty kosti hází, když tu vyjde z pozapecí dvojice velmi starých lidí, scvrklých, suchých jak stín, a začnou kosti oblizovati a cucati. — „Co to máš za tou píckou, bratře?“ ptal se pocestný hospodáře. — „To je, bratře, můj otec a matka; tak jsou staří a větší, a přece se jim z toho světa nechce, jako by v nich byly duše zapeklé,“ odpověděl mu hospodář. Druhý den když byl pocestný na odchodu, prosil ho domácí: „Bratře, vzpomeň na mne, až přijdeš k Úsudu, a zeptej se ho, proč nemohu čeled nasytit a rodiče proč tak dlouho neumírají.“ Pocestný slíbil, jestli najde Úsud, že se ho na to zeptá, potom se rozžehnal a šel dále. — A opět za několik dní přišel s večerem do dědiny, kdež si v jednom stavení nocleh prosil. Přijali ho a hned se vyptávali, odkud a kam jde,

¹ Veliký had, který prý také na lidi chodí a je cecá.

a když jim vše vypověděl, pravili jemu: „Probůh, bratře, když tam přijdeš, vzpomeň na nás a zeptej se Úsuda, čím to je, že se nám hovězí dobytek nerozplozuje?“ I přislíbil jim pocestný, že se Úsudu zeptá, a druhý den po dobrém vyhostění šel dále. —

Došel až k jedné veliké vodě, přes niž nebylo ani brodu ani mostu. — I prosil pocestný vodu: „O vodo, o vodo, přenes ty mne na druhý břeh!“ — Voda zeptala se ho, kam jde, a když jí povídal, že k Úsudu, přenesla ho na druhý břeh, a přenesši ho, prosila: „Prosím tě, bratře, zeptej se Úsudu, proč já nemám rodu v sobě?“ — I přislíbil vodě, že se Úsudu zeptá, proč nemá rodu v sobě, a šel dále. — Dlouho chodil ještě, až přišel jednoho dne do lesa k jednomu poustevníkovi. Toho zeptal se pocestný, zdali neví a říci by mu nemohl, kde by našel Úsud. I řekl mu poustevník: „Jdi tuto přes tu planinu a dojdeš záhy k jeho dvoru, ale až k Úsudu přijdeš, nepromluv naň, než dělej to, co on dělá, dokud sám na tě nepromluví.“ —

Pocestný poděkoval poustevníkovi za radu, dal se přes planinu, jak mu byl řekl, a šťastně přišel k Úsudovu dvoru. — Bylo se čemu diviti! — Vše jako v císařském dvoře. Sluhy a služkyně běhali o překot, všickni měli napilno a Úsud sám seděl za nádherně přistrojeným stolem, jedl a pil. Když to pocestný viděl, přisedl za stůl a večeřel též. Po večeři šel Úsud spat a pocestný šel také spat. Když bylo okolo půlnoci, nastalo strašné dunění, hukot a slyšeti bylo hlas: „Úsude! Úsude! Narodilo se dnes tolik a tolik duší, co jim dáš?“ — Tu Úsud vstal, otevřel skříní a začal z ní vyhazovati samé dukáty, říkáje přitom: „Jako mně dnes, tak jim na věky!“ — Když nastalo ráno, nebylo již velkého dvora císařského, jen tak pěkné stavení a v něm všeho dost. Před večerem zasedne Úsud opět k večeři a pocestný zasedne též k němu. Neníť řeči mezi nimi! Po večeři lehli opět spat. Okolo půlnoci nastalo opět ono dunění a hukot a slyšeti bylo hlas: „Úsude, Úsude! Narodilo se dnes tolik a tolik dětí, co jim dáš?“ — Úsud vstal, otevřel skříní, ale nebylo dukátů, jen stříbrné peníze vyhazoval říkáje: „Jako mně dnes, tak jim na věky!“ — Když ráno vstali,

nebylo ani toho stavení, probudili se v malé chalupě, v níž nebylo ničeho. Tu vzal Úsud motyku a začal kopati, a pocestný vzal druhou motyku a začal též kopati. Kopali celý den a k večeru vzal Úsud kus černého chleba, rozlomil ho, polovic podal mlče pocestnému, a když ho snědli, šli spat. Okolo půlnoci strhlo se zase dunění a hukot a slyšeti bylo hlas: „Úsude! Úsude! Narodilo se dnes tolik a tolik dětí, co jim dáš?“ — Úsud vstal, otevřel a začal vyhazovat drobné mědáčky a kde jaký malý peníz a mariáš vyškrábal říkáje: „Jako mně dnes, tak jim na věky!“

Když ráno vstali, chaloupka byla opět přeměněna v cárský dvůr a všeho bylo nazbyt jako první den. Tu se Úsud zeptal pocestného: „Proč jsi přišel?“ Pocestný mu povídá o svých nehodách a že přišel proto, aby se ho zeptal, proč mu nedal lepší štěstí. Tu mu Úsud povídá: „Tys viděl, jak jsem první noc dukáty sypal a kterak bylo noc poslední. Jak je mně, když se kdo narodí, tak i tomu člověku je do smrti.¹ Tys narodil se, když jsem byl na mizině, zůstaneš nebohý, a tvůj bratr narodil se v noci šťastné, on zůstane šťasten do smrti. Ale když jsi ke mně se odebral a tak se nad tím trápíš, chci ti pověditi, kterak si pomoci můžeš. Tvůj bratr má dceru Milicu, která se též v šťastné noci narodila jako její otec. Když přijdeš domů, vezmi Milicu k sobě, a potom cokoliv si zahospodaříš a dostaneš, vždy říkej, že je to její.“ — I děkoval pocestný Úsudu, pak vzpomena na onoho prvního hospodáře pravil: „V té a té dědině je bohatý sedlák, který má všeho dosti; než v tom je nešťasten, že se čeledi dosytiti nemůže. Na jedno pojedení snědí plný kotel jídla, a ještě jim to málo. A otec i matka onoho sedláka vyschlí, zčernělí jako strašidla a umřítí nemohou, jako by měli duše zapečené. Prosil mne, když jsem u něho na noclehu byl, abych se tě zeptal, Úsude, co by to bylo.“ — Odpoví mu Úsud: „To je vše za to, že nectí otce ani matky, že jim jídla za pec hází, by tam jedli. Kdyby je posadil vrch stolu, první číši vína, první číši rakije²

¹ České přísloví: „Kdo se narodil na zlatém, tomu dobře; kdo na grešli, tomu zle do smrti.“

² Pálenky.

kdyby jim dal, duše jejich by se brzy osvobodily a čeled by mu polovic jídla nesnědla.“ Pocestný poděkuje, a vzpomena na druhého sedláka, povídá: „V té a té dědině, když jsem nocoval v jednom stavení, stěžoval si mně domácí, že se mu hovězí dobytek nerozmnožuje. I prosil mne, abych se tě zeptal, čím by to bylo.“ —

Odpoví mu Úsud: „To je za to, že on vždy na křestní svoje jméno¹ nejhorší dobytče zaklal; když zakole nejlepší, hned

¹ Křestní jméno. Každý Srb má vyvoleného svého patrona, jehož den světi jako svátek, den ten zovou „Krstno ime“ anebo „Blag dan“. Bývají to nazvíce dni svatého Mikuláše, Ivana, Jiří, svatého archanděla a j. To se nemění, kterého svatého světil děd a praděd, toho světi i vñuci, byť i jinak se jmenovali, to je svátek celé rodiny. Některý hospodář připravuje se k tomu celý rok, aby to důstojně zasvětil, a chudý dá na to poslední groš. — Večír před svátkem jde některý ze synů, bratrů neb vñuků hospodářových, aneb i čeledín starší, a zovou po dědině oné sedláky, kteří svátek onen nesvěti. Přijda před dům, smekne čapku a obyčejně takto propoví: „Ochrana boží domu tomuto i vám! Pozdravuje otec a prosí vás k večeri na čiši rakije, abyste si trochu porozprávěli a noc si ukrátili. Co svatý Nikola (aneb jakého světi) udělil, to dáme. Přijďte, nechtějte nepřijít!“ — Známi a příbuzní ze sousedních dědin přijdou nezvaní. Když se k večeru hosté scházejí, očekává jich hospodář na prahu a tu mu každý přeje, obyčejně jen krátkými slovy: „Dobry večer ti i šťastny svátek! Necht ho slavíš mnohá leta ve zdraví a veselí!“ Potom mu podávají darem jablko (v Ercegovině citron). Po večeri rozmlouvají, a když se rozcházejí, zve je hospodář na snídání, a když se druhý den k snídání sejdou, zve je hned k obědu. Tu přijde pop, by posvětil dům a požehnal koljivo (vařená pšenice). Okolo poledne rozsvítí hospodář voskovou svíci, přinese kadidlo i víno na stůl a všickni vstanou k slavení (u slavu). Nejdříve se pomodlejí, potom si vezme každý hrstku posvěcené pšenice a sní ji a podává se víno kol-kolem od jednoho druhému. Každý než se napije, propoví: „Za slave nebeske, koja može, da nam pomože!“ Potom láme hospodář s popem, a není-li ho, s někým jiným „krsný koláč“, který je uměšen z pěkné pšeničné mouky, zakvašen a navrchu pak pokladen hostiemi. Jednu čtvrtinu dostane kněz, jednu domácí, druhé dvě rozlámou si hosté, vždy jeden kousek dva a dva spolu, přitom následující sloku zpívají: „Kto pije vino za slavu boži, pomoz mu, bože, i slavo boži. A co je lepší nad slavu boži, i od večere, s pravdou stečene (dobyté).“ Posednou všickni k obědu mimo hospodáře, ten jim s obnaženou hlavou přísluhuje. — Slavnost ta trvá tři plné dni, čtvrtý den ráno se teprv hosté rozejdou. První den zovou „pojutarje“, jako by se řeklo den, kde hosté pod záštitu hospodářovu se dali; poslední den je „ustavci“,

se mu krávy boukati budou a březí zůstanou.“ — Pocestný mu poděkoval a naposled se otázal: „A čím to je, že ta voda nemá rodu?“ — I odpověděl mu Úsud: „Proto nemá rodu, protože ještě nikdy člověka nepohltila. Ale ty nebuď blázen, neříkej jí to, dokud tě nepřenese, neboť jak bys jí to řekl, tu chvíli tě pohltí.“

Poděkoval se pocestný Úsudu za všecko a odešel ze dvora. Když přišel k vodě, ptala se ho voda: „No, jakou mi zprávu neseš od Úsudu?“ — „Přenes mne dříve, potom ti to povím!“ řekl jí pocestný. Když ho voda přenesla, odskočil na hodný kus od břehu a ohlídna se zvolal: „O vodo! O vodo! Protožeš nikdy člověka nepohltila, proto nemáš rodu!“ a dořekna pustil se do běhu. Jak to voda uslyšela, vylila se z břehu a za ním, a sotva že jí utekl. Když přišel k onomu sedláku, co se mu dobytek tak špatně dařil, ledvaže ho spatřil domácí, zvolal: „Jak je, bratře, proboha? Ptal-lis ty se Úsuda?“ — Povídá mu pocestný: „Ptal jsem se. Úsud takto káže: Když slavíš křestní jméno, že zakoleš vždy to nejhorší dobytče; až zakoleš vždy nejlepší, že se ti budou krávy ihned boukati a březí zůstanou.“ Když to sedlák uslyšel, děkoval mu řka: „Za tři dni slavím svátek křestního jména; zůstaň, bratře, u nás, abychom se přesvědčili a já tě mohl obdarovati.“¹ I zůstal tam pocestný do svátku jména křestního. — Na ten den zakolil hospodář nejlepšího junce (mladého býka), a od té chvíle se mu krávy boukaly a zůstaly březí. Mimo pohostění dal domácí pocestnému pět kusů dobytka a on se poděkoval a šel dále. — Když přišel k onomu hospodáři, co měl tu nenasytnou čeládku, sotvaže ho spatřil, zvolal radostně: „Jak je, bratře, proboha? Co říkal Úsud?“ — Odpověděl mu pocestný: „Úsud řekl tolik: že ty nectíš otce a matku, že jim jídlo za pec házíš. Kdybys jich posadil vrch stolu, první číši rakije, první číši vína jim dal, že by ti čeleď polovic tolik

den totiž odpočinku. Slavnost slaví se v Srbsku, Bulharsku, Ercegovině i v Bosně. Tam a v Bulharsku zvláště slavně. Svíčka vosková, která při obřadech zasvěcování svátku hořela, nezhasne se, ale zaleje červeným vínem, aniž kdo řekne „zahas svíci“, ale „utěš tu svíci, obvesel ji!“

¹ Da ti dam jabuku v srbštině zní.

nesnědla a otec a matka že by ti v pokoji odešli.“ — Jak to domácí uslyšel, hned kázal ženě, aby tu chvíli tchána i tchýni umyla i učesala i převlékla, a když se večer k stolu posadili, posadil otce i matku vrch stolu a první číši vína i první číši rakije jim představil. Ten večer nemohla čeled již ani polovic jídla snísti a druhý den se rodiče tiše ze světa odebrali. Domáci dal pocestnému dva junce, on se mu poděkoval a ubíral se k domovu. Když přicházel již k domovu, potkávali ho známí i ptali se ho, čím je to dobytek, a tu on každému odpovídal: „Bratře, ten patří Milici, mojí synovici.“¹ — Jak domu došel, hned se odebral k svému bratru, prose ho: „Dej mi, bratře, Milicu za vlastní. Vidíš, já nemám nikoho.“ — „Dobře bratře, nechť je Milice tvoje,“ odpověděl mu bratr. I vzal chudobný bratr Milicu domů a od té doby se mu všechno dařilo, ale on každému říkal, že nic není jeho, všechno Miličino.

Jedenkrát vyšel na pole, aby obhlídl žito; bylo pěkné, že nemohlo ani lepší býti. I tu jde okolo pole jakýsi pocestný a ptá se: „Čím je to žito?“ — a tu se milý člověk omejlí a odpoví: „Moje.“ V tom okamžení, jak to vyřkl, žito se vzňalo a začalo hořeti. Jak to chudobný vidí, běží za oným pocestným volaje: „Počkej, bratře, není to žito moje, ale je to Milice, mojí synovice!“ — Tu žito samo se uhasilo. Od té doby se nikdy více neomejlil a s Milicí zůstal do smrti šťasten.

¹ Synovkyně, bratrova dcera, Nichte.

K seznání národní poesie¹ podává Božena Němcová

1. Bůh když stvořil svět, všeho dal u veliké hojnosti — ale později se mnoho prý pokazilo. Na příklad *pšenici* stvořil Bůh, že měla po celém stéblu oddola až k vrchu samé zrní, celé stéblo bylo jediný klas; bylať pšenice tedy velice úrodná, a tudy i mnoho sypala. — Lidé toho božího daru ale zle užívali, dělajíce z pšeničného těsta koule do máslových kůželek; proto chtěl Bůh pšenici všecko zrní strhnouti, aby klasu neměla, ale tu přišel psík a prosil: „Nech mně na chleba — jen kousek, jen kousek!“, a Bůh se ustrnul a nechal pšenici při vrchu krátký klas, jak je po dnešní den viděti.

2. Děvčátko (*deklice*) sbíralo jahody (*smokvice*), i šel okolo Pán Ježíš a zeptal se děvčete: „Cože to sbíráš?“ „Nic nesbírám,“ — odpoví děvčátko. I pravil jí Pán Ježíš: „Když nesbíráš *nic*, nechť zůstane *nic*.“ — Proto prý jahody nic nesyťí, kdyby se jich sebevíce najedl.

3. Panna Maria postavila prý jedenkrát hrdličku (*gerlicu*) ke kolébce k milovanému Ježíšku, aby ho kolébala. — Hrdlička ale nerada kolébala a tak se nejapně k tomu stavěla,

¹ Úkazy ty jsou z Zilské doliny v horním Korutansku, táhnoucí se od hranic tyrolských, kde Zila vzniká, až i hodinu cesty od Běláku (Villach), kde pod vesnicí Maria Gail (Maria nad Zilou) do Drávy padá. Obyvatelstvo je míchané. Od vzniku Zily až po Hermagoru, největší to místo v údolí, jsou Němci; od Hermagory až ku vtoku Zily do Drávy jsou Slovenci, kteří si doposud národní svůj ráz zachovali i zvláštní svoje nářečí. Známý slovenský spisovatel a horlivý národovec pan M. Majar, který mezi Zilijanci po mnohá léta žije a sám rozený Zilijan je, chová v rukopise krásnou sbírku národních písní, pohádek, obyčejů a pověr svých krajanů, jež časem tiskem vydati hodlá. Co tuto v překladu podávám, jsou vyňatky z onoho rukopisu, poslaného mně z přátelské laskavosti k volnému upotřebení. Činí mi to potěšení, že mohu čtenáře seznámiti poněkud s krásnou národní poesií slovenských našich spolubratřenců.

že kolébku i s Ježíškem převrhla. — Za to ji panna Maria ke kolébce přivázala. — Posud viděti, že má hrdlička okolo hrdla pruhu jako pásek; to je prý, jak byla u kolébky uvázána. — O hrdličce neříká se „hrdlička zpívá“, ale „*hrdlička kolébá*“. —

4. Když Bůh zemi i řeky byl stvořil, poručil ptáčkům, že si musejí zobáčkami jamky vykopati, aby jim voda do nich vtékala, aby se mohli napít, když by se jim pítí chtělo. Ptáčkové šli a jamky zobáčkami si vykopali. Jediný pták *kováč* (šoupálek) nechtěl jít kopat řka: „Já nebudu kopat, já bych si pěkný svůj zobák pošpinil.“ I řekl mu Bůh: „Tedy z jamek vodu pítí nebudeš!“ — Proto nesmí pták kováč žízeň svoji uhasiti, jen v čas deště; tu musí se přičinit, kde by jakou kapku v povětří ulapil. V letě, když po dlouhý čas krásné počasí trvá, trpívá velikou žízeň a žízniv prosí hlasitě za dešť: „Pij, pij, pij! Pij, pij, pij!“

5. Havrana (*vrán, gavran*) stvořil Bůh nejkrásnějšího mezi ptáky. Peří jeho bílé bylo jako sníh a třpytilo se v záři sluneční jako stříbro. Hlas měl tak příjemný, že mu rovného na světě nebylo; když se v povětří vznášel a zpíval, nechávali lidé vše stát a ležet v ustrnutí ho poslouchajíce. — Ale zřídka kdy ho lidé slyšeli, neboť vysoko v oblacích se vznášel, a proto se každý za šťastného pokládal, když ho mohl slyšeti. — Ze všech ptáků byl havran Bohu nejmilejší a směl na nebi prozpěvovati.

Jedenkrátě o veliký svátek (*prazník*) lidu když byla plná církev (kostel, chrám), ozve se tu náhle hlas havranův. — Jak zaslechli lidé líbezný jeho hlas, všickni z církve vyběhli ven, nechavše kněze u oltáře samotného. U vytržení poslouchali havranův andělský zpěv; — takového zpěvu nebylo na světě slyšáno, ani nebude. — Ale netrvalo to dlouho.

Bůh vida, že havran svým zpěvem marně překazil církevní slavnost a lid z pobožnosti vytrhl, rozhněval se naň velice. Odňal mu jeho bílé, stříbroskvoucí roucho, proměnil je v černé a hlas jeho andělský v protivné krákání. Od té doby nelítá vysoko v oblacích, ale poníže lítá a raději se před lidmi skrývá; stydí se prý za svoji nynější podobu.

6. Bůh stvořil hrom. Čert vida velikou mocnost hromu,

řekl jest Bohu: „Dej *mně* hrom, já s ním veškeren lid pohubím!“ — Bůh mu na to odpověděl: „Já ale popřed zablesknu, lidé se budou křížem přežehnávati a ty práva k nim míti nebudeš!“

7. Bůh stvořil hady a dal jim jedu; stvořil také slepejše (*slepiriča*). Slepejš vida jedovaté hady nadul se mocně řka: „Já budu tak zlý, že projedu člověka skrz a skrz!“ Bůh ale slyše ho, odpověděl: „Já tě udělám slepého!“ — Tak se i stalo. Slepejš chtě býti tak zlým, stal se slepým a jest tak po dnešní den. (Tak i v Čechách se povídá.)

8. Byla jedna žena¹ a ta byla velice lakomá; jediné jen dítě měla, a tomu ztěžka najíst se dala. — Jedenkráte pekla chléb (*kruha*), právě když ho ze *struganie* (vošatky) na lopatu dávala, přijde žebrák a prosí o kousek chleba. „Naděl tě Pánbůh, bratře, nemám, sama jsem chudá,“ odpověděla mu. Když ale žebrák přece jen o kousek prosil, pravila mu: „Jdi tedy o dům dál, zatím se chléb dopeče a potom ti kousek dám.“ — Žebrák odešel. — Jak odešel, vlezla žena pod vošatku, kázajíc dítěti: „Až přijde žebrák, řekni, že mne tu není, že jsem musela narychlo odejít k choré kmotře.“ — O některou chvíli, když se byl chléb dopek, přišel ten jistý žebrák a prosil o slíbený kousek. — I běží dítě rychle ke dveřím a odbývá žebráka, jak matka kázala: „Není tu mámy, odešla narychlo k choré kmotře, aby jí posloužila. Bůh vás naděl, starče!“ — „I tvoje máma je tamto pod struganiem!“ zvolal žebrák a vztýčiv se očmi zableskl jako živými blesky (*kô živom munjom*), až se dítě strachem třáslo. „Nechť tedy ta strugania na ní přiroste a na věky ať se co *kornjača* (želva) po světě plazí!“ — To řka zmizel. Byl to Bůh za žebráka přeměněn, aby ženu zkoušel. — Dítě od té doby matky nevidělo a žena do dnešního dne se prý po světě plazí.

9. Lid praví o včele,² že vyšla vyšší bytosti z čela, proto i její jméno a taková ochrana i úcta k ní, že včelička nežere, ale *jí*, nepojde, ale *umře* a p.

¹ Tak v Slavonsku v okolí verovitickém původ želvy se vykládá.

² Z Čech podává A. L. Š.

Včela, vyznamenávajíc se nad jiné tvory svým původem, stala se člověku vzorem obětavé pracovitosti a přičinlivosti. Pracuje neustále po všechny dny, ano i v neděli a ve svátek nedá si pokoje, až ji zima v úzký domek uzavře. Nesrovnávalo se však s úměrem božím, že jediný ten tvor den sváteční i nedělní nesvětil.

I poručil včele, by předstoupila před jeho svatý trůn. Přislíbilať, že nebude nikdy více ani v neděli ani ve svátek pracovati, ale zapomínala čím dál tím více na příkázání a příповěd, až zas do starého přišla.

Proto rozhněval se Tvůrce na neposlušného tvora a zakázal včele, že nebude-li neděli a svátek světiti, nesmí nikdy z *červeného* jetele med ssáti, sic místo medu jedu se nassaje. Včelka pracuje až podnes v neděli i ve svátek, zato ale jí na červeném jeteli neuvidíš.

10. Proč je *čmerčič* (smrž) *jumičust*? A proč po *křesu* (svatém Janu) ptáci nezpívají?

Bůh stvořil z počátku smrž zevnitř hladkou (*od zunaj glodek*) a kořen její útlý i dutý, — aby se mohl člověk v něm skrýti. Když Židé Ježíše jali a usmrtit chtěli, tu se on skryl do smrže. Kukačka to viděla i začala křičeti: „*Kuku, kuku, Jezús se je v čmerčič skrul!*“ Židé jak to zaslechli, přiběhli a s ostrými sudlicemi (kyjemi) do smrže tloukli, a od toho má smrž tak důlkovatý svršek.

11. Když Ježíš o velikonoci z mrtvých vstal, slíbil ptáčkům, že je vezme s sebou, až vstoupí na nebesa. Ptáčkové se nad tím radovali a vesele začali prozpěvovati.

Když Ježíš na nebe vstupoval, všickni ptáčkové letěli za ním vysoko, vysoko a nejvýše skřivánek (*žerjavec, škerjanec, golibar, ševa*), jenž vyletěl tak vysoko, že mu slunce křídélka osmáhlo.

Ježíš ale nevzal s sebou ptáčky do nebe, ale slíbil jim, aby čekali až do svátků svatodušních, pak že je vezme do nebe. Ptáčkové tedy žádostivě čekali na svátky svatodušní (*binkoštech*) a dále vesele prozpěvovali. Přišly svátky svatodušní a Ježíš jich opět do nebe nevzal, slibuje jim, že je vezme do nebe až o *křesu* (o svatém Janu Křtiteli) — ale potom

už nikoli. — Ptáčekové čekali a zpívali dále, doufaliť, že jich vezme Ježíš do nebe. Přišel křes, — a nevzal jich Ježíš do nebe. — Tu žalostně umkli a zpívati přestali. A proto až podnes ptáčekové o velikonoci začnou zpívati a zpívají do křesu, pokud se těší na nebe, potom umknou. Kukačku ale *o křesu prý červi za živa sežerou*, proto, že svým křikem Ježíše Židům zradila.

Tak jmenují Srbové okolo Negotina a N. Ršavy slavnost, kterou slaví tamější mládež druhou neděli po velikonoči. — V ten den hned odpoledne sejdou se děvčata a jinoši (*momčad*) na jistém k tomu určeném místě k slavnosti *pobratimstva* — sdružování, sbratřování se mezi sebou, obyčejně děvčata s děvčaty, jinoši s jinochy. — Nejdříve provozují se rozličné hry a potom zpívá se a děvčata víjou přitom věnce z mladých vrbových proutků jinochům, každému jeden a sobě jeden. Když mají věnce uvité, která s kterou podružiti se chce, přistoupnou proti sobě a jedna druhou skrze věnec políbí. — Potom vyměňují si červené vejce (*kraslice*) a posléz i vrbové věnce, které posadí jedna druhé na hlavu. Při dávání si věnců na hlavu zaklínají se jedna druhé a jinoši jeden druhému, že si budou věrnými *družkami* po celý rok — a jinoši že si budou *pobratimi*! Potom si ještě zaspívají a jdou domů. — A nezůstane to při prázdném slovu. Jako bratr s bratrem, jako sestra se sestricou žijí pobratřenci; je-li jeden smuten, i druhý vesel není, a kdo by jednomu ublížil, jako by i druhému ublížil. — Při hrách a veselostech není jeden bez druhého, vždy spolu, a co jeden, to druhý.

Jak dojde rok, v tentýž den sejdou se opět všickni na onom místě, kdež zase buď bývalé pobratimství obnovují, aneb se rozloučivše do nového vstupují.

V Bulharsku, v některých místech na jižním svahu *Staré planiny*¹, v někdejší Macedonii², vysazuje a pěstuje selský lid bulharský růžový keř (*šipec*), z jehož květu vyvaňují *růžový olej* (bulh. *šipcovo maslo*; turec. *g.jul'-jag*), výrobek to drahocenný a vzácný pro svoji neobyčejnou libovůni.

Místa, v jichž okolí nejvíce růžových sadů, jsou následující: *Sopot*, *Karlovo*³, *Zlatný Kalofer*, *Gabarinovo*, obzvláště ale *Kazan-Luk*⁴ a *Šipka*. Poslední toto město leží při samém úpatí Balkánu a vede tamtudy cesta do velikého Trnova; povídá se, že tam za starodávna šipcový keř se již pěstil, jakž na to i jméno jeho poukazuje. Naproti Šipci na jižní straně je město Kazan-Luk. Mezi oběma městy teče rovinou k Zlatnému Kaloferu řeka *Javornica*, vytékajíc svrchu Balkánu. Na rovině viděti několik *mohyl*, jež nazývá tamější lid „*mohyly čára Jovana*“. Růžový keř pěstuje se tak jako vinná réva, s tím jen rozdílem, když se potom okopává, že se nedělají vysoké rovy okolo kořene jako u vinného keře, ale jen nízké ploché. Když vyženou od kořene mladé haluzky, odřežou se a zasadí se všechny do jedné rejhy, a když pustí kořeny, rozsazují se řadami jako ve vinicích vinná réva. Některý keř má druhý rok již hojně květů, ale tříroční a starší keře jsou obyčejně květem obsypány, že se jim větve až k zemi sklánějí, pak zdvihají je dívky a dávají do proutěných obručí tak, že jsou pěkně pohromadě srovnané jako kytice. Květy mají bílé, bledorůžové a červené, a jsou velkokvěté plné i řídkějších květů poloplné, a právě tyto mají silnější zápach, ač nejsou na pohled tak krásné jako ony. Vybírajíť Bulhaři proto také k sázení i vyvaňování řídkší tyto, ale vydatnější a vonnější květy. Růžový olej nazývají Bulhaři také *tranda-*

¹ Tak jmenují Bulhaři Balkán.

² Bulhaři zovou ji Romanie.

³ Za starodávna Sušica.

⁴ Znameníť Luh.

filovo máslo, což je zkrácené latinské slovo *triandrafolio* (třicetilistá) a na počet květových listů plnějších růží se vztahuje.

Není krásnějšího pohledu jako na tuto krajinu, rozprostírající se při úpatí vysokého Balkánu, z jara, když omlazená příroda zjevuje se v největší své kráse, povzbuzujíc blahodárným svým požehnáním veškeré tvorstvo k všeobecné radosti a plesu! Utěšený to pohled na zelené, svěží roviny, orosené luhy, i planiny ozdobené rozličným květenstvem, plodonosnými keři a uměle vysázenými sady krásně kvetoucího keře růžového, jehož libovůní nadchnut je veškerý vzduch. A z poblížkých hájů ozývá se hlas sladkozvukého slavíka, stálého to obyvatele překrásné té krajiny, jenž opěvá každého jara líbezným svým zpěvem rozkvět krásné růže, své oblíbené milenky. A vysoko nad osněženým vrchem Balkánu vije se mohutný orel, koupaje svá křídla v paprscích jasně zářícího slunce, a člověku naň se dívajícímu šíří se mimovolně prsa, zatouží po svobodě a přeje si míti mohutná jeho křídla, aby vyletěl mohl zároveň s ním k výšině čisto-modrého nebe! — Bystré, studené prameny a potoky, vypřšťující se z vrchů balkánských, hadovitě vinou se dolů do rovin, kdežto v řeky se spojujíce ticho dále plynou uprostřed květnatých planin a zelených luhů. Chlad studených těch pramenů a větřík od Balkánu vanoucí, tichý, ale vždy chladný, činí povětrnost čistou, příjemnou a zdravou, a člověku je mílo a blaho v libovonném tom vzduchu!

Avšak nejutěšenější pohled na tyto roviny, posázené různými sady, je o květobraní, z jara. Tu panuje všeobecná radost a veselost po všech těch prostorách! Obírají se růže zrána před sluncem, za rosy, aby lístky jejich svěží zůstaly, a obírají je opět jen mladinké dívky, oděny v svátečním svém národním kroji, majíce hlavy okytěné růžovými věnci. Přizpěvujíce si milokrásné národní popěvky, kráčejí řadami od keře ku keři, rozstříhujíce — jako sudičky — nitky života nejkrásnějším dcerkám bohyně květeny, kladouce šetrně mladé jejich hlavinky na bílá prostěradla, těšíce je brzkým vzkříšením libovonné jejich duše! A přicházejí přihlížeti k mladým pracovnicem i rodiče i ostatní lid vesnický neb

městský, a mladí *momci* (mládenci) obveselují je vábnými zvuky *sviral* (píšťal) a mužným hlaholem junáckých písní, začez je děvčata darují růžovými kyticemi. Růže musejí býti jen polorozkvětlé a svěží. Na vaření oleje berou se jen čisté květové listy; když dívky květ celý ustříhnou, oberou potom aneb dokola ustříhnou jen čisté květové listy, nastelouce je na bílá prostiradla do sít. Obrané tyto listy donesou domů a přes noc potom dají je ven *zarositi* (rosou navlažiti), zarosené kladou pak se do kotle k převáření na olej.

Měděné kotle, vyleštěné vnitř i zevnitř, že by se v nich zhlížeti mohl, jsou obyčejně na vědro vody a podobné kotlům, v nichž se přepaluje pálenka. Chladicí kádě jsou z dubového dřeva, pobité měděnými obručemi, a malé kbelíky, do nichž kape přepálená silice, jsou z pěkného dřeva javorového. Celý ten stroj je dílo neučených sice, ale velmi důmyslných tamějších sedláků, kteří od pradávna, co a jak potřebují, zvykli jsou urobiti si dle vlastního vtipu a rozumu. Prácmi při pěstování růžového keře od počátku až do konce zaměstnávají se nejvíce ženské, a jmenovitě dívky. Ony odřezují i zakládají do země mladé haluzky, rozsazují i okopávají je, podvazují keře, obírají květy a narosené kladou do kotlů, jež si byly dříve vyčistily, jakož i ostatní nádoby dřevěné. A když si byly nanosily studené vody do kádi, i do kotlů nalily, co třeba, přiklopí jim *momci* kloboukem kotel a ony ho omažou okolo hlinou, aby nevycházela z něho pára. Listy natlačí do kotle tak, aby zůstala mezi kotlem a listem mezera několik prstů široká. Potom nakladou pod kotle oheň (*vatru*) a jedna zůstane při něm; obyčejně ustanoví se k práci pozorná a zkušená, o níž se ví, že umí topiti tak, aby se udrželo vždy stejné teplo. A když začíná silice kapati, postaví dívky pod konec rourky malé kbelíky¹ a na kraj do otvoru nastrčí žlábek ze zeleného lístku šipcového, aby kapky po něm rychleji dolů splynuly. Udělavše to pokryjí kbelík i rourky bílým rouchem, aby silice nevyčichla a čistá zůstala; některé zase ochlazují oteplenou v kádích vodu.

¹ Srbové jmenují nádobu tu kapalica.

Který hospodář má mnoho sadů, tam obírá se i přepaluje se tak dlouho ve dne i v noci, dokud není práce skončena; přitom udělají si dívky z bílých, dlouhých plchet visací kolíčky (*ljuljky*), které jim momci zavážou buď na stromy, aneb na dubové koly, a v těch odpočívají v noci spíce, ve dne pak kolébají se (*ljuljaju*) na nich pro obveselení, zpívajíce si milé ukolébavky. Když přestane silice kapat, odkryjí dívky nádobu a jedna po druhé polahodí si na přelibé vůni, koliko jí vděka! Potom, pokryvše kbelík, spěchají vyčistit kotel, aby vyrobenou *šipcovou vodu*, jak ji nazývají, znovu do kotle daly k převaření; a když je tato voda převařena, uhasí se pod kotlem oheň, a kotel zůstane pokryt, až trochu zchladne. Potom se odkryje a usazený na něm olej sbírají dívky stříbrnými lžicemi do skleněných aneb měděných žbánů a láhví, pevně je zatknouce. A to je teprv pravý *růžov olej*¹, nejoblíbenější a nejdražší vonidlo nejen v turecké říši, ale i v celé západní Evropě, kamž je překupníci odvážejí a za drahé peníze v hlavních městech kupcům prodávají pod jmenem perského neb indického *růžového oleje*, an to zatím drahocenný výrobek důmyslného národu bulharského a práce dívek slovanských. V Kazan-Luku kupují překupníci od bulharského lidu lot za 1 zl. stříbra, u nás pak je lot čistého růžového oleje za 10 zl. stř.

V tureckých zemích vedou mnozí obchod s růžovým olejem a mnoho se ho tam prodá, neboť je oblíbeným vonidlem četného tam obyvatelstva slovanského, cizinců zdržujících se tam, jmenovitě ale Turků, kteří ho mnoho spotřebují pro harémy a na libry kupují, ba i sprostý Turek koupí si čas od času dram *libovonného gjuľ-jagu*. V tamějším obchodu prodává se dram čistého růžového oleje za poloviční cenu co u nás, za 5—6 zl. U nás ale je čistý růžový olej tak velice drahý, že ho ke každodenní potřebě co vonidlo koupiti nemůže leč panstvo a ten, kdo má peněz nazbyt. Po kapkách jen kupuje ho vůněmilovné naše obecnstvo, přimíchaný ve vodičkách, sprostších olejích, mýdle, v pomádě a podob-

¹ Šipcovo máslo.

ných ličidlech. Nepoznala by dívka bulharská drahocenný svůj výrobek ani v onom vonidle, jež viděti na toaletách módních slečinek v krystalových láhvičkách okrášlených malým obrázkem růže a nadpisem *Huile de Roses*, a tím méně hlásila by se k tak zvanému *rosenölu*, kterého se kupuje obyčejně za šesták plná láhvička. Jen v komnatách bohatých pánů poznala by v libovonném zápachu, že tam mají pravý růžový olej, ono vzácné vonidlo, jež ruce její byly vyrobily, a poznala by v komnatách těch ještě jeden drahocenný výrobek svých rukou a svého důvtipu, drahé šály a koberce z hedbáví, vlny i zlatých nití, jež prosté ty dcerky národu bulharského samy předou i tkají s neobyčejnou umělostí, nemajíce k tomu žádného jiného návodu, jen co se naučily od matek svých a co jim káže přirozený jejich ostrovtip. V poslední válce rusko-francouzsko-anglické nakoupili Angličané a potom Francouzové mnoho takovýchto tkanin mezi bulharským lidem a odvezli je s sebou do Francouzka na důkaz průmyslu bulharských Slovanů, a jmenovitě selských bystroumých dívek, a přesvědčili se, že výrobky přicházející z Turecka do obchodu západní Evropy pod jménem tureckých, jako na příklad *růžový olej, šály drahé a rozličné tkaniny, sušené švestky* a j. a j., vždy jsou výrobky nikoli nepracovitých Turků, ale pracovitých a důmyslných Bulharů a vůbec Slovanů. Komu čest, tomu čest (pastuchovi hůl)!

Růžovou vodu, s níž se olej sebral, upotřebují Bulharky v domácnosti, a pálí se také z růží vonná a lahodná rosolka, též dělá se z nich chladící lahůdka, tak zvané *sladko*, oblíbené i u Srbů. Nechají se močiti růžové květové listy po několik dní a každý den ráno i večer nalijí na ně čerstvou vodu a nádoba nechá se v studenu. Potom svaří se tolik cukru, co je listů, a když sešumován se perlí, dají se do něho osušené růžové listy a po chvilkovém varu vlije se to buď do skleněných misek, buď do majolikových, je-li to ale pro hosta, tedy do stříbrné misky uvnitř vyzlacené, a dá se to do sklepa, aby to zlednatělo. Je to velmi lahodná, vonná pochoutka a v letě zvlášť libuje si jí každý; a Francouzům prý to velmi chutnalo. Pro hosta mají také k stříbrné misce zvláštní

stříbrnou lžici. Hostinnost bulharská je pověstná, každý, i ten nejchudší sedlák, uctí hosta nejlepším, co v domě má, a když nemá, jde si vypůjčit k sousedu.

STAROBULHARSKÉ PROSTONÁRODNÍ NÁZVOSLOVÍ HVĚZD A VĚTRŮ

Bulharský selský lid spravuje se doposud jak ve své domácnosti, tak i při všech svých pracích dle obyčeje starých svých otcův, zůstáváje věren jich mravu, řeči i kroji. Mezi tímto prostosrdečným lidem zachovalo se doposud mnoho velmi starobylých zvyků, obyčejů, pověr i mnoho písní a *prikazek* (pověstí), v nichž vzpomíná se na staré bohy a *zlatý věk Blgarsky*.

Tak na příklad nezná bulharský sedlák potřebu hodin, bez nichž nelze obejít se našemu zpanštilému sedláku. Hodinami je bulharskému sedláku za dne slunce, v noci měsíc a hvězdy, jež každý jmenovati zná, a nejranějším i neomylným jeho budičkem je domácí kohout. Dle těchto hodin řídí se bulharský selský lid rok od roku, aniž si žádá lepšího ukazovatele času. Nepotřebuje také bulharský sedlák kalendáře, když věděti chce, jaké bude počasí; zvěstuje mu to slunce, měsíc, zatažená obloha, let ptáků, a nejlepšími jeho věstci jsou větry, jež on dobře zná, i odkud který duje a jaké počasí s sebou přináší. Ale jakkoli to každý sedlák zná, přece považují staré pastýře ovcí (*ovčari*) za nejzkušenější proroky povětrnosti a za nejlepší hvězdoznalce, poněvadž pasouce po větší část roku stáda svá po horách i planinách, takto nejlepší příležitost mají viděti přírodu ve dne i v noci, krásnou i strašnou, a tudy nejlépe zkoumati mohou zákony její i účinky rozličných jejích úkazův. A jsouť tito staří pastýři mimo to i znalci bylinářství a oblíbení pěvci národních písní, i vypravovatelé starobulharských *prikazek* (pověstí), a lid váží si jejich rady. Tito pastýři mají zvláštní svoje názvosloví pro hvězdy, které na jejich obzoru vycházejí a zacházejí, i pro větry, a sice:

První hvězdu, která vychází s večerem od východu, nazývají *večerna* (Turci *kervan*). Svítí dlouho do noci, až pomalu na západu zajde. Za ní vychází *moma* čili děva, postupujíc pomalu k polední straně; za děvou vychází čtverohvězdí, jež jmenují

kříž. Jiné tři hvězdy, jež vycházejí od východu k západu, nazývají *sprovodnice* (turecky *kolla-us*). Za nimi vychází *koškoška*¹, sedmero hvězd, a za kokoškou *ralica*, šestero hvězd, jež mají podobu radlice. Za touto vychází velká hvězda, obsypaná drobnými hvězdami, kterou zovou *svinar*². K ránu potom vyjde *zornica* čili *dennica*. O zornici praví tamější pastýři, že jí někdy není, ale když se potom zase ukáže, svítí prý jako měsíc. Souhvězdí na severní straně známo je pod jménem *vůž*³; čtyry hvězdy jsou kola, dvě přední jsou voly, postranní hvězda je člověk. Blízko volů kmitá se hvězda malá, jako by s nimi šla, tu jmenují *vlk*. O vozu tom se povídá, že se od večera zatáčí ustavičně zadkem. Jiné souhvězdí, které stojí o půlnoci přímo nad hlavou člověka, jmenují *svredil*, poněvadž má podobu *svrédla* (nebozezu). Po půlnoci vychází na nejzazším obzoru jihozápadu (bulharsky z *pustopladně*) hvězda červeně zářící, již nazývají pastýři *popova hvězda*; snad proto, že jim, když vychází, zvěstuje přechod dne, a byl-li předešlý den pátek, na který den ukládá pop přísný půst, konec postu a dovolení k požití zapovězeného *blaga*⁴, jež oni přichystané již mají pro tu dobu ve svých torbách. Bílou cestu na nebi zovou *mlečni puť* i také *plíva*, a vypravuje se o ní následovně: Jednomu křesťanu ztratila se pleva a on nešel vypůjčit si jí, ale ukradl jí plný koš svému kmotru (kumu). Když ji nesl domů, sypala se mu z koše na cestu, a za jeho prohřešení a ublížení kmotru odznačila se ta rozsypaná pleva na nebi, na věčnou památku⁵. (Bulharsky: plěva sia zapisala na nebo!) Také vypravuje bulharský lid, že na *Eňov deň* (Janův den 24. června) slunce třikrát na nebi se pozastaví a strachem zatřese.

¹ Kločka, kvočna s kuřátky.

² Totiž pasák svíní.

³ Ursus major. Srbové nazývají souhvězdí toto kola.

⁴ Půst jmenují Bulhaři také čisto, a to nesmí nikdo pojísti masitých pokrmů, jedině suchý chléb a zeliny. Když půst dojde, je jim dovoleno požití blaga, totiž masitých pokrmů.

⁵ Totéž vypravují Srbové o Mléční cestě na nebi, s tím jedině rozdílem, že místo plevy slámu ukradl onen kmotr, a proto ji také nazývají kumovska slama.

Větry nazývají bulharští sedláci i pastýři, pokud známo, následovně: *černý vítr* (*věter*), severní; *bílý vítr*, jižní; *prlikoza*¹ čili *starý vítr*, západní; *morjak*, východní. Místy nazývají severní vítr *horňak* a jižní vítr *dolňak*, aneb *teplý* a *studený* vítr. Vítr od severozápadu vějící jmenují *jasněc*, protože rozptyluje mraky a oblohu čistí, a když několik dní duje, že bývá napotom jasno. Když z jara od jihu přivěje *lotos*, těší se lidé, že bude teplo, a proto nazývají ho místy i *teplec*. Jihozápadní vítr jmenují též *starý vítr*. Stává se v tamějších krajinách, že se letního času náhle strhnou strašné bouře, jakýchž u nás nevidat. Náhle zatemní se obloha, větry teplé i studené od jihu i severu začnou proti sobě dít a nad hlavou starého Balkánu hromadí se valy šedých a černých mračen, v nichž křížují se jasné střely blesku. Když takováto bouře se strhne, povídá si lid, dívá se do oblak: *Ejhle! Samodivia a Judi se peru! Samodivi* představuje si lid bulharský co ženy obrovských těl a vlasů předlouhých, jež jim prostě dolů visí a v nichž mají největší svoji sílu. Oči mají též převeliké, a na koho se podívají, toho jimi tak uhranou, že buď mrtev na místě padne, aneb do smrti pokoje nemá. Zahaleny jsou v šedá roucha a vidět je v povětří i na horách (*horska divia*). Jsouť mezi nimi i dobré, které lidem dobročiní. *Judi* jsou též ženské mohutných těl, ale jsou celé černé a všechny divé a zlé, i nepřítelkyně *Samodiv*. Když se v povětří setkají, nastanou mezi nimi tak strašné boje, *že se až nebesa zlobí!*, jak říkají staří pastýři bulharští.

¹ Prlikoza je přezdívka starého větru, který, když od západu přiduje, pocestnými strká a vlasy jim cuchá (prlěti = cuchati).

KORUTANSKÁ HÁDANKA

Jaký je to pták: napřed má jehličku, vzadu nůžky,
černou sukénku, bílou zástěrku?

(Vlaštovička)

Královna hadů¹

Mladá pastýřka jedna našla jedenkrát pod keřem hada, který tam ležel skrčený, všecek hladem zemdlený. — Útrpně se naň chvíli dívá a poznavši, že je od hladu zemdlen, začala rozvažovati, čím by mu pomoci mohla. — Tu vzpomene na hrníček s mlékem, svoje jídlo, které si na pastvu brávala. — I skočila proň a hadovi mléka ponúkla. Had začal mléko lízati a očividně se občerstvoval; když se byl dosyta nalízal, zcela občerstven pryč odlezl. Děvče vzalo hrníček a šlo také po svém.

Po nějakém čase přišel jí od otce za ženu prositi mladý jeden chasník, kterého i ona ráda viděla. Než otci jejímu se nelíbil, protože nebyl tak bohat jako on. Nechtěl ho nikterak za zetě přijmouti a řekl mu, nechť se neopováží o ruku dcery jeho prositi, dokud se jí v bohatství vyrovnati nemůže. Námluvčí odešel. — Od té doby ale to veliké štěstí, které vždy míval, kmeta opouštělo. — Jedna nehoda druhou stíhala, až konečně upadl do úplné chudoby — lidé si povídali, že o půlnoci ohnivý had po jeho polích se vláčí.

Naproti tomu se onomu chudému mladíku, který byl o dceru jeho prosil, velmi dobře vedlo. — Při všem, co počal, měl zdaru a jmění jeho den ode dne se množilo. — Minula tři léta, a on šel opět onoho zchudlého již kmeta o ruku dcery jeho prosit. — Tenkrát mu ji otec beze všech ovinkův (dalších řečí) s radostí přiřknul. — I vystrojila se hojná svatební hostina. Radostně a vesele točili se svobodní svatebčané v kole, anť se tu náhle mezi nimi objeví had, na němž krásná víla²

¹ Skoro po celém Slovinsku je pohádka o hadí královně známá. Mnoho se o ní podivného povídá, také následující pohádka.

² Víly znamenají (dle pověsti) krásné mladé dívky, které bydlejí na vysokých planinách, horách aneb v lesích. Mají lidi rády a přejou jim, zvláště mladým.

seděla. — I obrátila se k nevěstě a takto k ní laskavě propověděla: „Ty milá děvico, tys mne od hladu zemdlenou občerstvila a oživila. Za to ti nyní chci vděčnost svoji prokázati!“ — Po těch slovích vzala jeť víla s hlavy zlatou korunku, a do klínu něžné nevěstě ji položivši, zmizela.

Od té doby panovalo požehnání v domě novosnoubenců a vše, co počali, šťastně se jim dařilo.

Pohádka o Palečkovi

(Jak se povídá v okolí verovického v Slavonsku)

Byli jednou dva manželé a ti neměli děti. I prosili u věk Pánaboha, aby jediným alespoň synkem je požehnal. I vyslyšel Bůh želání jejich.

Jedenkrát když muž na pole odejel orat, narodil se mu zatím doma synek, nic větší než paleček. Matka ho také hned *Palečkem* nazvala. — Byl to klouček přepodivný! Sotva se narodil, už ho bylo plné kouty, po izbě, po kuchyni běhal, skákal, zpíval, a když bylo k polodni, volal na matku: „Mamo, mamó, dej mi oběd, ať ho otcí na pole donesu!“ —

I křížovala se matka nad tím přepodivným synem, ale oběd mu přece svěřiti nechtěla, až konečně, když nedal pokoje, se smíchem oběd do koše složila. A hle, div divoucí! Paleček si zdvihl koš na hlavu a pryč s ním na pole utíkal. — Nebylo ho pod ním ani viděti, a tak se zdálo, jako by koš sám šel cestou. Bylo také trochu prachu na cestě, ale Palečkovi po pas; než z toho on si nic nedělal a jen hrdinsky dále kráčel. — Tu ale přišel k potoku, ani lávky, a kterak na druhý břeh se dostati! Ale Paleček je chytrý klouček, hned si uměl poraditi. Vzal z koše lžici dřevěnou, spustil do vody a sedl do ní jako do lodičky. Koš táhl za sebou a tak se na druhý břeh přeplavil.

Jak přišel na pole, kde otec oral, zdaleka začal volati: „Otče, otče, tu ti nesu oběd!“ — Ale otec hlásku jeho ne-

doslechl, a mimo ani nevěděl, že má synka, aniž by věřil byl, že mu sotva zrozený už oběd donese. — Paleček nepřestal volati, a když už u samého otce stál, ohlídl se otec, co tu bzučí, a tu viděl za sebou koš státi, Palečka ale neviděl. I začal podivný koš, který sám na pole přišel, prohlížeti, a tu teprv viděl Palečka, který se mu hned ohlašoval, že je rodný jeho synek, ráno narozený. — „Ráno narozený, a už mi oběd neseš, eh, tyť jsi divotvorný synek!“ — zasmál se otec a potom sedna obědval. — Paleček se nabídl otci, že bude zatím orat, aby mu dal otec bič, by voly poháněl.

„I kterakpak bys ty, synku, voly poháněl, když bič ani neunesíš,“ — zasmál se mu otec. — „No, tedy budu bez biče pohánět,“ — odpověděl Paleček a jedním mahem skočil na vola, do ucha mu vlezl a co hrdla měl volati začal: „Hoj, hejsa, hej!“, až volům v hlavě hřmělo. I rozběhli se a s takovou nahoru dolů utíkali, že přes oběd Paleček více zoral než otec za celé půldne.

Okolo pole, na němž Paleček oral, vedla hlavní cesta; právě v tu dobu šel tamtudy bohatý kupec z města, z trhu, vraceje se domů. — Když tu viděl voly, jak sami ořú, velice se tomu podivil a blíže přistoupil, aby lépe divotvorné ty voly pozoroval, a tu teprv slyší Palečkův hlas, jak je pohání. — S podivením poslouchal, odkud hlas ten asi vychází, až tu slyší hlas: „No, tu jsem, ve volovu uchu!“ — a podívaje se volu do ucha, Palečka tam našel. — I zalíbil se mu nemálo malitký pohoníček a přál si takého míti, který by rychle poháněti znal a málo jedl, neboť byl kupec *lakomec*. — „A či bysi chtěl ke mně do služby?“ — ptal se Palečka. „Proč ne, když otec dovolí?“ odpoví Paleček; a poté jako střela z ucha skočí a k otci přiběhna šeptá mu: „Jen ty mne, otče, prodej, a ne skoupě. Nic se ty neboj o mne, já se ti záhy vrátím, ale jdi zpovzdálí za námi.“

Když kupec k otci přišel a se ho tázal, zdali by toho čiperného klučinu prodal, řekl, že prodá, za pět *skudů* (skud 2 zl. 12 kr.stř.). Kupec mu zaplatil 5 skudů, vzal Palečka, vstrčil si ho do torby (tašky) a šel domů.

Otec poslušen slov Palečkových šel pozdalečí za nimi;

nevěděl proč, až tu po cestě nacházel skud za skudem, které z torby kupcovy padaly. — Paleček, když ho kupec do torby strčil, prokousal díru, až byla torba prázdná, proklouzl děrou i sám a za otcem domů pospíchal.

Kupec dojde domů, před vraty křičel už na ženu: „Ej ženo, podivíš se, jakého jsem ti koupil oráče; — to ti je velikánský chlap!“ — To řka sáhl do torby, aby vytáhl Palečka i peníze, ale nastojte, — torba jako sklo — kde nic, tu nic! — Kupec zůstal omámen nad tím divem, a žena vidouc, že hledá oráče v kapse, ještě mu ke všemu vylála.

O krásné pastorkyni

(Pohádka slavonská z okolí Verovitice)

Byla jedna matka a měla dvě dcery. — Jedna byla její rodná (*rodjena*) dcera, druhá byla pastorkyně. — Rodnou svoji dceru, která byla ošklivá (*grdna*), hrbata (*gurava*), kulhava (*šepava*) i *čoklava*¹, leniva i nehodna (*nevaljana*), tu milovala, ale pastorkyně, která byla krásna jako ranní zora, svěží jako rosní kapka, ta byla jí tak protivna jako *živý oheň na dlani*². Přemýšlela macecha *u věk*, kterak se pastorkyně zbaviti. — Jedenkrát davši jí *mjerov*³ máku smíšeného s prosem, velila jí: „Tuten mák přebereš tamto v blízkém lese a dřívě se mi nevracej, dokud toho nevykonáš.“ — Pastorkyně odešla; jdouc cestou plačící, potká sivého jako holub starce a ten ptá se jí, proč je tak žalostna. Když mu všecko vyrozprávěla, sedl starc na zem, *vrece* (pytel) s mákem a prosem metl před sebe a počal do toho foukati, co mu *para*⁴ stačila. Nežli se dcera (*cura*) otčenáš pomodlila (*zmolila*), měl starc všecko vyčistěno. — Dcerka mu poděkovala (*zahvali*) a odešla domů, by odevzdala maceše vyčistěný mák. — Macecha všecka ztrnula podivením vidouc, že pastorkyně uloženu

¹ Když má jednu ruku chromou a nemůže než jednou pracovati.

² Kô živa ognja u dlanu — chrast na rukou.

³ Korec.

⁴ Dech.

práci vykonala a v tak krátké době; — i umínila si, že jí dá těžší úkol. — Druhý den dala jí devět hrnců, z nichž každý měl devět *ok*¹ míry, potom devět žemlí² (předeno) lenu a devět vřeten; když jí to dala, velela: „Jdi do lesa pásti svině, přitom nasbírej plné tyto hrnce jahod a z toho lenu spřed plných devět vřeten příze a dřívě se domů nevracej, dokud to nevykonáš!“ Plačíc jde pastorkyně do lesa svině pást, jahody sbírat, len příst; — plačící sedá v lese pod dub (*hrast*), nevědouc, co dřívě počítí, či svině pásti, či jahody sbíratí, či len spřádati! — V ten čas (*u taj psar*) — přiduje *devět větrů* (*vjetrovah*) a ti ptají se děvojky, proč je tak žalostiva. — Když jim vypověděla svoji žalost, počali větrové foukati a dúti, a než se dcerka nadála, ležely syté svině u jejích nohou, devět hrnců, každý devět ok obnášející, plny jsou jahod a devět vřeten plných je krásné jak hedvábí (jako *svila*) příze. — Plna radosti děkuje děvojka větrům a potom jde domů, by odevzdala maceše dosyta napasené svině, jahodami naplněné hrnce a spředený len. — Když viděla macecha div ten nevidaný, neslýchaný, sršela zlostí, ale musela mlčeti, když pastorkyně úkol vykonala, který jí byla uložila. — Zavřela svině, uložila předivo a potom začala jísti jahody. — První zdála se jí sladší medu, druhá měla chuť jako každá jiná jahoda, třetí ale páčila ji v hrdle, jak by žhavý uhel byla pozřela. — I křičí, laje, jakéže to jsou jahody, a bohem zaklíná se, že musí pastorkyni zhubiti. —

Navzdor tomu, že macecha neustále pastorkyně potupovala a sužovala, stávala se tato co den krásnější a pověst o její kráse roznesla se jako na perutích větrů daleko široko. Nebylo tedy divu, když se začínali hlásiti o ni ženichové (*prosci*) se všech stran. Macecha se velice zlobila (*jadila*), že na rodnou její dceru nikdo ani pohlédnouti nechce a po pastorkyni že každý mladíc touží (*gine*). I usmyslila sobě, že ošidí svět a svoji dceru že vydá za pastorkyni. — Jednoho jitra,

¹ Oka — máz.

² Žemle lenu je velká hrst pěkně v panenku zatočena. Předeno lenu neslyšela jsem nikde.

uslyševši, že jdou *prosci prositi* pastorkyni, skočí brže, uchopí pastorkyni za ruku, metne jí do komory a tam poklopí na ni veličizné koryto; potom *nakytla* (ozdobila) svoji dceř a posadila ji za stůl. — Když *snubci* dovnitř vešli a za stolem seděti viděli ošklivou *curetinu* (dceru), ohlédli se s podivením jeden na druhého a každý myslil si: My jsme došli prositi djevojčicu jako jarní (*mladoljetnou*) růžicu a ejhle, tu taká *grdoba* (ošklivá)!“ Když potom sedli za stůl, přinesla matka pěkný talíř na *prsteny* a svatové počali se smlouvat. (V Hranici /Gradac/, asi 4 hodiny od Verovitice, když přijdou děvče prositi a smlouví se svatové, položí námluvčí dva prsteny na talíř na stůl. Po smlouvě vymění si je ženich s nevěstou. K tomu dává se také „*zlatná jabuka*“, což skoro vždy v peněžitém daru záleží.) — Ale tu náhle přiletěl na okno kohout (*domáci pjevac*) — pastorčin miláček — a začal zpívati: „Kukuriku, kukuriku! Ružná (škaredá) sedí za stolem, lepá pod korytem! Kukuriku!“ I skočí macecha, chtěíc ho sehnati s okna: „Haj, huš, co tě sem doneslo na okno?“ — křičí. — Ale jedva ho s jednoho okna sehnala, seděl na druhém a opakoval svoji píseň: „Kukuriku, ružná sedí za stolem a lepá pod korytem!“ I zpozoruje to *starý svat* a praví: „Slyš — slyš! Cože to ten pěvec volá?“ — Ale macecha velí: „A cože byste na to dbali, je to němý tvor a nemá to rozumu — huš — haj!“ — Ale kohout se nebál a nanovo začal, a to ještě silněji, křičeti: „Kukuriku! Ružná sedí za stolem a lepá pod korytem!“ — „I ký tě *vrag* (čert) sem donesl,“ zlobí se macecha, ale starý svat velí: „Hajdmo! Pojdme! My sami budeme hledat po *kuči* (domu), abychom viděli, proč ten pěvec tolik křičí.“ —

I odešli svatové do druhé *soby* (světnice), na ponebí (*tavan*), do sklepa (*do podrumu*) a naposled do komory. Tu vykvetla zatím na korytu krásná vonná růžice a poznali ihned svatové, tam že najdou *mladou* (nevěstu). Brže odklopí *mladoženich* koryto, pastorkyně vyjde a všickni zůstanou v udivení nad její lepotou. Macechu za její zlobu řádně vypeskovali (*izpsuli*), ale krásnou pastorkyni odvezli svatové s sebou a o svatbě častili se po osm dlouhých dnův. —

U nějakého člověka byl jeden ovčák (*čoban*), který mu mnoho let věrně a poctivě sloužil. — Jednou jda za ovce, slyší v lese nějaký pískot; nevěda, co by to bylo, šel po hlase do lesa, aby viděl, co to je. — Jsa tam, viděl, že se *zapožárilo*² a v požáru že píská *zmij*.³ — Když to ovčák spatřil, zůstal státi, aby viděl, co bude *zmij* dělati, neboť hořelo okolo něho na všech stranách a požár se ustavičně k němu přibližoval. — Tehda volá *zmij* z požáru: „Ovčáku, proboha, vysvobod mne z toho ohně!“ — I podá mu ovčák svoji hůl přes oheň a on po holi vyjde a jemu na ruku a po ruce vyleze k hrdlu a okolo hrdla se mu ovine. — Jak to ovčák vidí, zůstane udiven a potom praví *zmiji*: „Co je to! Nastojte! Já tebe vysvobodil a sebe zahubil!“ *Zmij* mu odpověděl: „Nic se neboj, ale dones mne domů mému otci. Můj otec je *zmijinský* cár!“

I začne ho ovčák prositi a se omlouvati, že nemůže zanechatí svojich ovec; i praví mu *zmij*: „Nestarej se ani dost málo o svoje ovce; ovce se nestane nic. — Jen pojď co nejbržeji.“ — Jde tehdy ovčák se *zmijem* lesem a konečně dojdou k jedné bráně, která byla ze samých *zmijí*. — Když došli, tu *zmij* na ovčákovu hrdle hvizdl a v okamžení se všecky *zmije* rozpletly. — I praví *zmij* ovčáku: „Až přijdeme do dvora k mému otci, bude ti dávati, cokoliv požádáš: stříbro, zlato, drahé kamení, ale ty nevezmi nic, než žádej *nemušti jazyk*. On bude se zdráhati, ale konečně ti ho dá.“ — Mezitím přišli do dvora k otci a otec s pláčem ptá se *zmije*:

¹ Rozuměti řeči všech zvířat.

² V Srbsku pasou ovce a rožní dobytek přes celé léto v lesích, jež jsou nejvíce listnaté a podrostlé vysokou travou. Při pasení kladou si pastýři ohně, a tu stává se někdy, když nebyli při odchodu oheň nadobro uhasili, že se znovu vznítí a počne hořeti. Je-li to v jeseni a zalitne-li žhavá jiskra do okolní schnoucí již trávy a opadaného vysokoležícího listí, v okamžení to hoří a plamen rozstupuje se a proplétá na vše strany, děláje rozličné tvary, kruhy a okliky, že i pěkné podívání na taký požár, jak mi vyprávěl očitý toho svědek.

³ Had.

„Proboha, synku, kde jsi?“ A on káže vše po pořádku, jak byl obklopen požárem a jak ho ovčák vysvobodil. — Tehdy praví zmijský cár ovčákovi: „Co chceš, abych ti dal za to, že jsi mně syna osvobodil?“ — Odpoví mu ovčák: „Nic jiného nechci, abys mi dal, než *nemušti jazyk*.“ — I praví cár: „To není pro tebe, neboť když ti to dám, potom když to někomu řekneš, v tu chvíli bys umřel; žádej tedy něco jiného, cokoliv chceš — dám ti!“ Na to mu ovčák odpovídá: „Chceš-li mi co dáti, dej mně *nemušti jazyk*; pakli mi ho nedáš, zůstávej s Bohem! Mně něčeho jiného netřeba!“ — I chystal se k odchodu. — Tu vrátí ho cár nazpět, kázaje mu: „Stůj! — Pojď sem, když jinak nechceš. — Zívni!“ — Ovčák zívá a zmijský cár plivl mu do úst řka: „Nyní plivni ty mně do úst!“ — Ovčák mu plivnul do úst a zmijský cár opět ovčákovi. Takto si po třikráte plivnuli jeden druhému do úst a potom pravil mu zmijský cár: „Nyní máš *nemušti jazyk*. Jdi s Bohem, ale nikomu to neříkej ani za hlavu svoji, neboť jak to řekneš komukoli, v tu chvíli umřeš!“

Ovčák odešel; jda lesem slyší a rozumí všemu, co hovoří ptactvo i trávy i všecko, co je na světě. — Když přišel k ovcím, našel všechny pohromadě pokojně ležeti a si odpočívati. — Jedvaže lehne, přiletěli dva havrani, a padnouce na jeden strom, počnou rozmlouvati ve svém jazyku řkouce: „Kdyby věděl tento ovčák, že tam, co leží ono černé jehně (*šilježe*), pod zemí je plný sklep stříbra a zlata!“ — Ovčák, jak to slyší, odejde k svému hospodáři, aby mu to řekl, a hospodář přihnal se s vozem, a když potom odkopali u sklepa dvéře, odvezli zlato domů. — Onen hospodář byl poctivý člověk; dav všechno to bohatství ovčákovi, pravil mu: „Ejhle synku, toto vše je tvoje, to dal Bůh tobě! — Nyní vystav sobě dům, ožeň se a živ se z dobytého bohatství!“

Ovčák vzal zlato, postavil si dům, oženil se a zavedl si živnost; málo pomalu a stal se nejbohatším člověkem, nejen v oné dědině, nýbrž v celém okolí nebylo mu roveň. Měl svého ovčáka, govedara¹, koňušara, sviňara, mnoho jmění

¹ Pastýře krav a volů.

U nějakého člověka byl jeden ovčák (*čoban*), který mu mnoho let věrně a poctivě sloužil. — Jednou jda za ovce, slyší v lese nějaký pískot; nevěda, co by to bylo, šel po hlase do lesa, aby viděl, co to je. — Jsa tam, viděl, že se *zapožárilo*² a v požáru že píská *zmij*.³ — Když to ovčák spatřil, zůstal státi, aby viděl, co bude zmij dělati, neboť hořelo okolo něho na všech stranách a požár se ustavičně k němu přibližoval. — Tehda volá zmij z požáru: „Ovčáku, proboha, vysvobď mne z toho ohně!“ — I podá mu ovčák svoji hůl přes oheň a on po holi vyjde a jemu na ruku a po ruce vyleze k hrdlu a okolo hrdla se mu ovine. — Jak to ovčák vidí, zůstane udiven a potom praví zmiji: „Co je to! Nastojte! Já tebe vysvobodil a sebe zahubil!“ Zmij mu odpověděl: „Nic se neboj, ale dones mne domů mému otci. Můj otec je zmijinský cár!“

I začne ho ovčák prositi a se omlouvati, že nemůže zanechatí svojich ovec; i praví mu zmij: „Nestarej se ani dost málo o svoje ovce; ovce se nestane nic. — Jen pojď co nejbržeji.“ — Jde tehdy ovčák se zmijem lesem a konečně dojdou k jedné bráně, která byla ze samých zmijí. — Když došli, tu zmij na ovčákovu hrdle hvizdl a v okamžení se všechny zmije rozpletly. — I praví zmij ovčáku: „Až přijdeme do dvora k mému otci, bude ti dávatí, cokoliv požádáš: stříbro, zlato, drahé kamení, ale ty nevezmi nic, než žádej *nemušti jazyk*. On bude se zdráhati, ale konečně ti ho dá.“ — Mezitím přišli do dvora k otci a otec s pláčem ptá se zmije:

¹ Rozuměti řeči všech zvířat.

² V Srbsku pasou ovce a rožní dobytek přes celé léto v lesích, jež jsou nejvíce listnaté a podrostlé vysokou travou. Při pasení kladou si pastýři ohně, a tu stává se někdy, když nebyli při odchodu oheň nadobro uhasili, že se znovu vznítí a počne hořeti. Je-li to v jeseni a zalitne-li žhavá jiskra do okolní schnoucí již trávy a opadaného vysokoležícího listí, v okamžení to hoří a plamen rozstupuje se a proplétá na vše strany, děláje rozličné tvary, kruhy a okliky, že i pěkné podívání na taký požár, jak mi vyprávěl očitý toho svědek.

³ Had.

„Proboha, synku, kde jsi?“ A on káže vše po pořádku, jak byl obklopen požárem a jak ho ovčák vysvobodil. — Tehdy praví zmijský cár ovčákovi: „Co chceš, abych ti dal za to, že jsi mně syna osvobodil?“ — Odpoví mu ovčák: „Nic jiného nechci, abys mi dal, než *nemušti jazyk*.“ — I praví cár: „To není pro tebe, neboť když ti to dám, potom když to někomu řekneš, v tu chvíli bys umřel; žádej tedy něco jiného, cokoliv chceš — dám ti!“ Na to mu ovčák odpovídá: „Chceš-li mi co dáti, dej mně *nemušti jazyk*; pakli mi ho nedáš, zůstávej s Bohem! Mně něčeho jiného netřeba!“ — I chystal se k odchodu. — Tu vrátí ho cár nazpět, kázaje mu: „Stůj! — Pojď sem, když jinak nechceš. — Zívni!“ — Ovčák zívá a zmijský cár plivl mu do úst řka: „Nyní plivni ty mně do úst!“ — Ovčák mu plivnul do úst a zmijský cár opět ovčákovi. Takto si po třikráte plivnuli jeden druhému do úst a potom pravil mu zmijský cár: „Nyní máš *nemušti jazyk*. Jdi s Bohem, ale nikomu to neříkej ani za hlavu svoji, neboť jak to řekneš komukoli, v tu chvíli umřeš!“

Ovčák odešel; jda lesem slyší a rozumí všemu, co hovoří ptactvo i trávy i všecko, co je na světě. — Když přišel k ovcím, našel všechny pohromadě pokojně ležeti a si odpočívati. — Jedvaže lehne, přiletěli dva havrani, a padnouce na jeden strom, počnou rozmlouvati ve svém jazyku řkouce: „Kdyby věděl tento ovčák, že tam, co leží ono černé jehně (*šilježe*), pod zemí je plný sklep stříbra a zlata!“ — Ovčák, jak to slyší, odejde k svému hospodáři, aby mu to řekl, a hospodář přihnal se s vozem, a když potom odkopali u sklepa dvéře, odvezli zlato domů. — Onen hospodář byl poctivý člověk; dav všechno to bohatství ovčákovi, pravil mu: „Ejhle synku, toto vše je tvoje, to dal Bůh tobě! — Nyní vystav sobě dům, ožeň se a živ se z dobytého bohatství!“

Ovčák vzal zlato, postavil si dům, oženil se a zavedl si živnost; málo pomalu a stal se nejbohatším člověkem, nejen v oné dědině, nýbrž v celém okolí nebylo mu roveň. Měl svého ovčáka, govedara¹, koňušara, sviňara, mnoho jmění

¹ Pastýře krav a volů.

(*imovina*) a veliké bohatství. — Jednou, právě na *Božič*¹, pravil své ženě: „Přichystej vína i *rakije* i všeho, čeho třeba, půjdeme zítra na salaš a doneseme to pastýřům, nechť se i oni obveselí.“ — Žena ho poslechla a udělala vše, jak jí poručil. —

¹ Božič je den božího narození, první vánoční svátek, Božji dan je druhý vánoční svátek a Mali božič je náš Nový rok. — Badnji dan je náš Štědrý den. Na Štědrý den ráno, když odejde domácí do lesa pro badňaky, schová hospodyně vatra, kyj, klacek z tvrdého dříví osekáný, jímž se oheň (vatra) rozhrabuje, i hmoždír s paličkou (stupa i s tučkou) i všechny stolice. — Badňaky jsou kmeny cerové (dub cer), jež hospodáři dle obyčeje na Štědrý den (Badnji dan) kladou na oheň. — Jsou obyčejně tři a podtínají se na Štědrý den ráno před slunce východem. — Nežli kmen podetnou, posypají jej žitem, přejíce mu přitom: „Dobro jutro i čestit ti Badnji dan!“ (Šťastný ti Štědrý den!) Obyčejně podtínají kmeny tyto s jedné jen strany, s druhé strany zatnou sekerou jen jednou. Porazivše vezou je potom domů a doma je klestí. — Vpodvečer za soumraku nesou je domů; — když vstoupí s nimi uvnitř, praví hospodář: „Dobar veče (dobrý večer) i čestit vam Badnji dan!“ a jeden z mužské čeledi posype jej žitem a praví mu: „Dao ti Bog dobro i čestito!“ — Potom nakladou badňaky na oheň; kdykoli kus kmene prohoří, postrčí se o kus dále; musí se obyčejně třikrát postrčiti takový kmen, než shoří. — Když horní konec prohoří, vystrčí se ven z ohně, a jeden z mužských obléknuv si rukavice, uchopí jej do rukou, běží ven a třikrát jím obnese včelník (košinici), potom jej uhasí. Uhlí z něho upotřebují na zamrvení mladých sliv a jabloní. — V Risnu (Rišana v Boce Kotorské) ozdobují badňaky vavřínem (*lovorikem*) a v Crmnici (napoji v Černé Hoře) pije jim onen, který je do domu přivlékl, na zdraví červené víno z majolikové číše. — Nejprv napije se sám a ostatním vínem je polije. — Po Hercegovině, kde mají hospodáři veliké prostranné domy, přivlekou badňaky z lesa šesti a osmi voly, potom ženou je celým domem od předních vrat k zadním vratům, tam je vypřáhnou a badňaky spustí dolů.

Na Štědrý den, když se byly badňaky do stavení odnesly a na oheň nakladly, vezme hospodyně slámu a kvokajíc jako kvočna rozestýlá ji po světnici a děti za ní típajíc jako kuřátka. — Potom vezme několik ořechů a rozhodí je po slámě. — Jak ráno na Štědrý den vstanou, vezme onen, který první jde pro vodu, do hrsti žita, a když přijde k studni, hodí je do ní. Tou vodou zamiší se česnica, vánoční to velký koláč z pšeničné mouky, nekvašený; mísí jej obyčejně hospodář sám a vloží do něho buď zlatý, buď stříbrný peníz, jak je který bohat. — Když napotom sednou k jídlu, rozláme se česnica na tolik kusů, kolik osob je okolo stolu, a každému dá se po kousku; kterému případně peníz, o tom praví se, že bude v tom roce nejšťastnější. — V Herce-

Když druhý den odešli na salaš, tehdá hospodář uvečer káže svým pastýřům: „Nyní se všickni seberte, potom jezte i pijte a veselte se, a já budu u stáda přes celou noc.“ — I odejde hospodář a zůstane u stáda. — Když bylo okolo

govině dávají namísto peníze do koláče podkovák, a komu se potom dostane, tomu se prý dařiti budou v tom roce koně. Když je po domě všecko všude spořádáno, všecek dobytek všude poklizen a nakrmen, chystají se k večeři, ale dříve než sednou ke stolu, vystřelí některý z mladíků několikrát z pušky. — Potom shromáždí se všickni okolo stolu a každý drží v ruce voskovou svíci; když si je byli rozžehli, počnou vzývati Boha i mirbožati se (smiřovati se), t. j. počnou líbati se všickni po pořádku, říkajíc přitom: „Mir boží (pokoj boží)! Kristus se rodí, va istina (vpravdě) rodi, poklaňamo se Kristu i Kristovu rožanstvu (narození)!“ Potom sebere domácí svíce ode všech do hrsti a vsadí je do žita, jímž naplněna je dřevěná mísa uprostřed stolu stojící. — Chvíli nechají se svíce hořeti, ale po chvíli nasypají na ně žita a takto je zhasí. — Především napije se každý trochu vareníku (teplého vína s kořením) aneb slivovice; potom jedí sýr neb pečenici a j. a j. Pečenice božičová není z několika liber vepřového neb skopového masa, ale je to celý upečený vepř aneb celá ovce. — Na pečení tuto pamatuje každý hospodář v jeseni již a na několik neděl před vánocí zavře — má-li mnoho čeledi — dvouletého vepříka (krmaka) aneb jednorozního (nazime) a vykrmí ho kukuricí. Pečenice bije se před Štědrým dnem ten den, a proto zovou jej Tučný den. — V polovici večere vstanou k slavení (u slavu), pije se totiž za slávu boží a rozlamuje se koláč (česnica) jako o krstnom jmenu. — Na Štědrý den prostře se na stůl namísto ubrusu režný pytel; stůl zůstane pokryt po tři dni a takéž dlouho nemete se izba. — V Boce vycpou režnou cichu slámou a na té slámnici jedí od Štědrého večera do Nového roku (Malého božice). Po večeři, kdo má koně, prožene je (projaše), aby zůstali po celý rok zdrávi a rezcí. V Bačce o Štědrý večer posedá mužská mládež (momčad) na koně a prohánějice se po polích říkají, že vítaju Božic. Rohem na Božic zabitého dobytčete uhodí hospodář o Štědrý večer každý neúrodný ovocný strom (vo čku nerotkiňu) přes lýko (žilama) řka: „Já tebe rohem a ty mne rodem!“ (Ja tebe rogom a ti mene rodom!) — Některý hospodář zase vezme o Štědrý večer sekeru, jde do zahrady k neúrodnému stromu i rozpráhne se, jako by jej chtěl podseknouti, tu však někdo druhý naň volá: „Nesekej, bude roditi!“ (Nesje-ći, rodi će!) Když se to třikrát po sobě opakuje, praví se, že prý potom nerodkyňa (jabloň neb slíva) rodí. Popelem z kousku česnice posypají bource hedbávníky (svilene bube), aby jich tolik bylo, co prášku je v popelu. Některí potírají uhlím z badňaku prašivé smokve (fiky). Slámu po světnici rozestlanou (božitnou) vynesou na pole, aby lépe rodilo; —

půlnoci, tu zavýli vlci a psi zaštěkali. — I ptali se vlci ve svém jazyku: „Můžeme-li přijít na plen — dostane se masa i vám!“ — A psi jim odpovídají ve svém jazyku: „Přijďte, abychom se i my najedli!“

hospodyně dávají si trochu stranou, a když napotom nasazují kvočny, dají pod každou hrstku, aby dobře seděly. Uzel provazu, jímž tato sláma byla svázána, nerozváže se, nýbrž trochu popustí a s otepi smekne. Na Boží hod ráno položí jej domácí hospodyně přes práh, posype žitem a svolá na ně slepice; když se sběhnou a začnou klovti, praví hospodyně: „Jak mi pohromadě zobete, tak mi pohromadě nestel!“ („Kako mi u skupu zobale, tako mi u skupu i nosile!“) Též ono žito, jež přes svátky v dřevěné míse stálo na stole, dostanou slepice, aby hodně vajec nanesly. U Srbů, v Bosně i v Hercegovině vyrozumívá se slovem žito nikoli žito samo, ale rozličné osení, z něhož se mele mouka a peče chléb, dohromady smíchané: šenica (pšenice), krupnik (pšenice valašská), raž (žito), ječam (ječmen), kukurice, oves a j. V Risně ráno po jitřní (jutrenje) počnou se všickni v církvi líbati, jeden s druhým, i tací se tam smíří, kteří dlouhou dobu byli v rozepři. — Místy nelíbají se v církvi, ale před církvi. — Na některých místech, jmenovitě po Bosně a Hercegovině, — sjaču Božić — vycházejí totiž hospodáři na Boží hod ráno, když slunce vychází, ven a volají: Sjaj (svít), Bože, i Božiću (Božímu hodu), i našemu aneb naši — a jmenují řadou jednoho po druhém, co jich koli v domě. — Na několik dní před Božím hodem pozve si každý hospodář svého polazajníka (polazovati, choditi z domu do domu; přichodič). Polazajník je onen člověk, který na Boží hod ráno první přijde do domu, a každý dům má svého, kterého si volí i pozve hospodář sám. Některý hospodář má stále jednoho, některý každý rok jiného, neboť se povídá, že mohou prý býti polazajníkem v onom domě buď šťastni, buď nešťastni po celý ten rok. — Když jde polazajník na Boží hod ráno do onoho domu, do kterého je zván, nese v hrsti žito, které vchází do domu s pozdravením „Kristos se rodi!“ nadhodí proti hospodářovi, a hospodář odpovídá mu: „Va istina rodi!“ — nadhodí zase jemu hrst žita, jež byl v ruce držel. Mezitím přináší hospodyně od předešlého dne od rána uschovaný vatral i stolice a polazajník vezme vatral a počne jím třískati do hořících badňaků, až z nich jiskry vysoko odprskují, říkáje: „Tolik krav a volů! (ovoliko goveda, totiž co jisker), tolik koňů! — tolik koz! — tolik ovcí — tolik vepřů (krmaka) — tolik košů včel — tolik štěstí i zdaru!“ atd. Potom přihrne si na okraj ohniště trochu popelu a položí do něho několik par aneb větší peníz, jak který může. Některý místo peněz přinese obláč (povjesno) lenu a pověsí nade dveře. — Potom podá mu hospodyně stolicí, ale když chce sednout, podtrhuje mu kdekdo stolicí, aby padl, a když se konečně přece usadí, zabalí ho domácí hospodyně do hůně

Ale byl mezi psy jeden starý (*matori*) pes, který měl jen ještě dva zuby v tlamě (*u glavu*). Onen starý pes povídá vlkům: „Ti tam mají to i to! Dokud mám já ještě oba dva zuby ve své tlamě, neuděláte vy škody mému hospodáři!“ — A hospodář všecko slyšel a rozuměl, co oni hovořili. — Když se ráno rozednilo, poručil hospodář, aby všechny psy pobili, jen onoho starého psa aby nechali. — I pravili sluhové: „Proboha, hospodáři, škoda jich!“ — Ale gazda jim odpovídá: „Co jsem řekl, to uděláte!“ — Potom vypravili se s ženou domů a jeli koňmo. — Pod ním byl kůň, pod ženou kobyla. Když tak jeli, pomyknul se člověk dopředu a žena zůstávala vzadu. — Tu kůň pod člověkem zarže a velí kobyle: „Pojď rychleji, co zůstáváš vzadu?“ — A kobyla mu odpovídá: „Eh, snadno je tobě, ty neseš jen jednoho hospodáře, ale já troje; nesu *gazdarici* a v ní dítě a v sobě hříbě!“ — Nato se člověk ohledne a zasměje se; žena pozorujíc to ihned pobodla kobylu a dostihnuvši člověka ptá se ho, proč se smál. „Pro nic, jen tak!“ odpověděl jí on. — Ale to nebylo ženě dosti a dorážela na muže, aby jí řekl, proč se smál. — I počne se brániti: „Dej pokoj, ženo, — Bůh s tebou! Co je ti? — Nevím ani sám!“

Ale čím více se bránil, tím více žena naň dorážela, aby jí pověděl, proč se smál. — Konečně jí člověk pravil: „Jak ti to povím, v tu chvíli umru!“ Ale ona ani toho nedbala a ustavičně naň doléhala, pravíc, že jinak býti nemůže, že jí to musí povědět! — Vtom dojeli domů.

(ponjava), aby sbírala po celý rok hustou smetanu (skorup). Potom napije se rakije (pálenky), co mu dají k jídlu, to sní a odejde domů. Po obědě přijde zase, a to častují ho do samého soumraku (mraku). Obyčejně opije se každý, ale některý — s odpuštěním — se i poblije, a to říkají, že prý je dobře — že bude v domě dostatek všeho. — Kdož je v jednom domě po více roků polazajníkem, obdarují ho mimo jídlo buď šátkem (maramom), buď punčochami (čarapami), aneb vlněnými nohavičkami (nazuvíce). Od vánoc do Nového roku (Malého božiče), když se dva na cestě potkají aneb k někomu do domu vyjdou, pozdravují se „Kristos se rodi!“ místo „dobro jutro — pomozi bog — dobar veće“ — a druhý odpoví mu „Va istina rodi!“ — a tak i při pití se pozdravují místo obyčejného: „Na zdraví — spasuj sa!“

Člověk sesednuv s koně ihned poroučí připravit rakev; když byla připravena, postavil ji před dům a potom pravil ženě: „Ejhle, nyní lehnu do rakve a potom ti řeknu, proč jsem se zasmál, ale jak ti to řeknu, v tu chvíli umru.“ — A opravdu lehl do rakve; ale ještě jedenkrát ohlíží se kolem sebe, a tu přichází onen starý pes od stáda, sedne mu k hlavám a pláče. — Člověk zpozoruje to, praví ženě: „Přines kus chleba a podej tomu psu!“ — Žena přinesla kus chleba a hodila ho psovi, ale pes naň nechce ani hleděti; i přijde kohout (*petao*) a začne chléb klovati. — Tu praví pes kohoutu: „Nešťastná nesyto! Tobě je do jídla, a vidíš, že chce gazda umřít!“ — A kohout mu odpoví: „No, nechť umře, když je blázen. Já mám sto žen a všechny je přivábím na jedno kukuřičné zrno, když je někde najdu, a když přijdou, sežeru je já. Začne-li se některá hněvati, tu já ji nato zobákem. — A on není s to (*vredan*), aby jednu utišil.“ — Když to člověk slyší, vstane z rakve, vezme hůl a volá ženu k sobě: „Pojď, ženo, abych ti to řekl!“ — a tu potom holí po ní: „Ejhle ženo, to je!“ A takto se žena utišila a nikdy více neptala se ho, proč se smál.

Děvojka, vdovice a puštěnice¹

Byl jeden člověk a neženatý; i nabízeli mu jedni děvojku, druzí vdovu, třetí *puštěnici*. I nevěděl, kterou si vzíti, neboť jsou byly vesměs všechny tři dobré a krásné. — Odejde tedy k jakémusi starci, aby se ho zeptal, zdali je lépe vzíti děvojku, čili vdovu, aneb-li puštěnici, a stařec mu praví: „Synku! Na to ti nevím nic říci, ale jdi k *Premúdrému* (totiž k Solomúnu), on ti poví, co je lépe; stav se, až půjdeš nazpět, abys mi pověděl, co ti řekl.“ — Odejde tedy člověk do Solomúnova dvoru. Když přijde před dvůr, ptají se ho sluhové, co chce, a on jim povídá, že jde k *Premúdrému*. Tehda vezme ho jeden sluha za ruku, uvede ho do dvora, a tam vztáhna ruku, ukazuje mu na jedno dítě, které sednuvši na hůl po dvoře se prohánělo, řka: „Ejhle, ono je *Premúdrý!*“ I diví se člověk

¹ Žena s mužem rozvedená.

a pomyslí u sebe: „Cože mně ono dítě může pověděti! Ale když jsem již sem došel, půjdu k němu, abych slyšel, co řekne.“ — Odebere se tedy k Solomúnu. Když k němu došel, zastavil se onen slušně se svým koněm, ptaje se člověka, co chce. I vypravuje mu člověk vše po pořádku, jak i co. Tehda mu Premúdrý odpovídá: „Jestli vezmeš děvojkou, znáš ty — jestli vezmeš vdovici, zná ona; pakli vezmeš puštěnici, chraň se mého koně!“ Přitom se obrátil, a trkna koncem hole člověka zlehka přes nohu, počal opět proháněti se po dvoře.

„Nejsem-li pravý blázen! Já starý člověk přišel jsem k dítěti, aby mně radilo, jak se ženiti.“ — I vrátí se nazpět a jde k onomu starci, aby se ho zeptal, ke komu ho to poslal o radu. — Když k starci došel, rozkřikl se na něho a rozhněván vypravoval mu vše, jak prošel u Premúdrého. — Tehda praví mu starc: „E můj synku, neřekl ti to Premúdrý nadarmo. Vezmeš-li děvojkou, znáš ty — je tolik jako: ona předpokládajíc, že ty všecko lépe znáš nežli ona, bude tě vždy poslouchati, cokoliv chtítí budeš. — Jak vezmeš vdovici, zná ona — to je tolik — ona byla již jednou ženou, tudy myslí, že všecko zná, a proto nebude chtítí tebe poslouchati, nýbrž bude ve všem chtítí tobě poroučeti. — Pakli vezmeš puštěnici, chraň se mého koně, a přitom trknul tě holí přes nohu — to chtěl říci: Chraň se, aby tě neopálila (*neožegla*), jako byla opálila i prvního muže!“

Dnes mně, zítra tobě

Žena Premúdrého Solomúna zalíbivši si jakéhosi druhého cára, usmyslila si, že opustí prvního muže a že se uteče k onomu druhému. — Ale nemohla se nikterak ukrásti, neboť jí Solomún velmi střehl. — Proto tedy dorozumí se s oním druhým cárem; ten pošle jí něco, ona to vypije a učiní se mrtvou. — Když ona takto umře, usekne jí Solomún malý prst u ruky, aby se přesvědčil, je-li opravdu umrlá; když viděl, že ničeho žena necítí, že je mrtvá, tehdy ji zakopal. — A onen cár nařídí svým lidem a ti ji v noci vykopají a k němu

odnesou, a on jí opět nějak navrátí život, vezme ji za ženu a počne s ní žítí. Když se Premúdrý Solomún dověděl, co to bylo s jeho ženou, zvedl se a šel jí hledat, vzav s sebou dostatečný počet ozbrojených lidí. — Když došli nablízko stolice onoho cíara, co mu byl ženu vzal, ostavil lidi v lese přikázav jim, jak zaslechnou, že trouba zatroubí, tehda na její hlas aby mu přišli na pomoc a každý aby nesl před sebou po jedné listnaté ratolesti; on pak samojedin odejde do cíarova dvora. — Octnul se tam, a tu žena se sluhami sama ve dvoře; cíar odešel na lov. — Jak spatří žena svého prvního muže, ulekne se, ale opět ho nějak oklame a do jedné světnice ho zavře. — Když se cíar z lovu vrátil, povídá mu žena, že přišel Premúdrý Solomún a že je v té a té světnici zavřen. „Ale nyní,“ velí, „jdi hned k němu do světnice a tam ho zabij; ale nebuď blázen a nepouštěj se s ním do řeči, neboť jestli ho necháš jen jedině slovo promluviti, oklame tě!“

Cíar s obnaženou šavlí v rukou otevře dvěře a jde k Premúdrému Solomúnu, aby mu usekl hlavu. — Solomún seděl tiše a beze strachu na podušce; vida onoho, že jde k němu s šavlí, zasměje se. Když to cíar vidí, nemůže se zdržeti, aby se ho nezeptal, proč se směje, a Solomún mu odpovídá, že se proto směje, že cíar cíara zahubiti chce na ženské podušce. — I zeptá se ho cíar: „A jakože?“ — A Solomún mu odpoví: „Jsemť již v tvých rukou, svaž mne, vyved na pole za hrad, tam mne zabij veřejně, ale prve nežli mě zahubíš, poruč, aby se po třikráte na troubu zatroubilo, aby slyšel každý, a kdo může i chce, aby přišel podívat se — a přijde i hora (les) se podívat —, jak cíar cíara hubí.“ — Cíar poslechne hlavně proto, aby viděl, bude-li to pravda, že i hora přijde se podívat, kterak cíar cíara hubí. — Potom tedy sváže Solomúna, hodí ho na sprostý vůz, potom ho se svými *momky* (junáky) i dvořanstvem vede na pole, aby zhynul. Když takto šli, — zahleděl se Solomún skrze žebřiny vozu na přední kola i najednou se zasmál. — Cíar, který vedle něho jel na koni, ptá se ho, co se směje, a on mu odpoví: „Směju se hledě, jak jedna loukoť do kalu a druhá z kalu!“ — Tehda cíar odvrátiv hlavu od něho pravil: „Chvála Bohu,

lidé říkají Premúdrý Solomún, a on blázen!“ — Došedševtom na místo, kde měl býti zahuben, poručí cár, aby se po prvé zatroubilo. Jak zaslechli vojínové Solomúnovi troubu, pohnuli se. — Když se po druhé zatroubilo, počali se blížiti, ale nebylo lidí viděti, pouze jen zelené ratolesti před nimi, jako by šla hora. Cár se tomu velice podivil i věřil, že je pravda, co mu byl Solomún řekl, potom poručí, ať se po třetí zatroubí. Vtom přirazí vojníci Solomúnovi na ono místo, Solomúna osvobodí a círa i všechny jeho momky a dvořany zajali a pobili!

Děvojka rychlejší koně

Byla jest taková děvojka, která nebyla z matky rozena, nýbrž od *víl*¹ utvořena ze sněhu vzatého z jámy bezedné, do níž neproniklo slunce *Ilijiske*²; vítr ji oživil, rosa ji nakojila (*podojila*), les oděl ji listem a louka (*livada*) kvítím ji nakytla a ozdobila (*naresila*). Bylať bělejší sněhu, růžovější (*rumenija*) růže, jasnější slunce, že se taková na světě nerodila, aniž se bude roditi. — I dala rozhlásiti po světě, že bude v ten a ten den, na tom a na tom místě držeti *trkiju* (dostihy)³, a který z mladíků ji na koni předstihne (*preteče*), že chce býti jeho. — To se v málo dnech rozhlásilo po všem světě, a tisíce *prosiců*⁴ na koních shromažďovalo se, jeden lepší než druhý. — I sám cárův syn přijel na dostihy. Postaví se děvojka na *metu*⁵

¹ Víly, jak se povídá, žijí po vysokých planinách i po skaliskách okolo vod. — Víla každá je mladá, krásná; vlasy má dlouhé, rozpuštěné po plecích a po prsou a tělo zahaleno mají v hebká bílá roucha. Víly nikomu zle nečiní, dokud jich někdo nerozhněvá, na příklad aby vrazil do jejich kola, když tancují, když si hrají aneb večeří. Kdo je urazí, toho trestají rozličně. Střelí ho do nohy aneb do ruky aneb do obou rukou i také do srdce, že je tu chvíli mrtev. S kým se víla posestrí, ten je šťasten ve všem, cokoliv počne, a nesmí mu nikdo ublížiti, sice ho víly ztrestají.

² Prema suncu Ilijiskome.

³ Preteky říkají Slováci.

⁴ Ženichů.

⁵ Biljega. Mezník.

a všickni prosí seřadí se na koních a ona mezi nimi bez koně, jen na svých nohou; tehda praví jim: „Vystavila jsem tamto *zlaté jablko*¹; kdo nejprve k němu dojde a je vezme, chci býti jeho, ale pakli já první k němu doběhnu a je vezmu dříve nežli vy, vězte, že zůstanete vy všickni na místě mrtvi. Tedy rozvažte dobře, co činíte!“

Jezdci pohlédli jeden na druhého a každý myslil u sebe, že si děvojky vydobude; potom pravili mezi sebou: „Víme zajisté, že ona ani jednomu z nás na nohou neuběhne, ale jeden z nás a který — tomu Bůh i štěstí ať dnes spomůže!“ — A tu zatleskla děvojka rukou o ruku a jedním vrhem odkvapili všickni z místa. — A když byli na půl cestě, — věru — děvojka je předstihuje, spustivši zpod paží jakási malá křídélka. — I dělal jeden druhému výčitky, ale pobodnuvše i pošíbnuvše koně, dostihli děvojky. Jak to ona zpozoruje, vytrhne si z hlavy vlas, odhodí jej, a v té chvíli vzroste strašný les, že nevědí prosici, kde se octnuli — kde, kudy za ní, zdali tamo, nebo onamo —, a zatím je ona daleko předstihla — ale oni pobodnuvše, pošíbnuvše koně, opět jí dostihli. Když viděla děvojka, že i les k ničemu, pustila jednu slzu — a vyřinuly se strašné řeky, že se o málo všickni nepotopili. — Za děvojkou nikdo již se nehnal, kromě cárova syna, ten plul za ní na koni, ale vida, že se dívka víc a více od něho vzdaluje, zakleje ji třikráte jménem Božím, aby stanula, a ona okamžitě státi zůstala na onom místě, kde právě byla. Tu on ji uchvátí, posadí za sebe na kůň, přepluje na sucho a potom přes jednu planinu dá se cestou k domovu; když vyjede na nejvyšší planinu, ohlédne se — ale děvojky za sebou nemá!

Poklad

Jakémusi člověku, když jednou libě usnul, zdálo se, že vidí před sebou státi křídlaté dítě, bílé jako padlý sníh, a to že mu praví: „Jdi na nejvyšší brdo (vrch), co znáš, tam najdeš velikou borovici a pod borovicí trojúhelný kámen,

¹ Zlatnu jabuku. Říká se daru, který dává nevěsta.

z něhož prýští voda jako slza. Vykopej pod kamenem jámu tak hlubokou, jako je kámen vysoký, a objeví se ti oblá jedna *džara*¹ se zlatým záklopem, plná *asprů*. Zdvihni záklop a nech ho tam; aspry si odnes, ale věda o tom nikomu neříkej, aby tě *ljuta guja* neuštkla.“ Když se člověk probudí, obveselí se; vstane, oblekne se a chutě chvátá k onomu místu, o němž mu bylo řečeno. Vida onu borovici a pod ní slzovitý, trojúhelný kámen, chopil se ihned motyky a začal kopati. — Ale jak po třetí motykou do země zakopnul, slyší zdola hlas, jako dětský: „Zanechej dnes, kdokoliv jsi, té roboty!“ — Jak to člověk zaslechl, padl strachem na zem a usnul jako zabitý. — Jako v předešlém spánku zdá se mu opět, že vidí před sebou státi ono jisté dítě a že mu praví: „Vstal jsi, umyl jsi se, oblékl, na cestu se vydal i robotu jsi započal, ale kříže jsi neudělal! Pros Boha a prositi nepřestávej, kdyby mne nebylo, věděl bys, co by se bylo s tebou dělo; — neboť jak vstaneš, máš udělati kříž, jak to Bůh přikazuje, a vždy, než jakoukoli milou mu práci započneš, udělej nejprve kříž.“

Když se člověk ze spánku probral, zpozoroval, že se nenachází na onom místě, kde byl strachem na zem padl, ale v jakémsi dynisku (*bostaru*) plném květů. — I udělal kříž, vzal motyku a rýč a šel opět na ono jisté místo, o němž mu bylo řečeno, ale prv než počal pracovati, udělal kříž a obrátiv se k slunci, které právě vycházelo, pravil třikrát po sobě: „Slunce na východu (*istoku*) a silný Bože, — pomozte!“ — Potom chopil se motyky a začal kopati, ale s nemalým strachem, aby se opět neozval zdola onen hlas. — Kopá a vyhrabuje zem — zdali — tu zasvitne se mu něco, jako by mu byly všechny sluneční paprsky do očí zažehly — padly —, a to je? — *Zmaj*², spící na onom pokladu. — Člověk vida, že si pro něho pokladu nikterak vzítí nemůže, *zakumil*³ ho do třetice Bohem a svatým Jovanem, aby se pohnul. I probudí se *zmaj* a praví: „Já se odtud (*odolen*) nepohnu, neboť není tento

¹ Hlíněná nádoba, do níž ukládají srbské hospodyně máslo, olej a p.

² Drak ohnivý.

³ Zakumiti. Prositi koho, žádati = vzývati o něco

poklad ani tvůj ani můj, — ostatně — když spočítáš všechna zřídla (*izvore*), kolik jich v této planině, a když přijdeš a povíš mně to, — chci se ti z místa pohnouti, jinak nikterak.“ — Když toto onen člověk slyšel, jde po hoře od zřídla k zřídlu a počne je řadem čítati, ale vždy si to zase pomátl, takže nikterak nemohl přijíti s počtem ku konci. — Umdlén sedne pod jeden vysoký strom, že takového ani ve světě není, — a slyší na jeho vrcholu, že jsou dva ve velké rozepři o něco, a když se potom podívá, doletěli vileník a víla. Vileník chtěl mermomocí, aby mu víla něco řekla, a víla se brání, zaklíná se mu: „Jako že je v této planině sedmdesát sedm zřídél, — nevím!“ — Víla někam odletí, a vileník zpozoruje onoho člověka, praví mu, aby šel a poklad si odnesl. — I jde onen, a když nenalezl zmaja, zdvihne záklop, který na džare byl, i vybere si všechny peníze, co v ní našel, a záklopu tam zanechal.

Starobulharské příkazy o Dědo-gospodu

Staří ovčáci bulharští a vůbec staří Bulhaři vzpomínají dosud, že za starobylých časů, když nebylo ještě ve světě zloby a lsti a lidé — *člověci* — byli dobří a čistoserdeční — *zlatny to věk Blgarsky* —, že chodil tehdáž Bůh po zemi a vyučoval lid rozličným pracím i uměním. — Boha představují si jako starého děda a nazývají ho *Dědo-gospod*, což se posaváde zachovalo v ústech bulharského národu. — A on naučil lidi nejprve orati a tkáti¹. — I rozprávějí se o Dědo-gospodu tyto *příkazy*:

¹ Místy zase vypravuje si lid, že za onoho zlatného věku blgarského chodil Dědo-gospod po světě a že učil člověky oračestvo, sadovodstvo (sadařství), skotavodstvo a j. a j. roboty mužům příslušné a Zlatá Baba, matka bohův, že chodila také po světě a učila ženy přísti, tkáti a všem ostatním domácím robotám ženským.

I

Z prvopočátku, když člověk počal orati, doorav brázdu od konce ke konci, zdvihl si rádlo na rameno¹ a nesl je zpět na ono místo, odkudž byl orati počal, a teprv odtamtud táhl novou brázdu. Dědo-gospod jda mimo řekl jemu: „Ne tak, synku! Nýbrž když dooráš brázdu, obrať rádlo na témž místě, kde jsi byl zastal, a táhni je zase zpět na onen konec, odkud jsi byl orati počal!“ — Takto naučil se orač správně orati a oře se takto až podnes.

Když Dědo-gospod odtamtud odešel, viděl jednu ženu tkáti na stavu (*šťan*); vida, že prohazuje člunek (*snovalkia*) skrze osnovu z jedné jen strany a nit že na druhém konci vždy utrhuje, řekl jí: „Ne tak, dcerko, nýbrž prohazuj oběma rukama! Když prohodíš snovalku od pravé strany k levé, prohoď ji zase zpátky od levé strany k pravé a nit neutrhuj!“ — A tak naučila se žena tkáti, jako se tká až podnes.

Druhého dne šel Dědo-gospod opět mimo orače, ale přebrazen (*priobrazen*); i zeptal se ho: „Kdo tě naučil, synku, takto orati?“² A orač mu odpověděl: „Dědo-gospod.“ — A Dědo-gospod *blahoslovil* mu (požehnal) řka: „Den orej, a na rok budeš míti potravu!“³

Potom jda mimo ženu, zeptal se jí: „Kdo tě naučil, dcerko, takto tkáti?“⁴ — A ona mu odpověděla: „Já sama od sebe.“ — Tehda řekl jí Dědo-gospod: „Tkej rok, a co utkáš, pod pažďí uneseš!“⁵

II

Když chodíval Dědo-gospod po zemi, aby ji *blahoslovil*, přišel k jednomu pastýři rožního dobytka — *govedaru* — leží-

¹ Digal si ralo na rame.

² Koi tia nauči, synko, da orieš tai?

³ Deň da orieš a godiňa da jedeš.

⁴ Koi tia nauči, dešči, tai da tečeš?

⁵ „Sama, samica, berza, berzica.“ — „Godina da tečeš, pod myšica da go poneseš!“

címu naznak pod jedním stromem, a to pod hruškou (*krušia*). *Kratunka*¹ jeho, ve které nosíval vodu, stála vedle něho prázdná. I zeptal se ho Dědo-gospod: „Či máš, synku, v kratunce vody?“² — I odpověděl mu onen: „Nemám!“ — I pravil mu Dědo-gospod: „Jdi, synku, dones vodice, aby Dědo pil!“³ — I ukázal mu govedar nohou řka: „Ejhle, tamto studánka, — jsi-li žízniv, jdi a pij!“⁴ — Tehda Dědo-gospod *blahoslovil*, aby mu dobytek (*govada*) střečkoval (*štr-kljala*); a ihned rozprchlo se stádo na vše strany, a govedar též vyskočil, a uchopiv do ruky *kalpak*⁵, uháněl za stádem, rozjímaje (*dumaše*) v duchu: „Čím jsem proti bohům se prohřešil?“

Od líného govedara šel Dědo-gospod k *ovčáru* (ovčáku), který měl též kratunku vedle sebe státi, jenže neležel na zemi, nýbrž stál, bedlivě na ovce pozor dávaje. I zeptal se ho Dědo-gospod: „Máš-li, synku, vody?“ — „Je vody, Dědo! Ale já ti nemohu pro ni jíti, ovce mi střečkují!“ — Tehda pravil Dědo-gospod: „Jdi, synku, — já ti je zkrotím!“ — A když ovčák odešel pro vodu, vzal mu Dědo-gospod *kuku*,⁶ zarazil ji do země a rozhodiv plášť *blahoslovil* ovcím, a ony mírné a krotké stanuly pod jeho stín. V ten čas přišel vlk pro určitou svoji potravu, kterou si denně brával jako povinnou daň od ovčáků. — Dědo-gospod dal mu úplavičné jehně. — Ale vlk nespokojen s tím, nechtěl ho vzíti; vedral se mezi stádo a uchvátil si jiné, které se líbilo jemu. Tehdá vzal Dědo-gospod ovčárský *kaval*⁷ — a tím uhodil ho po kříži. — Od toho prý zůstalo vlku, že jakkoli silen je v šíji (*vrat*), tak naproti tomu sláb že je v kříži. Avšak přesto onoho jehněte, jež si uchvátil, z tlamy nepustil a dále unášel. I zvedl

¹ Tykvvová kulatá láhev, opletená lýčím.

² „Ima-li, synku, v kratunkie vodice?“

³ „Idi, synku, da doneseš vodice, da pie dědo.“

⁴ „Ej, kladenec děje, ako si žjaden, idi pij!“

⁵ Široký, kulatý klobouk.

⁶ Pastýřská hůl.

⁷ Měděná píšťala pastýřská, dlouhá, na niž pískají, když stáda vyhánějí.

Dědo-gospod dva kameny, a hodiv je za ním, blahoslovil jim, aby se staly dvěma psy; i stali se a odběhše za vlkem, vysvobodili jehně, které vlk unášel.

Ovčák přišel a přinesl vody v kratunce Dědo-gospodovi; vida ovce tiše státi pod stínem pláště a dva psíky radostně poskakovati, s podivením zeptal se Děda: „Ej, Dědo, nyní když se staly ovce tak krotké a jako zdřepnělé, kterak je budu na *pašu* hnáti?“ — I řekl mu Dědo-gospod: „Synku! Vezmi si měděn kaval a zapískej jim — pozoruj však, odkud větrík vane, aby tě slyšely, — a v kterou stranu ty půjdeš, v tu i ony ubíratí se budou.“ Od tohoto času až podnes vyhánějí ovčáři ovce na pašu, pískející na kavaly a svirky.

III

Povídají také staří lidé, že za onoho času člověk neporoučel jen živým bytostem, ale i neživým; ale to prý se později změnilo, když se stali člověci lstivými (*lukavými*). Na příklad když člověk posekal v lese drva, složil je na hromadu, šíbnul je prutem, a ona šla sama tam, kde je člověk míti chtěl. — Až jednou jakási žena, když nasekala drv, pošibla je též prutem, aby se ubírala dále, — a drva se ubírala a ona za nimi. — Ale když se jí napotom zlenilo za nimi jíti, sedla na ně — jakmile na ně sedla, zůstala drva státi! — Šíbala je z jedné strany, šíbala je z druhé strany, ale drva nepohnula se ani za mák. I rozmrzevši se, rozvázala pas a zavěsila si drva na *hrbat* a nesla je dále, až jí znoj po čele tekl. — Tu na tomto jejím *putu* zjevil se před ní Dědo-gospod a pravil: „To máš za to, že jsi byla nevděčná, a poněvadž ti nebylo na tom dosti, že jdou sama, ale i jeti na nich jsi chtěla, nechť tedy ony jezdí na tobě!“ — A od těchto časů museli si lidé dříví nejen sami nasekati, ale i domů donášeti aneb na *kolách* donášeti a dovážeti.

Jednou potkal Dědo-gospod tesaře, který si v zástěře nesl množství peněz domů. — „Co to neseš, synku?“ ptal se ho Dědo-gospod. — „Třísky,“ odpověděl mu tesař. — Za tuto

lež usoudil mu Dědo-gospod, aby on i jeho potomci (*stonpenci*) vždy zůstali chudi. A říká se podnes v Bulharsku, že mají tesaři více tříštěk nežli peněz! — Lež trestal Dědo-gospod vždy přísně, ale kdo pravdu mluvil, tomu požehnal; jako jedné chudé vdově, která měla mnoho dětí, ale ničehož v domě, čím by je byla nasýtila. Aby je hladem plačící ukonejšila, vzala kus hlíny, udělala bochník a zahrabala jej do horkého popela. I myslely děti, že je chléb opravdivý; — utichly tedy a očekávaly, až se upeče. — A tu šel právě okolo Dědo-gospod, i vešel k ženě a ptal se jí: „Co to máš, dcerko, v tom popelu?“ — I řekla mu žena pravdu — a tu on požehnal hlíněný chléb a stal se z něho skutečný chléb, a chleba neubývalo a chudá matka měla potom vždy dosti chleba a mohla děti nasytiti, dokud by si ho samy vydělali nedovedly.

Hra na železný most¹

Nejsilnější dva chlapci postaví se proti sobě a podají si ruce. Jeden se jmenuje *Slunce*, druhý *Luna* (měsíc). Třetí jeden chlapec je *Vyšij* (vojvoda), ostatní pak chlapci i děvčata jeho vojsko. — Vojsko to postaví se řadou jeden za druhým za vojvodu. První, co zaň se postaví, obejmě ho volně oběma rukama okolo pasu, ten třetí obejmě zase tak druhého, čtvrtý třetího a tak až do posledního. Celá řada tvoří spojený řetěz. — Nyní začnou zvolna k mostu se pohybovati. — Most dělá Slunce a Luna; totiž držíce se za obě ruce, zdvihnou-li je vzhůru, je most otevřen, spustí-li je dolů, je most zavřen. — Vojvoda přijda s vojskem k mostu, praví Slunci a Luně: „Držte, držte železen most, jako kámen, jako kost, aby prošlo naše boží vojsko skrz!“ — Slunce ptá se: „A cože nám dáte za to?“ — „Toho posledního,“ odpoví vojvoda. — Po této přípovědi otevře se jim most. Slunce a Luna vyzdvihnou spojené ruce vzhůru a pod nimi jako pod obloukem vojsko prochází. — Před posledním z řady most se zavře a Slunce i Luna se ho ptají: „Čí chceš býti, Slunce nebo Luny?“ — Na kterou stranu se přidá, na tu stranu vstoupí, buď k Slunci, buď k Luně. — Takto přechází vojvoda s vojskem svým přes most a vždy tam nechá posledního, až zůstane sám a naposled i on se k jedné straně přidá. Stojít tedy proti sobě dvě vojska, Slunce a Lunino. — Nyní udělá se mezi oběma vojsky na zemi čára (*čerta*), která je za *mejník* (hranice). Za tu čáru vojska se postaví, opět jeden za druhým

¹ Jakož vůbec u slovenské mládeže krásný způsob panuje, že se ráda do besed schází, kde si čas rozprávkami, zpěvem, tancem, hrou aneb vtipnými hádkami krátí, tak to i u mládeže v Zilské dolině. Každou neděli (praznik), každý svátek v odpolední čas sejdou se na prostranné trati (zelené trávníky u vesnic, humna) chlapci a děvčata, velcí malí, a hrají. — Oblíbená hra jedna je „na železný most“.

a okolo pásu jeden druhého držíce. V čele jedné řady je Slunce, v čele druhé řady Luna. — Takto postavené, chytanou se ti přední dva za ruce a nyní snaží se jeden druhého přes čáru přetáhnouti. Ti, co za vůdci stojí, drží je pevně jeden druhého okolo těla a jedna i druhá strana snaží se zvítěziti. Někdy stává se, že na počet menší strana zvítězí, a někdy se řada přetrhne a všickni na zem se svrhnou, z čehož povstává veliký smích.

Hra na oves

(Ze Slavonska: Hajdmo igrat zob)

Sednou děti, chlapci i děvčata, do řady na zem; jeden neb jedna zůstane stranou stát. — Jeden z chlapců neb děvče dá každému i sám sobě cenu k pamatování, na příklad: „Ty jsi krejcar, ty groš, ty zlatý (*forint* po slav.), ty tři zlatý, ty dvacet,“ a to jde třebas do padesáti, jak je dětí. — Potom ten, co stojí, přijde a procházeje okolo nich praví: „Šel jsem trhem (*várošem*), tu slyšel jsem, že máte oves po třech zlatých.“ — Která neb který je *tři zlaté*, ten hned vystoupí a hlásí se: „Tu je po třech zlatých!“ — Kupec začne tedy smlouvat a smlouvá dost a dělá před tou třizlatkou rozličné posušky, směje se, děti všecky se smějí, škádlí ji, ale ona nesmí ani dost malinko se usmát a nic nesmí jiného mluvit než „tři zlaty, tři zlaty“. Jak se usměje, musí mu dát zástavu, a on zase k druhé jde a znova začne: „Šel jsem trhem, tu slyšel jsem, že máte oves po groši?“ — Groš hned vstane, hlásí se, kupec ho nechce, že je laciný, aby žádal víc, on ale nesmí nic jiného promluvit než „za groš“. — Tak jde od jednoho k druhému, až se všecky vypořádají. Obyčejně se žádný alespoň malého úsměšku nezdrží a každý zástavu dát musí, které se ku konci vyměňují za všelike práce, jako v Čechách „za setí petružele, za vození hrnců, za kočičí mňoukání“ a j.

Hra na kohoutka

Děti postaví se dva a dva za sebou, jako v průvodu. V čele jde samo jedno a to je kohoutek (*petelinček*). Když jsou uspořádány, kohoutek zakokrhá: Kikiriki! — Kikiriki! — Na toto zakokrhání rozběhne se nejposlednější pár, a jako by letěli, tak běží každý po jedné straně řady nahorů. Kohoutek dává dobrý pozor; jak mimo něj letí, tu on jednoho z nich chce zachytit, a když se mu to podaří, musí ten chycený být kohoutkem. Jestli se mu to nepodaří, jako že zřídka kdy, běží za nimi. Ti se zase obrátí a běží podél řady dolů, že ale na svá předešlá místa postaviti se nesmějí, rádi by se vtiskli mezi ostatní páry; ti se tomu ale brání a nechtějí se dát ze svého místa vytisknouti. Kohoutek je pronásleduje, tlačí se za nimi, a jak to obyčejně bývá, silnější vytiskne slabšího, — a řada přichází do nepořádku, ale roztrhnouti se nesmí. — Kdo je z jednoho místa vytisknut, hledá jiné, a tak se to plete, jeden běží sem, druhý tam, a kdo páru nenašel, — ten je potom kohou kem, dokud ho zase při opakování hry jiný nevystřídá.

Hra děvčat na dyně

(Z okolí verovického v Slavonsku)

„*Hajdmo igrat dinje!*“ (Pojďme hrát na dyně!) Tak svolávají se děvčata, a když jich do dvaceti třiceti pohromadě, vyberou si místo prostranné, kde strom je. — První, obyčejně největší, sedne pod strom a obejmě ho nohama i rukama. — Za ní sedne druhá, těsně až k samé, obejmě ji, ne však okolo pasu, ale výše pod paží, tak aby složené ruce na prsa přišly, a sice vnitřní plochou dlaní naven (jako když se rukama zalomí). Podobně sedne za druhou třetí, za třetí čtvrtá a mimo jednu všechny ostatní řadou. — Jedna zůstane stát a ta jde pro dyně; — postavíc se před tu první říká: „*Poslali mne cárcarica* — (mělo by býti cár, carica; bán, banica, ale vyslovují to v jednom) — *bánbanica, abyste mi daly jednu dyňu!*“ — Na to odpoví ta první: „*Je teprv veliká jako*

liskovec (oříšek liskový).“ Ta, co stojí, odejde o krok dále, ale hned se zase obrátí a povídá: „*Poslali mne cárcarica, bánbanica, abyste mi daly jednu dyňu!*“ Odpoví sedící: „*Teprv je veliká jako ořech.*“ — Stojící odejde a přijdouc hned zase praví: „*Poslali mne*“ atd. Sedící odpoví: „*Je teprv jako jablko.*“ — Stojící: „*Poslali mne*“ atd. Sedící: „*Je teprv jako hlava!*“ Stojící: „*Poslali . . .*“ Sedící: „*Je teprv jako čtvrt okova (vědra).*“ — Nyní to pokračuje na půl okova, na tři čtvrtě, na celý okov a vždy se to dle vtípu té první řídí, s čím velikost dyně porovná (obyčejně se i na to pozor dává, aby přirovnávající věci i poněkud tvar dyně měly). Kposledu je velká jako *náměstí* a potom jako *půl nebe*. Když to řekne, přijde ta, co chodí, a zase říká: „*Poslali mne cárcarica, bánbanica, abyste mi daly jednu dyňu!*“ — Tu řekne ta sedící: „*Už je jako celé nebe, jdi a utrhni si jednu.*“ — Nyní jde ta od jedné k druhé po řadě dolů, každou potlačí dlaní vrch hlavy, pak jí chytí hlavu do obou rukou, zatřese a jde dále, a tak až k poslední — ta je jí teprv vhod. Když se dyně na trhu vybírají, tlačí se u stopky a voní se k nim, pak se potěžkávají a třese se jimi; když se prst u stopky do masa boří, když mají vůni a lehké jsou, je důkaz zralosti a dobroty. I obejmeme ji pod paží, sem tam s ní kyve, až ji od druhé odtrhne, jako by vskutku dyni utrhla. — Ta musí tam stát, a ta jde zase k té první a říká: „*Poslali mne cárcarica*“ jako z počátku. „*A kde ti je ta, co jsi utrhla?*“ ptá se jí první. „*Upadla mi do studně,*“ — odpoví tato. „*No tedy jdi a vezmi si druhou*“ atd. — řekne první a ta jde a jako po prvé potuká jim po hlavách a poslední vždy si vezme, a zase jde prosit o jinou. Když se jí první ptá, kde je druhá dyňa, řekne, že ji „*hajdúci*“ vzali, a ta jí zase dovolí, aby si druhou utrhla. Tak si bére jednu po druhé, až všechny vytrhá, musí ale vždy jinak se vymluvit. — Když i tu poslední odvede, je hra skončena.

Tělocvičná hra děvčat
(Z okolí verovického v Slavonsku)

Obyčejně *v neděli a ve svátek* sejdou se *děvčata*, jak i u nás na venku způsob, za humna neb na některé prostranné místo, aby si tam pod širým nebem hrály. I sejde se jich vždy mnoho, z celé vsi, velké i malé. — Hru tuto jmenují Slavonky „*vrece krpit*“ (pytle zaplatovat).

Postavějí se do řady, dvě a dvě stejné velikosti, vedle sebe. Když stojí pár za párem, podají si ruce, vzhůru je zdvihnou a trochu od sebe odstoupnou, tak aby ulici tvořily. — Tu spustí poslední pár ruce dolů, sehne hlavy a pod obloukem ruk běží ulicí nahoru — a třicet kroků as před řadou zůstane, ruce zdvihne a tak zase nový oblouk tvořiti počíná. — Předposlední musí v patách za poslední běžet a třetí za druhou a čtvrtá za třetí, v největší rychlosti, a zase v pořádku se nahoře stavěti — tak aby ten pár, co dříve prvním byl, při druhém seřazení posledním byl. — Tak se to bez nejmenší přestávky několikrát opakuje, až jsou děvčata od shybání se a běhu *umdlena*.

Když se rychle běhá a řadí, vyhlíží to, jako by pytle obracel. — Potřeba mnoho *pozornosti*, aby nepřišly páry do nepořádku, proto také, když se první řada postaví, obyčejně se změří dle kroků, jak je dlouhá, a před řadou se zase vyměří, kolik kroků první pár běžet musí; potom už jen dle oka běží¹.

¹ Viz slovenskou hru propletání (previevanie) věnců.

ZE ZÁPADNÍCH ZEMÍ

BROSKEV, BOHATSTVÍ BÝVALÉ PUSTÉ DĚDINY

Do malé, zpustlé dědinky Montreuilu, svého rodiště, vrátil se po dlouhých letech, jež byl na vojně strávil, vysloužilý důstojník a rytíř řádu svatého Ludvíka Girardot, aby přejmul skrovné od rodičů mu zanechané dědictví. Pozůstávalo z malého domku a půl čtvrtá jítka neúrodné země, jaková se všude v okolí montreuilském nalézala, a příčinou byla nouze a bída tamějšího lidu. — Zhrozil se Girardot, vida všude nečistotu a nepořádek, děti ušpiněné, roztrhané po návsi běhat. — Ty ženy umořené, zakrnělé, před časem stárnoucí. — A jak jinak, muži nemohouce z půdy tolik vytěžit, aby se všickni z toho uživili, museli do světa po chlebě a zanechat pole i dům ženám. Ztrmácené od těžké, nepřirozené práce polní, nemohly dbát o dům, jako by jinak byly dbaly. — Smutně díval se Girardot na svoje rodáky, smutně i na svůj majetek. — Sám chudý, nemohl jim pomoci; měl sice naději, že dostane od vlády alespoň malý roční plat za věrné své služby a na zadanou králi žádost. Ale den za dnem ubíhal a odpověď nepřicházela; aby tomu konec udělal a i za své rodáky u krále se přimluvil, sebral se a šel sám do několika mil vzdáleného Versaillu, aby ústně s králem promluvil. — Avšak v předních pokojích královských odbyli vysloužilého vojáka — odbyli ho první i druhý i třetí den, ale on přece zase tam šel a na krále čekal, jakkoli marně. — Však když s zkormouceným srdcem ze zámku odcházel, zašel si do krásných ovocných a kuchyňských zahrad, jež zakládá znamenitý královský zahradník La Quintinie. — Bylť to velmi vlídný a šlechtitný člověk a každého rád viděl a rád i poučoval, kdo si toho žádal. — Také se smutným rytířem rád se bavil, a chtěje ho zbaviti trudných myšlének, učil ho pěstování

stromů. — Právě tenkrát zabýval se ušlechťováním broskvo-
vého ovoce a na takový stupeň to přivedl, že mělo ovoce
barvu květin i lahodnou jejich vůni. — Po zdaření tohoto
pokusu vynalezl oné nízké zdi, tak zvané *ochranné*, kteréž
v neveliké vzdálenosti jedna od druhé postavené, zem zname-
nitě rozhojňují, a odrážejíce teplotu, tutéž zdvojnásobňují.
Vynález tento, soustředovati sluneční paprsky, zalíbil se Gi-
rardotovi velice a hned umínil si zavésti takovéto pěstování
broskvového stromoví na svém neúrodném poli při malém
svém domku. Vyjevil ihned také úmysl svůj panu Quinti-
niovi, který mu jej nejen schválil, ale i radou a pomocí
přispěti slíbil. Nadšen myšlénkou, že nejen sobě, ale i rodá-
kům pomůže, nežádal si již milosti královské, ale rychle
ubíral se k domovu. Avšak předsudky a zvyky lidu nedají se
hned tak zvrátit, a byť to i k jeho prospěchu bylo. Šlechtný
Girardot to také zkusil. Když domlouval vesničánům, aby
následovali jeho příkladu a z neúrodných polí svých brosk-
vové sady udělali, že jim to lepšího užitku přinese a při lehčí
práci, nevěřili mu, smáli se. Když ale viděli, kde jindy pusto
bylo a prázdno, po nastavených zídkách stromky zelenati se,
kvěsti, když viděli z květů roditi se množství krásného, ma-
lebného ovoce, že se na ně srdce smálo, a když konečně
viděli, jak draho je Girardot do Versaillu prodává, tu teprv
odhodily ženy těžké motyky, kopáče a radla a všude zakládaly
se broskvové sady. Jako po větru roznesla se pověst o mon-
treuilských krásných broskvích po celé krajině a každý přál si
míti na tabuli ovoce, kteréžto předtím jen na královské tabuli
bývalo. Pustina okolo Montreuilu proměnila se v několika
letech v krásné zahrady; staré, chatrné domky ztrácely se
pomalu vedle nových a vedle Girardotova malého domku
postavila se nová škola na jeho útraty. Muži, majíce doma
dost zaměstnání a výdělků, nechodili po chlebě jinám a ženy
hleděly si domů, dětí a malebného ovoce, a poněvadž se s ním
jemně a čistě zacházet musí, staly se i ony čistotnými, staly se
i zdravějšími, způsobilějšími a tím i vůbec mravnějšími. Ve
vysokém stáří již, oželen ode všech, skončil pokojně šlechtný
Girardot v malém svém domku uprostřed broskvových sadů,

jimiž základ položil k blahobytu celé krajiny. Nyní je Montreal bohatý městys s pěti tisíci obyvatelů, kteří se dosud pěstováním broskvového stromu zanášejí, vzpomínajíce s vděčností na dobrodince svého Girardota.

V podobném stavu jako Montreuil byla dědina *Thomery*. Celé její okolí bylo dílem kameniště, dílem holá stráž a návrší. — Obyvatelstvo dědiny té bylo chudé a bídné. Muži v lomech pracovali za skrovný peníz a ženy jako v Montreuilu neúrodnou půdu samy vzdělávat musely. Tak se bidačili a byli by snad i zhynuli, kdyby nebyla Prozřetelnost k nim přivedla muže, který jim ukázal, kde hledati mají poklady, jež příroda pro každého v lůně svém chová, jenže tisíce lidu ještě neví, kde jich hledati a jak si jich dobýti mají. — Jednoho dne jeli tou krajinou dva cestovatelé, bohatý jeden pán a mladý přírodopysk. — Zastavili se v dědině, ale nebylo tam ani hospody, ani školy, ani kostela, a všude viděli velikou bídu — bledé ženy, polonahé děti, muže od práce shrbené; když ale o trochu vody prosili, přinesly jim ženy dobré vody i černý osúch. — I ptal se jich pán na příčinu jejich bídy; tu ukázal mu jeden z mužů na holé stráně a vršiny, na pusté kameniště řka, to že příčina jejich chudoby. — „Krajina ta je ovšem pustá,“ pravil přírodovědec, „ale posázejte holé ty stráně a vrchy révou, a za několik let bude krajinka vaše utěšená a vy stanete se bohatými lidmi!“ — „Ano, učíte tak a za vaše pohostinství pošlu vám sem učitele,“ řekl pán. — Nedůvěřivě hleděli vesničané na oba pány myslíce, že si z nich blázný tropí, a byli by snad i docela zapomněli na ně, kdyby po krátkém čase nebyli do vesnice přišli dva vinaři, posláni z Versaillu od krále, aby pozakládali vinice v okolí *Thomery* a tamější lid vinařství naučili. — Co mladý přírodovědec předpovídal, stalo se. — Za několik let byla pustá krajina jediná vinice a krásnější vesnice nad *Thomery* nebylo daleko široko viděti. — Z chudých kamenolamačů stali se mohovití vinaři, kteří rozsáhlý obchod s vínem vedli; z bledých, těžkou prací umořených žen staly se čistotné, veselé, ve zdravém vzduchu vinic pracující vinařky. — Práce jejich přitom byla: pletí, protrhávání listů, aby na hrozny

slunce svítilo, uřezování zralých hroznů k prodeji určených, dávati je do pěkně pletených košíků a zaobalovati do vonné lesní trávy, aby voněly. — Mimo révu pěstuje se zde i mnoho ovoce, jež také ženské na starosti mají, a mužové velikou část do Auvergne odvezou a za drahý peněz prodají. — Když tam nyní cestovatel přijde, najde kostel i školu a hospodou přijmou ho v každém domě.

Ještě v roce 1750 byla krajina okolo městečka Aubensa a Vivaraisu na západní straně Seven *kamenitá spoušť*. Tři řady holých sopečných vrchů, na nichž ani travičky ani kvítka ani stromku nebylo, zdvíhá se v okrouhlosti od malého, na holém vrchu vystavěného městečka Aubensa vzhůru k Sevenám, jimiž jsou ohrazeny. — S druhé strany městečka rozprostírá se široká rovina, na níž tehdáž nic jiného viděti nebylo nežli černé a rudé vrstvy lávy a takové množství čedičových balvanů a menších kamenů, že se nejinak zdálo, než jako by kdysi kamenný dešť byl nad rovinou tou s nebe padal. Na této kamenité rovině, v horách těch sopečných do tisíc střevíců vysokých, bydlel divý, surový lid, v nečistých barákách, živě se ptáčnictvím a krádeží; neboť kde psota, tam i hřích. Ženy rovněž tak surové byly jako muži, a děti vyrůstaly bez kázně a bázně jako dříví v lese. Škol tam ovšem nebylo. — V černém, vlněném chatrném oděvu, v dřevěnkách s vysokými podpatky, pušku na plecích zavěšenou, přicházivali muži v neděli do Aubensa do kostela. — Po kostele šli obyčejně do hospody a tam pili reptajíce přitom proti Bohu i lidem, až propili poslední groš a opilí potom hádali a rvali se do krve. I vyhýbali se pocestní zpustlé té krajině a zpustlejšímu ještě lidu.

Tak to trvalo, až se tam vrátil po dlouhém čase z dalekých cest na zděděný stateček *Pavel Olivier de Serres*, muž neobyčejných vědomostí. I viděl hned, kterak by se neúrodná ta rovina a holé ty vrchy zúrodnit daly, ale věda, že lid nevěří, co na své oči nevidí, sadil *první maruše* na svoji půdu mezi skaliny a kamení. — A stromky rostly vůčihledě, na rovině i na sopečných vršínách, jako by tam odjakživa byly rostly. Začal tedy pan Olivier pěstovati *bource*, a když se již mohl dobrým výsledkem vykázati, svolal krajany, a ukazuje jim stromky i hedbávníky, pravil: „Odhoďte zbraň, muži, chopte se motyk a sázejte stromky, a vy, ženy, pěstujte a chovejte listem

jejich tyto červíky, a za několik let budete choditi v hedvábí, budete šťastní a bohatí, vy i vaši potomci!“ A odložili muži zbraň a chopili se motyk a ženy začaly se obíratí pěstováním bourců, kteréžto zaprádati jim měly tkanivo k lepší budoucnosti. — A hle, za *několik let* jaká to *proměna*! Holé vrchy staly se zelenými lesíky, rovina sadem a lid mravným a zámožným. Kde chatrné, nečisté baráky stávaly, stojí nyní spořádané domky prostřed morušových sadů a široké cesty vroubené morušemi křížují se po celé krajině k pohodlí pocestným. Ženy stávaly se při lehčí a ušlechtlejší práci a lepším živobytím způsobilejšími a jemnějšími a muži obcováním se světem nabývali lepších mravů a vzdělání, a děti ve Vivaraisu neválejí se již v prachu po návsi, ale čistě ustrojeny chodí hned zrána do školy, největšího to a nejspořádanějšího stavení v celé dědině, ohraženého zeleným sadem. — Tak bylo tam čím dále tím lépe, z pokolení na pokolení, a nyní je již prostora dvaceti mil dlouhá morušemi posázena a lid je bohat.

Dobrodinec celé té krajiny Olivier de Serres dávno již zemřel, ale skrovný jeho dům uprostřed morušového sadu, z jehož oken viděti na osázené morušemi vrchy, pomníky to jeho nehynoucí, ukazuje lid dosud cizincům, vzpomínaje zemřelého s úctou a vážností.

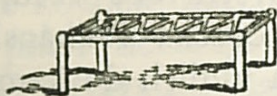
Práce a plat služebnictva na venku

Jak u sedláků, tak u měšťanů neřídí se plat čeledě dle zásluh a práce, ale vždy skoro dle uznalosti a mohovitosti hospodářů. U některých hospodářů má se čeleď při těžké práci zle, u některých zase při lehčí práci dobře. — Ve velkých živnostech dostávají děvečky roční služby na penězích 30—35 fr. šaj., mimo to 15 loket bílého plátna¹ a záhon na zasetí lnu neb konopí. — U méně zámožných sedláků a chalupníků mají 20—25 f. služby, 10—12 loket plátna a záhon. — Kde nedostávají záhony, tam dostávají více loket plátna. — Zem vzdělá jim hospodář a na první zasetí buď jim daruje, buď jen zapůjčí z vlastního semene. — Ostatní práce, totiž plení, trhání, močení, sušení, tření, udělati si musí děvečky v příhodných chvílech, když si byly odbavily práce domácí. — Sklizený len si děvečky nejraději spředou a přízi strádají, aby měly trochu toho „vinuti“, až by šly za muž. V čas zimních dlouhých večerů, o přástvách, smí děvečka, když si byla uloženy jí od hospodyně úkol napředla, přísti pro sebe. — Jeť ale mezi nimi i mnoho takových, které raději len prodají a za stržený peníz rozličných parád si nakoupí, neboť se vzmáhá luxus i mezi venkovským lidem, zvláště kde jsou fabriky. — Husopasky, pasačky a pasáci krav, děti to chudých podruhů 10—12leté, slouží za stravu a šat, taktéž malé chůvy. — Pacholek u koňů a oráč mají u bohatších sedláků roční služby 40—50 zl. šaj., dvě košile, plátěné nohavice a někde i pár bot. U méně zámožných mají mužští čeledínové 30—35 fr. š. Mimo to dostává čeleď od hospodářů o výročních trzích „jarmarku“; obyčejně něco potřebného od šatstva, ženským šátky, zástěry, punčochy vlněné, fábory a p. věci; mužským buď čepici, buď na vestu, aneb šátek na krk. —

¹ Loket takového plátna stojí 12—15 grošů.

má čeleď u sedláků jednoduchou, ale silnou. Ráno — po celou zimu — dobrou polívku, brambory a chléb, v letě ale nejvíce mléko, a k chlebu tvaroh neb sýr. Totéž je k večeři. — K obědu bývá polívka a ještě jedno jídlo, buď moučné, neb luštiné; v neděli maso a knedlíky, a když to ne, tedy buchty, veliké jako cihla. — Každý dostane dvě. — O svátcích mají dvojí maso a ještě kaši nebo nějaké moučné jídlo. — O vánočních dostane každý čeledín mimo jídla štědrovečerná a božihodová velikou caltu (vánočku), o velikonocích mazanec a *koledu*, červené vejce, jablka a ořechy, všeho za mísu. — O letnících buchty a mastné hnětenky, o ostatcích šišky, smažené „boží milosti“ a masa dosyta. O posvícení je všeho doboha a dobře se má jak hospodář, tak čeládka. — Po ukončené *žatvě* vystrojí zámožnější hospodáři čeledi a dělníkům *obžinky*, na něž se čeleď těšívá — neboť bývá při takých radovánkách hudba a tanec, chasy to největší rozkoš. Zvuk houslí rozjaří okamžitě od práce umdlená těla a děvčata nedbají na krvavé na nohou mozole, když se v kole s chlapci točí. — Po ukončení draček a později přástev uhostují hospodyně dračky a přástevnice dobrou večeři, k níž si tyto i mužskou chasu pozvou. Letního času, za dlouhých dnův, když pracuje čeleď v poli, posílá se jim i svačina, obyčejně kyselé mléko a chléb. — Kde se urodí mnoho podzimního ovoce, vařívaly hospodyně z hrušek, jablek a švestek pohoustlou polívku, která se jídá studená, obyčejně buď k svačině k občerstvení, aneb k večeři k chlebu co pochoutka po bramborách. — Jablka rozkrájí se na čtvrtky, hrušky na poloviny, švestky zůstanou celé. — Rozkrájená ta ovocina vloží se do kotle neb hrnce, naleje se na ni vlažné vody a postaví se nad oheň, aby přišla záhy do varu. — Mezitím udělá se z mouky a kyselé smetany (kde jí není, z dobrého mléka) pohoustlý kvásek a tím se potom při ustavičném míchání vařící ovoce zaleje. — Když se bylo chvíli povařilo a houstnouti počíná, odstaví se od ohně a nechá zchladnouti. Zchladlé dá se do studena. — Ovocná tato polívka je chutná a v studenu

vydrží dva dni při chuti. — Vůbec netrpí selská čeleď skoro nikde hladu; — chléb bývá v málokterém domě „*pod xámkem*“, každému svobodno ukrojiti si dle libosti. Také se dává čeledi chléb na týden, jeden veliký neb dva malé bochníky. — Jsouť ale i ty menší bochníky o polovic větší než půlzlátový chléb pražských pecnářů, nemluvic o rozdílu hodnoty chlebů, pražského a domácího selského chleba. — V letě spává ženská čeleď na ponebí, na seně aneb v komorách, v zimě v chlévech; mužská čeleď spává nejvíce v konírně na *moráni*. Moráň je postel zcela jednoduchá, jak tuto vidíte:

vrchní část pletena je ze slámy aneb sítí; na tu položí se buď huně, buď se nastele slámy a pokryje hrubým plátěným pokrývadlem. Na přikrytí mají chlapi huně, děvečky peřiny (svrchnice), pod hlavu jednu tvrdou podhlavnici. — V letě ustele si mužská čeleď, když je pěkná noc, na dvůr, ale sobotní večer stráví málokterý mladý chlap na svém ložisku; každý má obyčejně milenku, a jak vysvítí měsíček, pospíchá k ní pod okénko „*na volání*“, kde potom spolu stávají do kůropění, aniž se jim spánku zachce. —

Práce

má selská čeleď mnoho a těžkou, zvlášt ženská čeleď. — V letě vstává děvečka ve tři hodiny ráno — prv než skřivánek zazpívá. Jak vstane, sotvaže sukni přehodí a vlasy rozpraví, uchytne travničku a srp a pospíchá na pole nebo do sadu nakosit „*trávičky s rosičkou*“. Tak jim ty srpy v rukou hrají, že je radost se dívat. Obyčejně zpívají při kosení; což vůbec na venku způsob při každinké práci, buďsi jakákoli. Když byla nakosila hodný nážitek trávy, snese ji na rozprostřenou

trávníčku¹, zaváže křížmo dvěma konci, a potom lehnouc na ni *horeznačky* (jak Slovák trefně říká), zaváže na prsou do pevného uzlu druhé dva konce a pomalu zvedá se, až stojí na nohou. — Ve velkých dvořích jedou obyčejně pacholci s vozíkem pro trávu a nakosejí kosou a děvečka shrabuje a nakládá. — Jak přijde z trávy, musí krávy ošetřit, vykydat, dojít, to všecko musí být hotovo, než obecní sluha zatroubí. — Krávy, prasata a drůbež mají zcela ženské na starosti; kde se řepou krmí, musí ji děvečky rozsekat sekáčkami, když není dostatek slámy, na stlání do lesa chodit, vody jim navážit, zkrátka co do toho oboru patří, všecko leží na ženské hlavě. — Hospodyně ovšem také pracuje, i dcery, když je má, ale při vaření musí děvečka velikánské hrnce na ohniště stavět aneb v zimě na vidlích do kamen strkat, — učazené musí čistě umýt, jako ty krajáče a dížky dřevěné na mléko. — Máslo vrtět musí také děvečky a při velkých máselnicích stojí dvě a těžko jim dlouho vydržet, aby odpočinout nemusely. — Prání másla a nakládání, co potom hospodyně dělá, je ovšem lehká práce. Na chléb zakvasí obyčejně hospodyně s děvečkou, ale vymísit musí ho děvečka sama a k tomu patří nemalá síla, když je v díži mnoho těsta. — Také topit a sázet do pece musí děvečka. — Co se prádla týče, říkají sedláci (a často i páni), že se musí na ně „ne tolik mydla, ale více hnátů přiložit“, to ostatní že spraví slunce. Proto se musí ale i u sedláků každý kousek prádla 10—12krát do ruky vzít, než je zase čistý. — Na hranicích bavorských a v Uhřích nemne se prádlo rukoma, ale tluče na lavičkách dřevěných dubovými těžkými plácačkami, a sice v samém potoku neb řece aneb u studně. Potom se dá do svárek k tomu zvláště dělaných, zase se vytluče a teprv ždímá. — Je to mnohem těžší pro ženskou práci a prádlo tím trpí. — V zachovalých ještě dědinách mandluje se jen na válci s deskou, na lavici, což je také namahavější než mandl, ač když je těžký, i ten hodně tělo ztahá. — Také se nehladí prádlo ve vesnicích

¹ Plachta čtverhranná, na jejímž každém konci silná šňůra přišitá k zavázání a nešení. Plachta je z hrubého bílého plátna.

(mimo okolo Prahy), a když chtějí mítí škrobenou plenu neb čepec vyhlazeny, mají k tomu těžké, kulaté, hladké sklo — na způsob palice od moždíře; tou jezdí se po prádle tak dlouho, až se leskne. — Zahrádky obstarávají také ženské, sad obyčejně hospodář; ale housenky obírat musí i ženské a ovoce sušit je také jejich práce. — Nasazování slepic, krmení hus, kapounování mladých kohoutů, to vše je práce ženských. — Se lnem od zasetí jen ženské zacházejí a co je tu práce, než se to vlákno dostane na tělo, co je tu času! Plení dvojí, trhání, vyklepávání pálek — vázání — močení, prostírání — sušení — tření na trdlících — vochlování dvojí — a teprv přijde len na kůžel; z koudelce udělají se kracky a spřádají z vochlíček, to je práce děveček. — Len předou dcery a hospodyně; — cucky přepřádají malé pasačky na pytlové plátno a také se z nich provázky zkrucují. Z konopí, co také ženské sklídit musí, soukají zase mužští provazy a něco se spřede. — V okolí domažlickém jsou ještě ženy, které si i plátno samy tkají, ale jinde nikde. Příze dá se tkalcům, ale bílení odbývá se potom nejvíce doma, — zvlášt kde je potok nebo rybník a kus zelené trávy. — Mimo vlněných sukní, vyšívaných šněrovaček a podobných částek oděvu ušije se, co je od plátna, všecko v domácnosti. Šití pytlů, plachet na trávu a podobných věcí z hrubého plátna je úkol děveček. — Mimo tyto práce pracuje ženská čeled, a nejen čeled, ale i hospodyně a dcery domácí, v poli, od jara do jeseni. Při senoseči rozhazují pokošenou trávu, aby uschla, suché seno shrabují do kup, z kup podávají vidlemi na vozy a doma potom pomahají s vozů skládati na půdy a seníky. — Táž práce očekává je v jeseni při sklizení votav. Kde je v obyčeji žat obilí srpem, jdou vždy i domácí ženské na žatvu a také najímá se více žnic než ženců, an ženské rychleji srpem vládnouti znají a déle v práci vytrvají než mužští; a není to lehká práce, osm i deset hodin denně žati, buď kleče, buď sehnutě a tak po kolik dní. — Kde obilí kosou požínají, s kterou zase jen muži zacházeti znají, tam dělají ženské povřísla (k vázání snopů), vážou a pomahají nakládati na vozy. — Při sázení, okopávání a dobývání brambor a řepy (tuřínu), při sázení

a sklizení zelí, zkrátka při všech polních pracích pracuje ženská čeleď zároveň s mužskou a v zimě, když třeba, musí i na mlat s nimi. — Také do mlýna, když mleti jede hospodář neb čeledín, jede děvečka s sebou a obyčejně musí mleti sama, neboť pacholek namísto mletí a bdění spíše raději ve mlejnicích na pytlech a hospodář zasedne s panem otcem ke kartám; stárek mu zatím semele, ale vezme si dobré měřičné. Zkušené toho hospodyně pošlou tedy raději služky s sebou, vědouce, že se ošiditi nedají a tak dobře se mlítí znají jako mlynář sám. — Práce mužské čeledi je chování a opatrování koňů, volů a ovcí, v letě práce při polním hospodářství, na podzim dovážení z lesa a štípání dříví, drání loučí, jichž se přes zimu mnoho spálí, opravování šindelových a doškových střech, v zimě mlatba, každý den 4 neb 6 hodin, z jara správa pluhů a vozů — jsou všechno práce mužské čeledi. — Vyjma čistění a opatrování koňů a volů, řezání séčky a podobných, poněkud hrubších prací, pracuje i zámožnější sedlák zároveň s čeledí. — V letě vstává čeleď, jakož i všickni domácí ve tři, v zimě ve čtyry hodiny; na lože jdou, kdy který chce a může. — V zimě o přástvách a dračkách sedává chasa pohromadě do deseti jedenácti hodin, i do půlnoci, když některá bába pěkné pohádky rozpráví. — Sobotní večer trvá milencům do svítání. — O posvícení a o poslední masopustní dny tancuje se po tři dny a po tři noci skoro bez přestání a svatební hody, při nichž čeleď ovšem mnoho práce mívá, ale i jídla, pití, a co jí nejmilejší, i tance zažije, trvají obyčejně celý týden. V přirovnání k ženské čeledi má čeleď mužská mnohem méně práce a více pohovení. Nejenže při kravách děvečka více práce má než pacholek při koních neb volích, ona i v domě každé ráno všecko všude poklíditi musí, při všem hospodyně k poručí býti a mimo orání a setí obilí při všech polních pracích spolu pracovati jako pacholek. Od božího rána do noci jde z jedné práce do druhé — ani minutu nepostane — i jísti musí takřka v chodě, kdežto pacholek pohodlně při jídle si posedí a i mezi dnem odpočinouti může nejednu čtvrt-hodinu. V zimě když ženská čeleď o závod přede, — hoví si čeledínové, když si byli koně opatřili, na lavicích u kamen

zpívajíce, kouříce a nemajíce nic jiného na starosti leč utíratí louče aneb nové napalovati a po přástvě děvčatům přeslice domů odnáseti. —

Do služby přijímá se čeleď selská na rok, od vánoc do vánoc aneb od hromnic do hromnic; — o Martině dává se výpověd. — V okolí domažlickém dostává čeledín, když jde ze služby, od hospodyně veliký čtverhranný koláč, *roháč* zvaný. — Potahuje se na to i národní píseň začínajíc:

*Dejte mi peníze, dejte mi roháč,
mně se tu nelíbí, já půjdu od vás. —*

Časté měnění čeledi nebývá u selského v obyčeji a nečest je to hospodáři, u něhož čeleď déle roku vydržeti nemůže. — U dobrých a zámožných hospodářů bývá hodná čeleď mnohá léta, do vdání a nezřídká i do staroby, zvláště ženské. —

Společná práce hospodáře s čeledí, jedna a ta sama strava, mnohdy i kroj, činí sociální mezi nimi poměr upřímnějším, nežli je to u měšťanů a pánů. — Čeledín oslovuje hospodáře buď pantáto, neb hospodáři a v okolí domažlickém sedláku; tak i hospodyně jen panímámo, hospodyně neb selka čeleď říká a *vy*. V okolí domažlickém když je děvečka vrstevnice selčina aneb pacholek sedlákův, říkají si *ty* sedláku neb selka. Starším lidem mladší ale vždy *vykají*. —

Čeleď měšťanská

Ve venkovských městech má kuchařka v průměru ročního platu od 40 do 70 fr. šaj. Děvečky, co jsou k hrubším pracím, a kde se krávy drží, při kravách, mají roční služby od 30—35 až 40 fr. š. — Chůvy, obyčejně chudší děvčata 13—14 a 15letá, mají od 10—25 fr. š. a u chudších řemeslníků slouží jen za stravu a jeden oděv. Mimo to dostanou jarmarku něco od šatstva a Nového roku 20 kr. i 1 fr. KM, jak kdo může dáti a chce dáti. — V domech u bohatších měšťanů a úředníků, kde častěji hosté bývají, dostane kuchařka do roka kolik

zlatých spropitného. Někdy je ustanoveno, že musí díl z toho dát děvečce, ale některá nechá si to sama. — Chůva nedostane z toho nic. — Stravu mají v průměru dobrou, ač nemívají každý den maso, jen jednou dvakrát za týden, potom v neděli a ve svátky. — Učená kuchařka má i na venku ve velikých hospodách a u statkářů 80—100 fr. roční služby. — Práce kuchařek je vaření, poklid, koupí, pomahání při prádle. Vodu přináší děvečka a dělá vůbec všecku hrubší a těžší práci. V menších domácnostech musí zastat ovšem jediná služka všecku práci, začez také více než 50—60 neb nanejvýše 70 f. š. nedostane. — Chůva má na starosti né-li více, alespoň jedno dítě, na něž, dokud je malé, i prádlo vyprati musí a v noci k němu vstávat, když je nepokojné. — Chůva nemá za celý rok prázdnou chvíli a musí obyčejně trpět za všechny dětské nezbednosti. Mimo to je také domácím poslíčkem. Která holka na venku něco již udělat umí, nejde za chůvu, protože se jim děvečky a kuchařky vysmívají, že jsou lenoši, že nic jiného neumí než děti chovat a procházet se s nimi, a i paní samy považují chůvy asi jako mistr učně, dávajíce jim nejmenší plat, kdežto jim přece největší svůj poklad svěřují. — Tak zvané stumádky (panské) nemají na venku jen paní direktorky, statkářky a p. — ale také jim nedávají ročně než 50—60 f. š. mimo dárky novoroční, o jarmarku a obnošený oděv. Za to musí uklízet třebas několik pokojů, strojit paní i děti a potom mívá na starosti prádlo, jak čistění, tak správu. —

V Praze jsou kuchařky ve velikých a zámožných domácnostech a potom u bohatých židů velmi dobře placeny; v průměru může se počítati, že mají ročního platu od 60—100 fr. KM mimo vánočního daru, daru o jmeninách pána a paní, diškrecí, kde se hostiny dávají; kde se mnoho masa vaří, dostane kuchařka i za kosti mnoho zlatých do roka, neboť ty patří obyčejně kuchařce. Roční plat služek pro hrubší práce, panských a chův může se počítati v průměru od 20 do 40 f. KM. V některých rodinách dávají se služkám místo masa neb piva, chleba neb rohlíčku ráno k snídání — peníze, což mnohdy kolik zlatých do roka dělá a služkám se líbí, an se

přece každá nají. — Kdyby ráno místo rohlíčku jen 2 kr. a večer místo piva 4 kr. dostala, je to do roka 22 f. 30 kr. a někde počítá se jim i více. — Ale tím učí se služby krást. — Co se stravy týče, je rozličná, jak se samo sebou rozumí; někde je při mnoho práci málo a špatné jídlo, někde má se čeleď dobře v každém ohledu. Jsouť paní, které se služebníky vlídně a upřímně zacházejí a jim v ničem neublíží (jakž toho nejskvělejším důkazem Vaše paní matka), jsouť ale také paní, i mezi tak zvanou vzdělanou třídou, kterým je služka otrokem a které tak se služebnictvem zacházejí jako osadníci američtí se svými zakoupenými otroky, né-li hůře! A to právě nejvíce demoralisuje pražskou čeleď. — A tak je to všude jak u sedláků, tak u pánů, jak Čech i Angličan dobře praví: Jaký hospodář, taková čeládka. — Like master, like man! —

O mužské čeledi na venku vím tolik, že kočové u pánů 70—80 i 100 f. š. při stravě, totiž u vyšších úředníků, zámožnějších obchodníků a měšťanů. — Zde v Praze mají kočové a menší sluhové v některých kupeckých a měšťanských domech měsíčně při stravě 8—12—15 fr. KM, beze stravy 20—30 f. KM. —

Čeleď v panských dvorech na venku slouží za *náchlebi* (deputát). Děvečky mají 20—30 f. šaj. ročně a potom obilí a ještě některé potravní přídatky. Práce dvorské čeledi je chov dobytka a v letě potom musejí také v poli pomahati najatým dělníkům. — Před rokem 1848 chodili do dvorů za pacholky synkové z hodných selských statků, a sice proto, že je potom správce před odvodem chránil, zvláště který byl šikovný aneb zámožný. —

Později Vám ještě zevrubněji popíšu, jak jsou služebníci vyšší i nižší u šlechticů placení; až se na to vyptám.

Platy dělníků při hospodářství

Koscům platí se od *korce* louky 3 f. šaj.; když kosí od časného rána až do tmy, může pokositi za dva korce louky a 6 f. vydělati. —

Hrabačkám při senoseči platí se na den beze stravy 30 kr. šaj., při stravě, jak to na venku u sedláků, bohatších měšťanů a farářů bývá, že dávají stravu, platí se jen 25 kr. š.

Žencům platí se též od korce aneb od záhonu aneb 30 kr. KM na den, jak mužům, tak ženám, neb musí ženská zároveň s mužským *záhon držeti*. Mají-li stravu, platí se jen 24 kr. KM a na venku dává se dělníkům obyčejně strava, mimo těm, kteří chodí do díla na panské pole neb luka. A kdyby se ani nenajímali dělníci na stravu, je to již způsob na venku, že posílají žencům alespoň jednou za den na pole buď chléb a mléko, nebo pivo k chlebu a při žatí pšenic posílají se jim poslední den koláče, ovšem jen černé, ale chutné. — *Vazačkám* platí se 16—18 kr. KM a *vazačům*, kteří také nakládati musí, 25 kr. — Žně trvají v některém okolí i 8—10 dní, a kde není mnoho dělníků, ještě déle. — Do kraje okolo Hradce, Pardubic a j., potom i do okolí pražského přicházejí na žatvu a kosbu kosci až z Krkonošských hor, a zase z okolí domažlického chodí městský, chudší lid do blízkých Bavor na žatvu, odkudž si přinášejí mnoho zlatých, všecko v stříbrných penězích. Tam platí se také od kusu a kusy ty vyměřují tamější sedláci na kroky, mnoho-li ale od takového kusu se platí, nemohla jsem se posud doptat. —

Za dobývání a okopávání brambor platí se dělníkům 12—14 kr. KM na den aneb se platí bramborami, jak se to vyjedná. Když jsou ale drahé brambory, platí hospodář raději penězi. — Při práci pekou se brambory na polích a každý může se jich najísti do vůle. —

Za okopávání a dobývání řepy (cukrovky) platí se rozličně. — Kdo ji má jen ke krmení pro svůj dobytek, platí dělníkům 12 kr. KM denně a přidá oběd a ještě chléb a pálenku neb polívku. Majetníci cukráren platí dělníkům za okopávání i dobývání 12—14 grošů mužům i ženám. Od kopání (jak je

jmenují) *krecht* (jam) dostanou muži 25 — 30 grošů na den. Od kleštění, nošení a skládaní do jam, což je práce nejvíce jen žen a dětí, platí se vzrostlým 12—14 gr. na den, dětem 10 kr. KM. Pracuje se od šesti ráno do sedmé večer, jako vůbec při každé polní práci. Někdy pracuje se i od 5 do 7 hodin, když je napilno, tenkrát ale dostanou dělníci od hospodářů večeři, ale od fabrikantů nic.

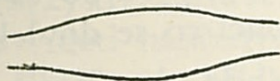
Mlatci dostávají po vymlácení jak v panských dvořích, tak u menších hospodářů desátou neb dvanáctou měřici z vymláceného obilí. V Uhřích devátý korec (*kylu*). Kde se penězi platí, dostávají 12—15 grošů na den beze stravy a pracovat musejí od sedmé ráno do poledne a od 2 hodin do tmy.

Dřevoštěpové v panských lesích na Chlumecku mají od porážení a řezání dříví denního platu 35 kr. šaj. Za takový plat by ovšem nemohli od rána do večera pracovat, sice těžce, ale láká je to, že mají dovoleno vzít si suchého klestí tolik, co byli za den oklestili. — Ale jak se říká, že příležitost dělá zloděje, tak je to i tam; k suchému klestí přibere se i zdravé vrchové dříví a místo jedné otepi udělají se tři. — Jednu nese si drvoštěp večer zjevně domů, dvě ale odvěkla mezi dnem potají žena neb děti, vědouce již ráno, kam je tatík uchystá. — Přibere se také mnohdy dříví ze sáhů, jestli si ho myslivec nebyl hned po štípání naznačil. — Drvoštěpové tito jsou obyčejně baráčníci ze sousedních vesnic. Baráčník takový má jen malý barák, asi dva korce pole a kus najmutého, kozu neb krávu, s kterou i orá. Ti chodí obyčejně na panské dílo. — Sedlák v tamějším okolí je bohatý; každý má 100 i více korců polí, svoje luka, kus lesa, kolik kusů krav, koně, voly, ovce, prasata, má i pěkný statek; proto směje se baráčníkovi, že co si na hřbetě domů nedonese, to že nemá, ale on že si to přiveze! Jsou tací bohatí sedláci velcí aristokrati proti chalupníkům a dokonce baráčníkům! — Chalupník má chalupu, 15—20 korců polí, má dvě tři krávy, jednoho alespoň koně, kousek louky a nenajímá se do panské práce, leč v zimě že s koněm za dobrý plat někam zajede. — Mají také jiní chudí lidé dovoleno do panských lesů na stlaní a suché dříví choditi, ale každý musí přitom dvě čtvrcce žaludů nasbírat i myslivci

odnésti ke krmení bažantů, jichž se tam ve všech revírech mnoho chová a do roka prodá. — Z každého chovaného bažanta, když se potom prodá, dostane myslivec polovici peněz, ale za to musí je, dokud se pásti nemohou, sám ze svého krmiti, což nemálo stojí práce i peněz. V dubnu shledávají se vejce po lese, potom se nasazují. — Tři neděle sedí slepice, potom se líhnou. Obyčejně je ale mnoho vajec jalových a mnoho vylíhnutých již bažantů pojde, takže z 1000 vajec ani pět set se nevychová. — První jejich pokrm jsou vařené bílky z slepičích vajec, drobně rozsekané; později přidávají se i žloutky a konečně dělají se jim svítky. Roztluče se pro ně za den 100 i více vajec jen u jednoho myslivce. Krmení takovéto trvá od Jana N. (16. máje) až do Jakuba (26. června), potom je pasou na pokosených lukách, v lesích a také po zase-
tých polích okolních sedláků, kteří jim za to nejednoho botkou zabijou. Na 10 slepic počítá se jeden kohout, a proto střílí se více kohoutů. Divoký bažant má ale mnohem lepší chuť než chovaný, protože přirozenou. —

Druhá povinnost, kterou mají baráčníci a chudší ještě vesnický lid za to, že smějí choditi do panských lesů na roští a klestí, je ta, že musejí při panských lovech honce dělati, „*choditi na lásku*“, jak tomu říkají v okolí chlumeckém, kdežto se veliké a časté lovy držívají, an hrabě Kinský náruživý milovník je lovu, koní, psů a ženských, jako více méně každý šlechtic. — I popisoval mi starý jeden myslivec hon na zajíce a já popíšu ho tuto zase Vám, pane Vojtěchu, abyste viděl, jakou úlohu přitom honci mají. — Při takovéto příležitosti sezvou myslivci nejprve honce, z jedné vesnice 30, z druhé 40, a tak objedná se mnohdy 300 i 400 honců (*na lásku*) a určí se jim den, hodina i stanoviště, kde se shromážditi mají. Když se panstvo, myslivci a honci v určitou dobu a na určitém stanovišti byli shromáždili, naznačí foršt, v jehož revíru se lov drží, okres, v němž že se nalezá do dvou i tří set zajícův, mu povědomo. Potom *zatahují léč*. Celá lovecká společnost, panstvo, forštové, honci, rozstoupí se na dvě strany a myslivci rozvádějí je a rozestavují, vždy na deset kroků od sebe deset

honců a jednoho myslivce neb pána a zase deset honců, i tak to jde do okruhu, až se na druhém konci sejdou, až je léč zatáhnuta.

Myslivci, když je na lovu více šlechticů, nemají pušek, jen lovecké nože a jen tehdáž, když se loví na vysokou zvěř aneb když je hrabě sám na lovu, mají i oni pušky. — Stává se to prý ze zdvořilosti k hostům, aby měli příležitost více zvěře postřílet. — Musejí také myslivci ohled bráti na cizé hosty, aby stáli na dobrých stanoviskách, kde by jim hodně zvěře do rány přišlo. — Honci mají hole. — Když je léč zatáhnuta, začnou honci křikem haló-haló a holemi vyplašovati zvěř ze zákeří, zástromí a houštin. — Někdy vyplaší se i srnec místo zajíce a vběhne do léče. Kdo nejprve zvěř spatří, ten prvně vystřelí. Dokud je léč široká, střílí se dovnitř okruhu, jak se ale stahovati a úžiti počíná, střílí se z léče ven, aby nikdo z lidí postřelen nebyl, — ale přece se to stává. — Zastřelenou zvěř honci sbírají a na hřbetech zavěšenou za lovci nosí. — Každý šlechtic má s sebou 6 i 8 pušek, nejvíce dvojek, které mu jeho za ním stojící myslivec aneb některý myslivecký mládenec ustavičně nabíjí a jednu za druhou podává. Někteří jsou prý tak výborní střelci, že znají střílet jednou rukou a zvěře se nechýbí. — Když je léč zavřená, ptá se jeden druhého, mnoho-li kusů zastřelil, což jeden z myslivců zapisuje. Potom složí honci zastřelenou zvěř do jednoho pořadí na zem, a když ji byli myslivci spočítali, naloží se na vůz, na chvůj a odveze do zámku. Někdy prodá se část na místě, a když se lov podařil, rozdá se část mezi myslivce a to špatnější honcům.

Léč zatahovati počnou obyčejně o jedenácté hodině předpolední, a kde mnoho zvěře, zatáhnou i tři do noci a přijdou v okruhu i na dvě míle cesty. — Zastřelí se při velkých lovech 1500 i 2000 zajíců. — Jak je po lovu, přiskočí ke každému šlechtici jeho myslivec a přehodí mu přes plece plášť, aby nenastydl, neboť bývají při lovu v lehkých kazaj-

kách. — Potom vyšvihnou se jedni na koně, druzí posedají do vozů, uhánějíce tryskem do zámku k labužné hostině, co zatím myslivci hodinu i dvě lesem klusat musejí — mnohdy deštěm, blátem —, než přijdou do svých obydlí k chutné večeři, a utrmácení honci co se dovlekou do svých baráků k míse brambor. —

Lovení ryb

Na podzim, v listopadu, loví se obyčejně ryby v panských rybníkách. Lovci jsou opět baráčníci, kteří loví nikoli za plat, ale za ryby; dostanou ale jen tu drobotinu. — Při lovení mají kožený oděv od nohou až po krk v jednotě; na nohou kožené, přes kolena vysoké boty, bez podešvu. — Brodíce se celý den od rána do večera ve vodě a bahně, promrznou, je-li velmi zima, na kost. Na Chlumecku jsou veliké rybníky, zvláště Zehužický, a mnoho chová se tam štik a velkých kaprů, i 25 liber těžké, což je v Čechách vzácností. — Když se ryby vyloví, dají se na váhu; někdy je jich jen 10, někdy i 20 i 30 kusů na cent, jak jsou těžké. — Od dvaceti do třiceti počítá se při lovení ryb staročeským: jedenmecitma — dvamecitma, třimecitma a tak až do třiceti. U váhy stojí jeden úředník panský a hlasitě oznamuje, mnoho-li kusů na cent se vešlo, a jiný zase úředník to zapíše a tak při každém centu. Potom naloží se ryby na vozy a vezou je do *keserů* (haltýřů). Tomu, kdo je veze, dá se písemní odkaz, mnoho-li veze, a ten, co je přijímá, počítá je zase. Kdyby některá chyběla, musí ji ten, co ji vezl, vynahradiť. —

Vrchky

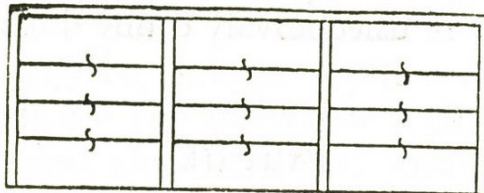
Některá léta bývá místy mnoho vran a kavek, takže když dolů sletí, celé pole zalehnou. — Tehda je chytají chlapci chudších lidí na kolomaz. Udělají kornout papírový a ten dají do jamky; do něho potom nalijou kolomazi a navrch trochu krve. — Vrána ucítivši krev, strčí hlavu do kornoutu, zalepí si oči a dá se lehko chytit. Když ji zabijou, odloupnou jí

zobák, za který od myslivce 3 kr. dostanou. Za veverku, od které se huba ukázat musí, dostanou 5 kr.; za toulavého psa dostanou 8 kr., za zdivočelou kočku 10 kr., když je v lese zabijou. Kdo lišku chytí, 25 kr.; ale ta se tak lehkou chytit nedá! Leckdes po lesích je viděti nalíčených pastí na lišku (*na škůdnou*, jak myslivci říkají), ale zřídka kdy se pan ferina ošidí. — Zobáky odloupané a huby odřezané jmenují *vrchky*. „To jsem dostal za vraní vrchky!“ řekne chlapec, když si pár grošů od myslivce domů přinesl.

Sadařství

Okolo Chlumce jsou veliké sady, nejvíce jablečné a švestkové; ty se nejvíce pronajímají v čas, když počíná jadrové ovoce zrát a švestky když se nalívají. Bývají vždy při takovém ocenění znalci ovoce a nejvíce zahradníci. Oceňování záleží v tom, jakého druhu je ovoce — mnoho-li asi který strom dá, mnoho-li korců to všecko dohromady dělá a co za korec žádat se může; dle toho se potom určí cena. — Někdy vycení se sad na 500 f. — a ovoce prodá se za 1000 i 1200 f., někdy nemají sadaři užitek žádný, když potom nějaká pohroma na ovoce přijde. Mnohdy při malém sadu na 70 f. najmutého mají 50 f. užitku; není to stejné, ani jisté. — Na panství náchodském rozsazují se od dvou třech let stromy okolo cest i polí a po holých vršínách zakládají se ovocné sady. Letos dostali nájmu z těch sadů 14 000 f. r. č. Sadaři mají všude hezké domky v sadech a při nich sušárny, kde se ovoce suší a povídle vaří. — Pece jsou ve velikých kuchyních a vyhlížejí takto :

V tom se dosouší
napolo sušené
ovoce čerstvé.

pece zavř.

pece

pec

Lísky proutěné, které se zastrkují a vytahují jako šuplíky a na nichž rozložené je ovoce.

K pecím leze se dolů po dvou schůdkách.

Jenom potřeba přitom stálého dohledu a opatrnosti, aby nebylo ani mnoho ani náhlé horko, ale vždy stejné, a potom musí se lísky měnit, — aby se ovoce pomalu sušilo, aby se nevyšťávil a masité zůstalo a také aby se nepřesušilo. Z části švestek vaří se povidle v sadě u otevřeného ohně ve velikých železných kotlech neb měděných. Jak se začnou vařit, musí jeden ustavičně při kotli stát a míchat je dlouhým, dole širším kopistem, jakovým se mísí chléb v dížích. — Potom zabední se do sudů neb kamenných žbánů na drobný prodej. — Hrušky se též suší a z méně trvanlivých a menších jablek dělají se křížaly. — Libra povidlí stojí letos v Praze 24 kr., ve velkém přijde asi za 20 kr. Nejvíce musí vydati ovocnářům ovoce, které na zimu do sklepů ukládají a za něž potom v zimě třikrát tolik žádají. — Často zachovají venkovské hospodyně čerstvé švestky až přes vánoce, zavěšují je buď na haluzkách, buď jednotlivě za stopky na nitěch, v chladném, suchém sklepení. Ale nejlépe se udrží, když se narovnajíc zralé (ale ne přezralé) švestky do žbánu kamenného, baňatého, s užším hrdlem a dvěma uchy, přikryjí pokrývkou, která se zaleje buď olovem, neb smolou, a potom za ucha zavěsí do studně (totiž hluboké, otevřené studně, jak je venku mají, z nichž se voda vyvažuje). Sušené ovoce vyváží se z Náchodska a Hradecka do Slezska, Pruska, až do Berlína, čerstvé do Peštu a hlavně jablka, poněvadž v Uhřích jen letní druhy mají. V zimě jablko nedostane, kdyby zaň dukát dal. Na panských sadech počítá se, že má sadař 200 i 300 f. čistého užitku z jedné úrody. — Štěpovalo se také v panských těch sadech několikero druhů cizopásmých ovocných stromů, zvláště jablek, ale ukázalo se, že pod naším podnebím i ovoce i stromy po dvou třech letech zakrněly. — Bylo by lépe, aby se ušlechťovaly druhy domácí ovociny. —

Prutník

Na panstvích chlumeckém a pardubickém, kde mnoho a velikých rybníků a mokradlin zarostlých vrbou a sitím, ku-

pují proutí vrbové nejvíce pražští košaři na koše, košatiny a p. Prutník, z něhož se nadělá několik vozů proutí, stojí 200 f., 300 f. i 400 f., jak je veliký, hustý a jak pěkné proutky má, neboť se vyřezávají jen mladé pruty. — Odrhnuté listí kupují lidé co krmivo kozám, jež je velmi rády žerou. Dokud je proutí svěží, dá se plésti bez močení, jak ale seschne, dají je do sklepů a polívají, aby zvláčnělo a snáze plésti se dalo. — Místy ale dále k horám jdou košaři k řekám a potokům a natrhají si proutí zadarmo, neboť jim sedlák beztoho za košatinu mnoho nedá, an si ji v čas potřeby sám uplésti zná, měli by tedy špatný výdělek, kdyby měli proutí kupovati. —

Práce a platy v některých fabrikách

Když jsem byla v Skalici, šla jsem se podívat do blízké přádelny. — Je to budova čistě zřízená, do čtvero poschodí vysoká na břehu Úpy v pěkném položení. — V přízemí přebírá se surová bavlna, indická a americká, jíž se za týden zpracuje 12—15 000 liber. Přebírání a roztřepávání bavlny je práce ženských, a žádná tam dlouho nevydrží a obyčejně na soucotě umře, neboť ten prach z ní velmi prsoum škodí. Z přízemí ji odnášejí mužští ve velikých koších do prvního poschodí, kde ji též mužští ve velikých chumáčích pokládají na široké válce, na nichž se mžikem rozválí v široký průhledný plát a v několika okamžicích sesoukaná v pásy čtyry prsty široké zpod válce růrami vypaduje — jako pěnící proudy vodopádu — do podstavených kulatých as 1½ lokte vysokých plechových nádob. — Když je plná nádoba, utrhne se pramen a podstaví jiná nádoba. Při tom jsou jen ženské. Muži pak naplněné nádoby vynášejí do druhého poschodí, kde se na strojích sesoukají na cívky co tlusté nítě. — Stroje řídí mužští, ale přetrhnuté nítě navazovat v plném běhu stroje, plné cívky smekovati, na prázdné nastrkovati je práce nejvíce ženských. — Plné cívky vynášejí mužští do třetího poschodí, kde opět na soukací stroje přijdou, a v okamžení stane se z tlusté jak špagát nítě vlákno jako vlas — neboť se každá

cívka 200krát v minutě otočí. — Obyčejně řídí jeden tovaryš dva soukací stroje, stojí uprostřed nich. Není to práce těžká, ale unavná, an se ustavičně z jednoho boku na druhý obracet musí, neboť sotva odstrčil stroj na levé straně, již doběhl stroj z pravé strany a tak to jde stále v největší rychlosti. Při navazování nití a smekání cívek jsou děvčata a chlapci 12—14 let, kteří mnohdy tovaryše zastanou a stroje sami řídí. — Tenká ta příze se donese do čtvrtého poschodí, kde se na strojích smotává v předena. Při té práci jsou samé skoro ženské, a řídí i stroje. Když jsou cívky prázdné a motovidla plná, zastaví se stroj, předena se smeknou, nastrčí se plné cívky a stroj pracuje znova. Přistojící děvčata odbírají předena a snášejí je dolů, kde je ženské do pásem a stěníku rovnají a mužští se zvláštěními k tomu nástroji do předen stáčí a do balíků skládají. Část příze se vybilí, též tam, a bílená sesouká se a prodává i v menších částech na punčochy a k vyšívání. Při každém stroji v tomto posledním oddělení je ukazovatel práce a na zdi v čele síně hodiny také zvláštní. Dle toho vidí se, mnoho-li práce za hodinu který stroj vykonal, a dle toho platí se i lid. — Dřívější léta, když nebyly stroje ještě tak zdokonalené a mnohem dražší, potřebovalo se k práci 600 lidu a muselo se pracovati ve dne v noci, nyní pracuje tam jen 300 lidu a jen ve dne; v zimě od šesti do šesti; v letě od šesti do sedmi hodin. — Děvčata vydělají si týdně 2 — a nanejvýše 3 f. r. č., když je pilná. Mužští též tak jsou placeni, ale někteří při těžší práci i 5 f. týdně vydělají. — Chlapci a menší děvčata mají 10 kr. na den. Pracuje tam většina ženských. Nejnezdravější práce je čištění surové bavlny a ve čtvrtém poschodí celodenní stání u strojů, neboť se podlaha ustavičně třese a v zimě je tam zima největší, v letě zase horka. Dlouho tam málokterá vydrží, dostanou slabost nohou a souchotě a jediná jen soukačka je tam od počátku fabriky, 20 let. — Ale překrásná vyhlídka je z největší té síně na Opočno, Nové Město a Kladské pohoří. — V každé síni je jeden dozorce, který má měsíčně 25 fr. Hlavní stroj, dělaný v dílně Rustonově v Karlině, řídí jediný mašínista, který má měsíčně 40 f. KM. Topič má týdně 5 fr., kněhvedoucí 500 a 600 fr. Vidouc

ten čilý život všude, ten ustavičný ruch, tu umělou ústrojnost hlavního stroje, jehož síla tolik set strojů žene a tolik práce v okamžení vykonává, že by na ni nestačilo tisíce ruk, — klaněla jsem se rozumu lidskému! —

V Krkonošských horách, jmenovitě okolo Trutnova, jsou přádelny na přízi lněnou, která se obchodníkům v plátně buď řezná na plátna, buď vybílená na nitě a tak zvané plátno bělopřezné prodává. Při těchto dílnách zkusí lidé více než při bavlněných přádelnách, poněvadž se musí při lenu neustále ve vlhku pracovati. Zvláště pak těžkou práci mají dělníci v močárnách. — Těm shníjou obyčejně prsty u rukou i u nohou. — Vydělají si týdně 5—6 f. KM v močárně, ale žádný tam dlouho nevydrží. Při soukání jsou také nejvíce ženské, které si ale jen 3—4 f. šaj. vydělají a jen některé 3 fr. KM týdně. — Čas práce je od 5 hod. ráno do 7 hod. večer, a když je na pilno, pracuje se i v noci; tehdáž počítá se jim za noc takový plat jako za den. —

V cukrárnách nevydělají si dělníci, ani ženské, ani mužští, vyše 3 f. za týden; cukrmajstr — jak jmenují toho, co při vaření cukru dohlíží, má 25 f. až 30 f. měsíčně, byt, palivo a cukr, co pro domácnost spotřebuje. — Kasír, kněhvedoucí po 500 i 600 fr., též byt, palivo a cukr. — Ředitel má v některých větších fabrikách 1000 f. i 1200 f. ročně a mimo to mnohé výhody. — Zámečníci vydělají si týdně 4—6 fr., kde ale při mašinách jsou místo mašinisty, dostávají i 7 fr. i 8 fr. — Kotlář, který jen někdy těžkou práci má, vydělává týdně 8 fr. a kovář, který od rána do večera buší a ková, vydělá týdně nejvýše 6 fr. Topič má denně 16 kr., někde 20 kr. Vůbec platí se fabričným dělníkům a řemeslníkům v poměru k jejich práci velmi špatně. —

V sírkárnách zde i na venku nevydělá si děvče, jichž tam nejvíc chodí, týdně více než 3 f. r. č. — a když do 10 večer pracují, 4 f. r. Na Smíchově pracují mnohdy, když je napilno, do půlnoci. — Nejnebezpečnější práce je odbírání sírkových dřívěk zpod řezacího stroje — a jsou u něho též jen děvčata. — Jediné ohlédnutí a je z ní mrzák, jak se to dvěma děvčatům v domažlické sírkárně stalo, jimž usekl stroj v okamžení

prsty, jedné čtyry u jedné ruky, druhé prsty u obou rukou. — A nedostaly od fabrikanta žádnou jinou náhradu za to nežli bezplatné léčení! — U síření pracují také děvčata, ale u fosforování jen mužští — obojí práce je velmi nezdravá a také při ní málokterý a která dlouho vydrží. — Sírkářky jsou obyčejně mladá děvčata, třinácti-, čtrnácti-, patnáctiletá, ze starších málokterá tam jde. Zde na Smíchově je mnoho venkovských děvčat, které buď z nouze tam jdou, když nemohou mnohdy službu dostat, a také přijdou dobrovolně, aby si několik zlatých uspořily — jak říkají. — Avšak si málokterá pár grošů zahospodaří; jsou to velmi demoralisovaná děvčata v té smíchovské sírkárně a také nejde poctivé děvče do sírkárny. A kdyby chtěla i která potom do služby jít, nevezme jí nikdo pořádný, neboť jsou sírkařky známy co špatné dělnice a noční frejříky. — Na nocleh neberou je také lidé rádi, protože každá zdaleka již zapáchá sírou; a tudy noclehují obyčejně ve všelijakých dírách a spává jich v jedné komoře i 10 i 15 pohromadě a leckde i mužští při nich. — I malé ještě děti chodí do sírkárny, ale ty nevydělavají týdně víc než 1 f. š. —

Také dělají, na venku i zde, škatule na sírky dřevěné i papírové kystničky nejvíce ženské. —

Za tisíc dřevěných kystniček dostanou 1 f. r. č. Přípravu dá fabrikant. — Od lepenkových, jichž mnohá přes celý den i 800 udělá, 1 f. 30 kr., ale musí dát k lepení tvaroh sama. Na tisíc spotřebuje ho 2 libry. Libra je venku za 8 kr. Vydělají s tím týdně při pilnosti 3—4 fr., ale není to práce stálá. —

V Karlině má žid jeden fabriku pozamentýrskou, kde se, nejvíce pro vojsko, pracují kravatle černé, šnůry, porty — fáče, kalouny a p. v. Tam platí se dle práce a vydělá si tovaryš za týden 6—7 — i 10 f. KM, jak dělá a co dělá. — Při černých kravatlech a opaskách vydělají nejméně, poněvadž se to musí dobře a pevně tkáti a potom jen ve dne, an jsou ty věci černé aneb strakaté. Na bílých, řídce dělaných kalounech, jež do špitálů patří, vydělají si nejvíc, jakož i na úzkých. Od kopy dostanou 1 f. 15 kr. šajnů — a kopa má 60 hlaviček a každá hlavička 26 loket; to jsou kalouny 10ti nitové, as na prst

široké. — Kdo umí rychle tkát, vydělá si týdně i 7 f., ale ženské udělají nejvíce 6 kop za týden. — Při stavech jsou nejvíce tovaryši a při soukání na cívky děvčata a děti, ty vydělají si týdně 2—3 f. r. č. Pracuje se od rána od 6 hod. až do sedmi večer, a kdo chce více vydělati, i déle. —